

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Rigorózní práce
Nabývání dědictví

Hana Jelínková

Červen, 2006

Čestné prohlášení.

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

OBSAH

ÚVOD.....	3
I. OKAMŽIK NABYTÍ.....	5
II. PRÁVA PŘECHÁZEJÍCÍ NA JINÉ OSOBY ÚMRTÍM ČLOVĚKA JINAK NEŽ DĚDĚNÍM	16
III. ODMÍTNUTÍ DĚDICTVÍ.....	30
IV. DĚDICKÁ NEZPŮSOBILOST.....	35
V. VYDĚDĚNÍ.....	39
VI. PRÁVNÍ DŮVODY DĚDĚNÍ.....	45
1. Způsoby dědění obecně.....	45
2. Dědění ze zákona.....	47
3. Dědění ze závěti.....	56
VII. SPOLEČNÉ JMĚNÍ MANŽELŮ A DĚDICKÉ ŘÍZENÍ.....	76
1. Společné jmění manželů.....	76
2. Vypořádání společného jmění manželů a dědické řízení.....	81
VIII. POTVRZENÍ DĚDICTVÍ A VYPOŘÁDÁNÍ DĚDICŮ.....	89
1. Potvrzení a vypořádání dědictví podle hmotného práva.....	89
1. Potvrzení a vypořádání dědictví podle procesního práva.....	94

ZÁVĚR.....101

LITERATURA.....103

ÚVOD

Nabytím dědictví se rozumí úhrnný přechod všech práv a povinností zůstavitele do majetku dědice za předpokladu, že smrtí nezanikají nebo nepřecházejí na další subjekty jinak než děděním.

Nabytím dědictví se dědic stává subjektem všech práv a povinností, jejichž subjektem byl zůstavitel, s výjimkou práv a povinností ryze osobní povahy (např. právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění).

Tento přechod se označuje jako univerzální sukcese. Tím se naznačuje, že na základě jedné právní skutečnosti dochází ke změně subjektu práv a povinností zůstavitele, aniž by bylo třeba nějakého úkonu k uskutečnění tohoto přechodu ke každému jednotlivému právu nebo povinnosti. Na rozdíl od singulární sukcese je přechod aktiv na dědice doprovázen nerozlučně i s přechodem pasiv.

Stěžejní zásada, kterou je podle platné právní úpravy ovládáno dědění, je obsažena ve znění § 460 Obč.z., „dědictví se nabývá smrtí zůstavitele“. Tím je řečeno, že práva a povinnosti zůstavitele přecházejí na dědice nezprostředkovaně, již událostí smrti zůstavitele.

Základním pojmem římského práva dědického stejně jako dědického práva jiných právních řádů je dědická posloupnost. Je to přechod práv, především práv majetkových, ze zůstavitele na dědice.

Smrt zůstavitele je sice rozhodujícím, nikoli však jediným předpokladem, aby dědická posloupnost nastala. Zpravidla je třeba, aby tady byly ještě další skutečnosti, které vymezují a z nichž vyplývá, kdo je dědicem – tzv. delační důvody.

Dědická posloupnost se mohla v římském právu podobně jako v jiných právních rádech opírat především o právní normu, ať již zákonné nebo

obyčejové povahy, která určovala osobu dědice. V tom případě se jednalo o zákonnou – intestátní – dědickou posloupnost, u níž delačním důvodem byl zákon. Byla-li osoba dědice určena vůlí zůstavitele vyjádřenou v jeho závěti – testamentu, označujeme takovou posloupnost jako testamentární a delačním důvodem je poslední vůle – testament.

Vztah obou posloupností v římském právu byl takový, že přednost měla vždy vůle zůstavitele, která určovala, kdo bude zůstavitelovým dědicem a teprve, nebylo-li tomu tak, nastala posloupnost intestátní, kdy osoba dědice byla stanovena právní normou.¹

V českém právním řádu z období 50. let minulého století přetrvává přednost dědění ze zákona před děděním ze závěti. Nejvýrazněji se to projevuje se zřetelem k potomkům.

Dědění ze závěti má přednost před děděním ze zákona jen tehdy, nedochází-li při něm ke střetu s právy na dědictví nebo na jeho část, která přísluší potomkům, tzv. neopomenutelným dědicům. Zákon jim totiž v rozsahu povinného dílu vyhrazuje určitou část na každé jednotlivé položce náležející do dědictví. Z hlediska pořizovací volnosti to znamená, že zůstavitel může pro případ své smrti nakládat jen s určitým podílem na svém majetku bez rizika vyplývajícího z relativní neplatnosti závěti, využijí-li neopomenutelní dědicové této možnosti nebo nebudou-li z možnosti dědit vyloučení platným projevem vůle zůstavitele o vydědění.

Vedle smrti fyzické osoby a existence majetku touto osobou zanechaného je dalším nezbytným předpokladem dědického nástupnictví existence způsobilého dědice, který dědictví neodmítne.

Právní způsobilost, a tím i dědickou způsobilost má každá fyzická i právnická osoba. Dědická způsobilost se dokonce přiznává i počatému dítěti (nascituru), narodí-li se živé (§ 7 odst. 1 druhá věta Obč.z.).

---

¹ Kincl, J., Urfus, V. Skřejpek, M.,: Římské právo, C.H.Beck, 1995

I. Okamžik nabytí

Ustanovení § 460 Obč. z., „dědictví se nabývá smrtí zůstavitele“, má klíčový význam pro platnou úpravu dědického práva. Vyplývá z něho, že k přechodu zanechaného majetku dochází bezprostředně již v okamžiku smrti fyzické osoby.

Pro současnou úpravu dědického práva je příznačné, že se v ní uplatňuje princip úřední ingerence při nabývání dědictví, i když z ustanovení § 460 Obč.z. vyplývá, že dědictví přechází na dědice eo ipso již událostí zůstavitelovy smrti. Z této myšlenky vychází ustanovení § 465 „dědictví nemůže odmítnout dědic, který svým počínáním dal najevo, že dědictví nechce odmítnout.“

Ze zásady, že se dědictví nabývá eo ipso již smrtí zůstavitele, dále vyplývá, že všechny úkony, k nimž v průběhu řízení o dědictví dochází, mají zpětné účinky k momentu nápadu dědictví (ex tunc), i když se stav věci v mezidobí oproti výchozímu stavu výrazně změní.

Událost zůstavitelovy smrti je rozhodnou skutečností pro vznik subjektivních dědických práv a tedy okruhu osob, které jsou povolány za dědice, i kdyby některá z těchto osob přežila zůstavitele jen o nepatrný časový interval.

Smrt patří k neodvratným přírodním zákonitostem lidského bytí. Z právního hlediska se řadí k objektivním skutečnostem neboli událostem, s nimiž je spojen vznik, změna nebo zánik práv a povinností týkajících se zemřelého. Je tomu tak proto, že smrtí zaniká právní subjektivita občana, kterou se rozumí způsobilost mít práva a povinnosti. V dědickém právu je tato událost nezbytným předpokladem dědického nástupnictví.

Je třeba rozlišovat případy, ve kterých lze smrt bezpečně prokázat způsobem stanoveným v zákoně, od případů, ve kterých přímé důkazy nelze provést, i když je tu vysoká pravděpodobnost, že určitá osoba již není naživu. Zjištění smrti člověka náleží především lékaři, který po ohledání mrtvoly vystaví

list o prohlídce mrtvého. Tato listina je podkladem pro zápis do knihy úmrtí. Příslušný orgán státní správy pověřený vedením matriky oznámí úmrtí ve svém matričním obvodu soudu příslušnému k projednání dědictví (§ 175a odst. 1 OSŘ). Příslušným orgánem státní správy se rozumí matriční úřad, kterým je obecní úřad, městský úřad, magistrát územně nečleněného statutárního města, úřad městské části, úřad městského obvodu.

Nelze-li smrt člověka prokázat předepsaným způsobem, i když lze podle určitých okolností případu a obecných zkušeností usuzovat, že osoba již nežije, může být prohlášena soudem za mrtvou (§ 7 odst. 2 Obč.z., § 195 a násl. OSŘ). Soud vyhláškou nebo jiným vhodným způsobem vyzve nezvěstného, aby se do jednoho roku přihlásil, a každého, kdo o něm ví, aby o něm podal v téže lhůtě zprávu. Zároveň soud provede všechna potřebná šetření o nezvěstném. Po uplynutí lhůty určené ve vyhlášce vydá soud rozsudek o prohlášení za mrtvého. Uvede v něm den, který platí za den smrti nezvěstného, popřípadě den, který nezvěstný nepřežil.

Je-li jisto, že fyzická osoba zemřela, ale její smrt nelze prokázat stanoveným způsobem, vydá soud rozhodnutí, kterým ji prohlásí za mrtvou.

Občanský zákoník rozlišuje dva případy, kdy soud může fyzickou osobu na základě řízení prohlásit za mrtvou :

- a) zjistí-li se smrt jinými důkazními prostředky než ohledáním mrtvolky a vydáním úmrtního listu – např. při letecké havárii, důlním neštěstí, kdy sice nelze mrtvolu ohledat, avšak skutečnost, že fyzická osoba zahynula, lze bezpečně ověřit jinak, např. svědky
- b) je-li pravděpodobné, že nezvěstná fyzická osoba se zřetelem ke všem okolnostem případu již nežije – po přiměřeně dlouhou dobu je nepřítomna a zároveň o ní nejsou žádné zprávy, že je naživu.

Jelikož dědic nabývá dědictví smrtí zůstavitele (§ 460 Obč.z.), je přirozenou podmínkou dědění, aby dědic zůstavitele přežil, i když třeba sám krátce po smrti zůstavitele zemřel.

U fyzické osoby záleží na tom, aby se dožila nápadu dědictví, aby alespoň na krátkou dobu přežila zůstavitele. U počatého dítěte se jedná o to, aby se narodilo živé, třebaže se tak stane až po smrti zůstavitele. Moment smrti zůstavitele sehrává zvláště významnou roli v případě smrti osob, které by mohly být navzájem povolány za dědice, např. manželé. I při malém časovém intervalu mezi oběma událostmi vstupuje ten, kdo později zemřel, do práv a povinností osoby dříve zemřelé.

V případě, že téhož dne zemřely obě osoby, které by jedna po druhé mohly dědit, zejména manželé, bude třeba zjistit přesný okamžik smrti každé z nich. Jen tak bude jasno, která z nich druhou přežila. Pouze v případě, že nebude možno přesný okamžik smrti dvou zemřelých osob zjistit nebo nebude možno zjistit, která z nich zemřela dříve, bude třeba vycházet ze skutkové domněnky, že zemřely zároveň.

Událost, kterou je smrt člověka, nemůže zůstat bez vlivu na práva a povinnosti. Záleží na povaze a obsahu subjektivních práv a povinností, zda v případě smrti svého nositele zanikají, anebo zda zůstávají zachovány a přecházejí na někoho dalšího.

Některá práva a povinnosti jsou s ohledem na svou ryze osobní povahu a výlučnost neoddělitelné od osoby svého nositele, a to jak po dobu jeho života, tak i v případě jeho smrti, kdy zanikají. Jde především o tzv. osobnostní práva a povinnosti vztahující se k hodnotě lidské osobnosti, tj. její tělesné integritě, osobní svobodě, cti a důstojnosti, slovním projevům, osobnímu soukromí apod. (§ 11 Obč.z.). Podle výslovného zákonného ustanovení zanikne smrtí poškozeného i právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění (§ 579 odst.2 Obč.z., § 260 odst. 1 ZP), které jsou složkami náhrady utrpěné škody. K zániku těchto práv dochází i tehdy, byla-li za života oprávněného ze strany dlužníka uznána nebo soudem přiznána, popřípadě bylo-li již v tomto směru dlužníkem částečně plněno.

Smrtí zmocněnce nebo zmocnitele zaniká plná moc (§ 33b odst. 1 písm. d) a odst. 6 Obč.z.). Zemře-li zastoupený, je zástupce povinen učinit vše, co nesnese odkladu, aby zastoupený neutrpěl na svých právech újmu. Úkony takto učiněné mají stejné právní následky, jako kdyby zastoupení ještě trvalo, pokud neodporují tomu, co nařídil zastoupený nebo jeho dědic.

Zásadní nemožnost přechodu těchto práv a povinností však nevylučuje, aby v případě smrti jejich nositele vznikla přímo ze zákona některým osobám určitá osobní práva a povinnosti, které jsou obdobné právům a povinnostem zemřelého.

V důsledku smrti občana dochází také k zániku práv a povinností vyplývajících z rodinně právních vztahů, jako je manželství, rodičovství, osvojení aj.

Naproti tomu subjektivní práva a povinnosti majetkové povahy úmrtím svého nositele zpravidla nepozbývají významu, ale přecházejí na jiné subjekty. To se týká i jednotlivých majetkových práv a povinností relativní povahy vzniklých člověku za jeho života z protiprávního porušení práv nebo ze zvláštních osobně právních vztahů.

Případy zániku majetkových práv a povinností při úmrtí člověka jsou spíše výjimkou než pravidlem.

Obecně platí zásada, že subjektivní práva a povinnosti majetkové povahy zpravidla přetrvávají svého nositele a přecházejí po jeho smrti na další subjekty. K tomuto přechodu dochází v poměrně malém počtu případů na základě zvláštního právního předpisu bez zřetele k dědění zanechaného majetku a naopak v převážné většině případů prostřednictvím dědické posloupnosti.

Oběma skupinám je společné to, že v době smrti člověka existují práva a povinnosti plynoucí z věcných nebo závazkových právních vztahů, jejichž trvání není omezeno na dobu života určitého jedince, a že tedy smrt jejich nositele zakládá přechod těchto práv a povinností na jiné subjekty.

Rozdíl mezi oběma skupinami případů spočívá v tom, že v první skupině zákon práva a povinnosti patřící člověku v podstatě vylučuje z dědění a tím ani neumožňuje nakládat jim závětí, i kdyby se pořizovatel o to pokusil. Ve druhé skupině se s ničím podobným nesetkáváme.

Předmětem dědictví jsou především věci, a to jak věci movité (bytové zařízení, domácí spotřebiče, elektronika, výpočetní technika, sportovní potřeby, motorová vozidla, cennosti, obrazy, sbírky, knihy, šatstvo atd.), tak i věci nemovité včetně jejich součástí a příslušenství (stavby – např. činžovní domy, rodinné domy, chaty, chalupy a rekreační domky, zahrádkářské chaty a altány, garáže; pozemky – stavební pozemky, zahrady, zemědělské pozemky jako např. orná půda, chmelnice, vinice, ovocné sady, louky, pastviny, lesní pozemky, vodní plochy, ostatní plochy jako např. cesty apod.; vedlejší stavby – kůlny, přístřešky, dílny; studny, venkovní úpravy, porosty aj.) Obdobně jako nemovité věci je nutno posuzovat také byty a nebytové prostory ve vlastnictví zůstavitele – tzv. jednotky podle zákona č. 72/1994 Sb., ve znění pozdějších předpisů (§ 118 odst. 2 Obč.z., § 3 odst. 2 zákona č. 72/1994 Sb.).

Byl-li zůstavitel jen podílovým spoluvlastníkem těchto věcí, je předmětem dědictví jeho spoluvlastnický podíl.

Jedná-li se o věci, které byly ve společném jmění zůstavitele a pozůstalé manželky, které zaniklo úmrtím zůstavitele, provede se v rámci dědického řízení vypořádání tohoto majetku (§ 1751 OSŘ) a soud rozhodne o tom, co z těchto věcí nebo jaká jejich část patří do dědictví. Do dědictví pak bude ze společného jmění manželů náležet majetek, o kterém soud takto pravomocně rozhodl. Byl-li zůstavitel rozvedený a neměl dosud vypořádáno společné jmění s dřívějším manželem, bude důležité, zda od zániku společného jmění manželů (od právní moci rozsudku o rozvodu) do úmrtí zůstavitele již uplynula tříletá lhůta uvedená v ustanovení § 150 odst. 4 Obč.z., podle které „nedošlo-li do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, platí ohledně

movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitostech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných“. V případě, že ano, uplatní se domněnka uvedená v tomto ustanovení a předmětem dědictví bude z nevypořádaného společného jmění manželů majetek, který dle této domněnky náležel v době smrti zůstaviteli. Neuplynula-li tato lhůta do dne úmrtí zůstavitele a nedošlo-li k vypořádání dohodou ani nebyl podán ve tříleté lhůtě návrh na vypořádání zaniklého společného jmění manželů soudem, pak podle stavu ke dni úmrtí by do dědictví nenáležely konkrétní věci, ale nárok zůstavitele na odpovídající podíl z vypořádání zaniklého společného jmění manželů (takto obecně formulovaný), který by se vztahoval k veškerému nevypořádanému předmětu společného jmění manželů a hodnotově by byl vyjádřen podílem, na který měl zůstavitel v rámci vypořádání nárok. Kdyby nedošlo mezi dědici a bývalým manželem v průběhu tříleté lhůty k dohodě o vypořádání tohoto majetku, uplatnila by se po dovršení tříleté lhůty domněnka uvedená v ustanovení § 150 odst. 4 Obč.z.. Na rozdíl od postupu v případě zániku společného jmění manželů úmrtím zůstavitele (§ 1751 OSŘ), procesní právo nemá žádné ustanovení o vypořádání společného jmění manželů s bývalým manželem, zaniklého rozvodem za života zůstavitele. Není zde proto žádný zákonný podklad, aby soud v rámci dědického řízení o této otázce rozhodoval. Nelze všem vyloučit, aby v tříleté lhůtě uzavřeli dědici s bývalým manželem dohodu o vypořádání zaniklého společného jmění manželů nebo aby tato otázka byla řešena soudem v samostatném řízení na základě návrhu na vypořádání společného jmění manželů, podaného v tříleté lhůtě.

Předmětem dědění je také majetek, který souvisí s podnikáním.

Podnik zůstavitele jako fyzické osoby může být i předmětem společného jmění manželů. Podnik je věcí hromadnou (§ 5 odst. 2 Obch.z.) a tvoří jej soubor hmotných, jakož i osobních a nehmotných složek podnikání; k podniku náleží věci, práva a jiné majetkové hodnoty, které patří podnikateli a slouží k provozování podniku nebo vzhledem ke své povaze mají tomuto účelu sloužit (§ 5 odst. 1 Obch.z.). Tím je dána i odpověď na otázku, zda při vypořádání dědictví mohou být mezi dědici rozdělovány jednotlivé věci, které podnik tvoří : předmětem dědění je podnik jako věc hromadná (neboť takto náležel zůstaviteli v době jeho úmrtí) a nikoli jednotlivé věci (hmotné složky podnikání). To nevylučuje, aby podnik fyzické osoby (jako celek, tj. jako věc hromadnou) nabylo více dědiců do spoluvlastnictví.

Předmětem dědění je také podíl zůstavitele v obchodní společnosti (veřejné obchodní společnosti, komanditní společnosti, společnosti s ručením omezeným, akciové společnosti – zde vyjádřený v akciích), či podíl v družstvu. Stal-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností člena družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu s výjimkou bytových družstev (§ 143 odst. 2 Obč.z.).

Předmětem dědického nástupnictví nejsou jen práva ale také povinnosti. Přejed zůstavitelových dluhů na dědice (nezáleží na tom, jsou-li mu známé nebo neznámé) je důsledkem univerzální sukcese.

Jedná se jednak o zůstavitelovy dluhy, jednak o povinnosti za podstatou dědictví. Dluhy za podstatou dědictví vznikají teprve s nápadem dědictví. Jsou to v první řadě přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele (§ 470 odst. 1 Obč.z.), v druhé řadě náklady spojené s řízením o dědictví (např. odměna notáře jako soudního komisaře, výlohy spojené s dokazováním).

Odpovědnost dědiců za dluhy dědictví se týká jen těch dluhů zůstavitele, které jeho smrtí nezanikají. Nepatří k nim závazky či dluhy, jejichž obsahem

bylo plnění, které mělo být provedeno zůstavitelem osobně. K závazkům zanikajícím smrtí povinného patří také povinnost poskytovat výživné, neplatí to však ohledně dlužných dávek. K závazkům přecházejícím na dědice se řadí i vázanost smluvními projevy, i když k účinnosti smlouvy, popř. k plnění podle ní do doby zůstavitelovy smrti nedošlo.

Podle rozsudku Městského soudu v Praze, „1. Úmrtím účastníka smlouvy o převodu vlastnictví k nemovitostem před podáním návrhu na vklad do katastru nemovitostí práva ani povinnosti ze smlouvy nezanikají, ale přecházejí na dědice, nejde-li o práva a povinnosti vázané výhradně na jeho osobu (§ 579 Obč.z.).

2. V řízení o dědictví po zemřelém účastníku takové smlouvy se do aktiv dědictví zařadí jeho práva a do pasiv jeho povinnosti vyplývající ze smlouvy. Zemřel-li převodce, náleží do aktiv také převáděné nemovitosti.

3. Rozhodnutí o vkladu do katastru nemovitostí, tj. posouzení, zda ke dni návrhu na vklad jsou splněny podmínky dle § 5 odst. 1 zákona č. 265/1992 Sb., závisí na tom, na koho dnem úmrtí účastníka přejdou jeho práva a povinnosti, případně převáděné nemovitosti (§ 460 Obč.z.).“²

Pokud se jedná o pohledávky za podstatou, jsou jimi v první řadě přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele. Pro posouzení přiměřenosti těchto nákladů jsou určujícími kritérii společenské postavení zůstavitele, čistá hodnota dědictví, místní zvyklosti apod.. Týká se to i nákladů pořízení náhrobku, je-li pořizován v souvislosti s uložením tělesných pozůstatků nebo popela při pohřbení zůstavitele.

Určité zvýhodnění dědice ve srovnání se zůstavitelem spočívá v tom, že jeho povinnost uhradit zůstavitelovy dluhy je omezena cenou zanechaného majetku (pro viribus hereditatis). Pripadá-li dědictví více dědicům, má každý z nich za povinnost uhradit všechny dluhy dědictví, jakož i přiměřené náklady

---

² ADN č. 4/1995, s. 90 – rozsudek Městského soudu v Praze č.j. 33 Ca 228/94

spojené s pohřbem zůstavitele podle poměru ceny svého dědického podílu k ceně celého dědictví a do výše této ceny.

Na rozdíl od dřívějších právních úprav, odpovědnost více dědiců za dluhy dědictví nemá povahu odpovědnosti solidární, tedy odpovědnosti rukou společnou a nerozdílnou. Každý z více dědiců proto odpovídá za každý jednotlivý dluh jen v rozsahu ceny svého dědického podílu. Vyplývá to z výslovného ustanovení § 470 odst. 2 Obč.z., „je-li více dědiců, odpovídají za náklady zůstavitelova pohřbu a za dluhy podle poměru toho, co z dědictví nabyli, k celému dědictví“.

Za uspokojení zůstavitelova věřitele ručí dědic však nejen majetkem, který mu připadl z dědictví, ale i svým vlastním majetkem, protože zákon předpokládá, že přechodem zděděného majetku na dědice došlo ke splnutí s jeho vlastním majetkem.

K modifikaci odpovědnosti dědice za zůstavitelovy dluhy dojde v případě předluženosti dědictví. Mohou zde přicházet v úvahu dva postupy (§ 471 Obč.z.):

- a) dědic se s věřiteli, jejichž pohledávky by mohly být zcela nebo poměrně uspokojeny podle zásad rozvrhu zpeněžení dědictví při jeho likvidaci, dohodne o přenechání majetku z dědictví k úhradě dluhů. K platnosti dohody se vyžaduje schválení soudem, u něhož se vede řízení o dědictví. Za tohoto stavu odpovídá dědic za zůstavitelovy dluhy jen hodnotami z dědictví (*cum viribus hereditatis*), jeho vlastní majetek přitom zůstane nedotčen
- b) k návrhu dědice nebo věřitele, popřípadě z úřední povinnosti, nařídí soud projednávající dědictví jeho likvidaci. Postupuje přitom podle ustanovení § 175t až § 175v OSŘ. K úplnému nebo poměrnému uspokojení věřitelů dojde při rozvrhu zpeněženého dědictví, přičemž

neuspokojené pohledávky zanikají. I za tohoto stavu věci odpovídá dědic za zůstavitelovy dluhy jen majetkem z dědictví.

Podle usnesení Městského soudu v Praze, „dohodu o přenechání předluženého dědictví věřitelům musí uzavírat na jedné straně všichni dědici a na druhé straně všichni věřitelé, jejichž pohledávky byly zařazeny do pasiv dědictví. Z dohody musí být zřejmé, co který z věřitelů takto z dědictví nabývá (které jednotlivé majetkové položky, případně jaký spoluvlastnický podíl). Není-li v této dohodě uvedeno, co má který věřitel nabýt, je neurčitá a nemůže být soudem schválena.“³

Druhým případem omezení odpovědnosti za dluhy dědictví je uspokojování věřitelů zcela nebo zčásti z výtěžku dražebního prodeje majetku z dědictví v řízení o likvidaci dědictví následujícím po projednání dědictví. Z povahy úřední ingerence při nabývání dědictví, jakož i ze zásady oficiality doprovázené zásadou vyšetřovací lze dovodit, že k nařízení likvidace dědictví by mělo dojít z úřední povinnosti soudu, vyjde-li najevo předluženost dědictví, nepodaří-li se uzavřít nebo schválit dohodu dědiců o přenechání předluženého dědictví namísto placení věřitelům. Vyvolat nařízení likvidace dědictví lze také na návrh některého z účastníků řízení o dědictví, a to buď dědice, anebo věřitele, který se v takovém případě stává účastníkem řízení (§ 175b OSŘ).

Podle nálezu Ústavního soudu ČR, „podle § 471 odst. 2 Obč.z., „pokud nedojde v případě předluženého dědictví k dohodě mezi dědici a věřiteli o tom, že dědictví bude přenecháno k úhradě dluhů, řídí se povinnost dědiců plnit tyto dluhy ustanoveními občanského soudního řádu o likvidaci dědictví, tedy § 175t až § 175v. Aplikaci procesních ustanovení, která je považována v ústavní stížnosti za spornou, resp. nesprávnou, Ústavní soud neshledal z hlediska

---

³ Usnesení Městského soudu v Praze čj. 24 Co 281/98-199 z 30.9. 1998

ústavnosti zásahem do práva zaručujícího dědění podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.“⁴

Po dražebním zpeněžení majetku z dědictví následuje rozvrh výtěžku mezi věřiteli podle přednosti a pořadí, popřípadě podle zásad proporcionality, nelze-li věřitele ve stejné skupině plně uspokojit. Pravomocným skončením likvidace dědictví zaniknou neuspokojené pohledávky věřitelů. Zůstane-li majetkový přebytek, projedná jej soud jako dědictví (§ 176v odst. 4 OSŘ).

Co do rozsahu odpovídá za zůstavitelovy dluhy a přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele i stát, kterému připadla odúmrt', tj. dědictví, které nenabyl žádný dědic.

Pro stát v postavení dědice, v kterém by se mohl ocitnout při dědické posloupnosti ze závěti, co se týká odpovědnosti za dluhy dědictví tížící stejná pravidla. Ale jinak je tomu, připadne-li mu dědictví, které nenabyl nikdo z dědiců, jako odúmrt' (§ 462 Obč.z.). Stát v tomto postavení má sice stejné povinnosti, co se týká odpovědnosti za dluhy dědictví, jako dědic (§ 472 odst. 1 Obč.z.), jenže na rozdíl od dědice se této odpovědnosti nemůže vyhnout tím, že by dědictví odmítl.

Na rozdíl od jiných subjektů (fyzických i právnických osob), kterým dědictví připadne, odpovídá stát za dluhy a přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele jen majetkem z dědictví. Patří-li do něho peníze, uhradí jimi peněžitý dluh. Nepřichází-li tento způsob uspokojení věřitele v úvahu, může stát nabídnout namísto placení věci z dědictví odpovídající svou hodnotou výši dluhu. Nepřistoupí-li věřitel na tento návrh, navrhne stát likvidaci dědictví, i když dědictví není předluženo. Podaří-li se věci z dědictví zpeněžit, uspokojí z výtěžku prodeje věřitele. V opačném případě neuspokojené pohledávky zaniknou.

Na návrh státu odůvodněný tím, že věřitel odmítl přijmout věc z dědictví na úhradu své pohledávky, je možno nařídit likvidaci dědictví i dědictví

⁴ Nález Ústavního soudu ČR z 10.2.1997, č. 2003/1997 Sb.r.us.

nepředluženého. – Otázka možnosti uspokojení pohledávky věřitele z majetku zůstavitele je pro posouzení důvodnosti návrhu na likvidaci dědictví otázkou rozhodnou.⁵

II. Práva přecházející na jiné osoby úmrtím člověka jinak než děděním

Jedná se o práva, u nichž zákon dává přednost přechodu na jiné subjekty mimo rámec dědění, protože za života zůstavitele sloužila ve většině případů k uspokojování potřeb oprávněného a spolu s ním i členů jeho domácnosti. Pokud v konkrétním případě takové osoby nejsou, právo nebo povinnost buď zanikne, anebo se stane předmětem dědění.

K přechodu některých práv zůstavitele mimo dědictví na jiné osoby, jejichž okruh vůbec nemusí být shodný s okruhem dědiců, dochází přímo na základě zákona. Nabyvatelé těchto práv nemají postavení dědice a neodpovídají za zůstavitelovy závazky.

a) Nájem

Mezi způsoby skončení nájmu může patřit i změna vlastníka pronajaté věci (§ 680 odst. 2 a 3 Obč.z.).

Smrt pronajímatele

Zemře-li vlastník pronajímané nemovitosti (pronajímatel), dojde jejím přechodem na dědice ke změně vlastnictví a nový vlastník vstupuje do právního postavení pronajímatele. Nájemce je oprávněn zprostit se svých závazků vůči dřívějšímu vlastníku, jakmile mu byla změna oznámena nebo nabyvatelem

---

⁵ R 14/1971

prokázána. Z tohoto důvodu může nájemní smlouvu vypovědět jen nájemce, a to i tehdy, byla-li nájemní smlouva uzavřena na dobu určitou. Vypověď však musí nájemce podat v nejbližším výpovědním období, tj. u pozemků patřících do zemědělského půdního fondu a lesního půdního fondu v jednoroční lhůtě, a to k 1.říjnu běžného roku, u ostatních nemovitostí v tříměsíční lhůtě, vždy počítáno od doby, kdy se nájemce dozvěděl o změně pronajímatele. Dohodou však může být stanoveno něco jiného.⁶

Při změně týkající se movité věci může smlouvu vypovědět jak nájemce, tak nový pronajímatel – dědic. V případě úmrtí pronajímatele tedy v žádném případě nájemní vztah nezaniká, trvá dále, pouze jej lze za splnění uvedených podmínek ukončit.

Smrt nájemce

Byl-li zůstavitel nájemcem věci, jeho smrtí nájemní vztah vždy zanikne, neboť práva a povinnosti nájemce vyplývající z tohoto vztahu jsou vázány pouze na osobu nájemce.

Nájem nedružstevního bytu

Zemře-li nájemce bytu, přechází právo nájmu na okruh určitých osob, stanovených zákonem. Tyto osoby se nemusí krýt s okruhem dědiců zůstavitele. O přechodu nájmu nedružstevního bytu se nikdy nerozhoduje v dědickém řízení, dochází k němu automaticky ze zákona. Pokud však nejsou splněny podmínky pro přechod nájmu, dochází k jeho zániku a byt se stává volným.

Zemře-li jeden z manželů, kteří byli společnými nájemci bytu, stane se jediným nájemcem pozůstalý manžel (§ 707 odst.1 Obč.z.). Společný nájem bytu manžely vzniká, jestliže se za trvání manželství manželé nebo jeden z nich stanou nájemci bytu, pokud ovšem spolu manželé trvale žijí (§ 703 odst. 1 a 3

⁶ Kučera,R.:Dědictví,Linde Praha,2001.

Obč.z.). Stal-li se některý z manželů nájemcem bytu před uzavřením manželství, vznikne oběma manželům společný nájem bytu uzavřením manželství (§ 704 odst.1 Obč.z.).

Zemře-li však nájemce bytu, který není ve společném nájmu manželů, stávají se nájemci, případně společnými nájemci, jeho děti, vnuci, rodiče, sourozenci, zeť a snacha, kteří prokáží, že s ním žili ve společné domácnosti v den jeho smrti a nemají vlastní byt. Nájemci (společnými nájemci) se stávají také ti, kteří pečovali o společnou domácnost zemřelého nájemce nebo na něho byli odkázáni výživou, jestliže prokáží, že s ním žili ve společné domácnosti aspoň po dobu tří let před jeho smrtí a nemají vlastní byt (§ 706 odst.1 Obč.z.). Pojem společné domácnosti u osob uvedených ve větě první § 706 odst.1 Obč.z. vykládá právní praxe volněji než při výkladu tohoto pojmu podle § 115 Obč.z., podle něhož domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby. V právní praxi se nevyžaduje, aby tyto osoby společně uhrazovaly náklady na své potřeby. Kdyby tomu tak mělo být, nájemní právo by nemohlo například přejít na ženaté nebo vdané děti nájemce, které s ním sice žily v jednom bytě, ale jejichž rodiny vytvářely jinak samostatná spotřební společenství. Důsledně však nadále platí, že musí jít o trvalé společné soužití v bytě nájemce a nestačí, aby tyto osoby nájemce občas navštěvovaly, poskytovaly mu příležitostnou nebo přechodnou výpomoc v domácnosti anebo aby byly v bytě nájemce pouze formálně hlášeny k trvalému pobytu. Podmínka společné domácnosti je splněna i tehdy, jestliže nájemce zemřel mimo domácnost ze závažných důvodů, například v nemocnici. Osoby uvedené v § 706 odst.1 věta první se stanou nájemci, tvoří-li se zůstavitelem společnou domácnost byt' i jen krátký čas. Druhové a družky, popř. jiné osoby splňující podmínku druhé věty, však musí se zůstavitelem sdílet společnou domácnost nejméně tři roky. Tato doba nesmí být přerušena. Další podmínkou je, že všechny zmíněné osoby nemají vlastní byt. To znamená, že jim nesvědčí ani výlučné ani společné odvozené právo k bytu, např. nájem, společný nájem,

vlastnické právo, právo z věcného břemene, právo založené nepojmenovanou smlouvou podle § 51 Obč.z. Zda se jedná o „vlastní byt“ řešil NS ČR. Došel k závěru, že osobě v ustanovení § 706 odst.1 Obč.z. uvedené musí svědčit takový titul bydlení, který je objektivně způsobilý trvale uspokojit její bytovou potřebu. Není rozhodné, zda tato osoba ze subjektivních důvodů takovýto právní důvod bydlení nerealizuje.⁷ Další právní názor vyslovený Nejvyšším soudem ČR je, že právo doživotního bydlení sjednané ve prospěch dárců v souvislosti s darováním nemovitosti, vylučuje splnění podmínky nedostatku vlastního bytu.⁸ Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR mít „vlastní byt“ ve smyslu § 706 odst. 1 věta první Obč. zák. znamená disponovat takovým právním titulem, který zakládá právo na bydlení, jež podle své povahy slouží k trvalému uspokojování potřeby bydlet. Spoluvlastník, který na základě dohody s ostatními spoluvlastníky užívá byt v rodinném domku, má vlastní byt.⁹

Přechod nájmu bytu není podmíněn tím, zda nástupce zemřelého v nájmu bytu splňuje současně předpoklady dědického nástupnictví či nikoli. Nájem bytu může přejít i na toho, kdo je nezpůsobilý dědit, koho zůstavitel projevem své poslední vůle z dědění vyloučil nebo kdo dědictví odmítl. Přechod nájmu má s děděním společné jen to, že k němu dochází na základě události, kterou je smrt fyzické osoby.

Nájem družstevního bytu

Jestliže zemře nájemce družstevního bytu a nejde-li o byt ve společném nájmu manželů, přechází smrtí nájemce jeho členství v družstvu a nájem bytu na toho dědice, kterému připadl členský podíl (§ 706 odst. 2 Obč.z.).

Protože podle § 700 odst. 3 Obč.z. nemůže společné členství více osob, kromě manželů, v bytovém družstvu přicházet v úvahu, bude v případě, že

⁷ NS ČR sp.zn.26 Cdo 349/99.

⁸ NS ČR sp.zn.2 Cdon 39/96.

⁹ R NS ČR sp.zn. 3 Cdon 59/96 SJ 34/1999.

je zde více dědiců, kteří nejsou manžely, nezbytné, aby tito dědicové uzavřeli ohledně členského podílu v bytovém družstvu dohodu, že připadá jen jednomu z nich. Pokud by k dohodě nedošlo, soud potvrdí nabytí dědictví všem dědicům podle dědických podílů i ohledně družstevního bytu. Žalobou ve sporném řízení se pak dědicové musí domáhat toho, aby soud rozhodl, kterému z nich celý členský podíl v bytovém družstvu připadne.¹⁰

U družstevního bytu, kde manželé byli jeho společnými nájemci, tento společný nájem smrtí jednoho z manželů zaniká (§ 707 odst. 1 Obč.z.). Otázka, kdo bude dalším nájemcem, je řešena v závislosti na tom, kdy bylo nabyto právo na družstevní byt. Bylo-li právo na družstevní byt nabyto za trvání manželství, zůstává členem družstva a jediným nájemcem bytu pozůstalý manžel a jemu také náleží členský podíl; k tomu přihlédne soud v řízení o dědictví (§ 707 odst. 1 věta druhá Obč.z.).

Jestliže zemřel manžel, který nabyl právo na družstevní byt před uzavřením manželství, přechází jeho smrtí členství v družstvu a nájem družstevního bytu na toho dědice, jemuž připadl členský podíl (§ 707 odst. 2 věta třetí Obč.z.). Tímto dědicem tedy může, ale nemusí být pozůstalý manžel.

Zemřel-li manžel, který se uzavřením manželství sice stal společným nájemcem družstevního bytu, ale ne členem bytového družstva, protože členem družstva se stal ještě před uzavřením manželství druhý z manželů, do aktiv společného jmění manželů se členský podíl v družstvu nezařadí.

b) Peněžité nároky z pracovního poměru

Přechod peněžitých nároků zemřelého zaměstnance upravuje zákon číslo 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Podle § 260 odst. 1 ZP, zaniká nárok na náhradu za bolest a za ztížení společenského uplatnění smrtí zaměstnance. V tomto případě jde o zánik nikoli o promlčení. Tato částka ovšem nepatří do společného jmění manželů ani

¹⁰ Judikát publikovaný ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek pod č. 31/95.

přijetím za života zaměstnance. Kdyby tedy došlo k jeho úmrtí po vyplacení částky, bude projednána jako dědictví a nepůjde o součást společného jmění manželů. Podle § 260 odst. 2 ZP ostatní peněžité nároky zaměstnance jeho smrtí nezanikají. Do výše odpovídající trojnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku přecházejí mzdové nároky z pracovního poměru postupně přímo na jeho manžela, děti a rodiče, ovšem za podmínky, že s ním žili v době smrti ve společné domácnosti.

Nezanechal-li zemřelý zaměstnanec žádnou z těchto osob, nebo nesplňuje-li žádná z nich podmínku vedení společné domácnosti se zaměstnancem v době jeho smrti, nebo pokud peněžité nároky přesahují trojnásobek jeho průměrného měsíčního výdělku, stávají se peněžité nároky z pracovního poměru předmětem dědictví a dědicové o nich mohou uzavřít dohodu, kdo z nich je převezme.¹¹

Jinak je tomu u peněžitých nároků zaměstnavatele. Ty totiž smrtí zaměstnance zanikají, s výjimkou nároků, o kterých bylo pravomocně rozhodnuto nebo které byly zaměstnancem před jeho smrtí písemně uznány co do důvodu i výše a nároků na náhradu škody způsobené úmyslně nebo ztrátou předmětů svěřených zaměstnanci na písemné potvrzení (§ 260 odst. 3 ZP). Tyto nároky by pak byly zahrnuty do pasiv dědictví po zaměstnanci.

c) Peněžité nároky z nemocenského pojištění

Nemocenské pojištění zaměstnanců je upraveno v zákoně číslo 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů. Zákon vymezuje okruh osob, na které se tento zákon vztahuje. Jde především o zaměstnance v pracovním poměru, ale také například o společníky společnosti s ručením omezeným, soudce, poslance, pěstouny, studenty a žáky a podobně.

---

¹¹ Kučera, R.: Dědictví, Linde, Praha, 2001.

Dávky poskytované na základě tohoto zákona jsou nemocenské, podpora při ošetřování člena rodiny, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, peněžitá pomoc v mateřství.

Podle § 45 odst. 1 zákona o nemocenském pojištění zaměstnanců, „zemřel-li zaměstnanec nebo jiný oprávněný, nabývají nároku na částky peněžitých dávek, které se staly splatnými do dne jeho smrti, postupně manžel (manželka), děti, otec, matka, druh (družka) nebo sourozenci, jestliže tyto osoby žily se zemřelým v době jeho smrti v domácnosti.“ Nároky přecházející takto na pozůstalé nejsou součástí dědictví.

Není-li však výše uvedených osob, nebo nesplňují-li tyto osoby podmínku žití v domácnosti, stanou se splatné dávky předmětem dědictví.

Nemocenské pojištění osob samostatně výdělečně činných je upraveno v zákoně číslo 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, přičemž toto nemocenské pojištění je na rozdíl od zaměstnanců dobrovolné. Z nemocenského pojištění osob samostatně výdělečně činných se poskytuje nemocenská a peněžitá pomoc v mateřství.

Přechod splatných dávek v případě oprávněného tento zákon výslovně neřeší. Ustanovení § 145a odst. 4 citovaného předpisu ale říká, že pro nemocenské pojištění osob samostatně výdělečně činných platí ustanovení předpisů o nemocenském pojištění zaměstnanců, pokud se dále nestanoví jinak.

d) Peněžité nároky ze sociálního zabezpečení

Důchody

Dávky důchodového zabezpečení upravuje zákon číslo 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který důchodové pojištění vyčlenil ze systému sociálního zabezpečení k samostatné úpravě. Na základě zákona o důchodovém pojištění jsou poskytovány důchody starobní, plný invalidní, částečný invalidní, vdovský a vdovecký, sirotčí.

Ustanovení § 63 odst. 1 citovaného zákona stanoví, že „zemřel-li oprávněný po uplatnění nároku na dávku důchodového pojištění, vstupují do dalšího řízení o dávce a nabývají nároku na částky splatné do dne smrti oprávněného postupně manželka (manžel), děti a rodiče, jestliže žili s oprávněným v době jeho smrti v domácnosti. Podmínka žití v domácnosti nemusí být splněna u dětí, které mají nárok na sirotčí důchod po zemřelém.“ Podle § 63 odst. 2 citovaného zákona, „byla-li dávka přiznána před smrtí oprávněného, vyplatí se splatné částky, které nebyly vyplaceny do dne smrti oprávněného, členům jeho rodiny podle pořadí a za podmínek stanovených v odstavci 1.“ Podle § 63 odst. 3 citovaného zákona nejsou tyto nároky předmětem dědictví. Předmětem dědictví se však stávají, pokud není těchto osob, nebo nesplňuje-li žádná z nich podmínku žití v domácnosti s oprávněným.

e) Dávky sociální péče

Tyto dávky upravuje zákon číslo 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

Podle § 104 citovaného zákona „nárok na dávku zaniká dnem smrti oprávněného. „Zemřel-li oprávněný po uplatnění nároku na dávku, vstupují do dalšího řízení o dávce a nabývají nároku na částky splatné do dne smrti oprávněného postupně manželka (manžel), děti a rodiče, jestliže žili s oprávněným v době jeho smrti ve společné domácnosti. Podmínka společné domácnosti nemusí být splněna u dětí, které mají nárok na sirotčí důchod po zemřelém. Byla-li dávka přiznána před smrtí oprávněného, vyplatí se splatné částky, které nebyly vyplaceny do dne smrti oprávněného, členům jeho rodiny podle pořadí a za podmínek,“ jak byly uvedeny shora. Nároky přecházející na vyjmenované osoby nejsou předmětem dědictví, předmětem dědictví se stávají, není-li těchto pozůstalých, nebo nesplňuje-li žádný z nich podmínku žití ve společné domácnosti s oprávněným.

f) Dávky státní sociální podpory

Tyto dávky upravuje zákon číslo 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Dávkami státní podpory jsou jednak dávky poskytované v závislosti na výši příjmu, a to přídavek na dítě, sociální příplatek, příspěvek na bydlení, příspěvek na dopravu, jednak ostatní dávky, a to rodičovský příspěvek, zaopatřovací příspěvek, dávky pěstounské péče, porodné, pohřebné.

Podle § 56 odst. 1 citovaného zákona, zemřela-li oprávněná osoba po uplatnění nároku na dávku, vstupují do dalšího řízení o dávce a nabývají nárok na částky splatné do dne smrti oprávněné osoby stejným dílem osoby, k nimž bylo přihlíženo při stanovení rozhodného příjmu podle § 7. Ustanovení § 7 zákona definuje rodinu, za kterou se považuje oprávněná osoba a společně s ní posuzované osoby. Jedná se o nezaopatřené děti, rodiče nezaopatřených dětí, manžele, druha (družku) a nezaopatřené děti nezaopatřených dětí, pokud spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

Veškeré nároky na dávky podle tohoto zákona se z dědění vylučují.

g) Pojistné plnění

Zvláštní přechod mimo dědictví má rovněž pojistné plnění z pojištění osob, kde pojistnou událostí je smrt pojištěného. Upravuje ho zákon č. 37/2000 Sb., o pojistné smlouvě v § 51.

Oprávněnou osobu, které má pojistnou událostí vzniknout právo na plnění, může určit ten, kdo pojistnou smlouvu s pojistitelem uzavřel (pojistník). Je-li dohodnuto, že pojistnou událostí je smrt pojištěného, může pojistník určit obmyšleného jako oprávněnou osobu, které má pojistnou událostí vzniknout právo na plnění, a to jménem nebo vztahem k pojištěnému. Pokud osoba, které má vzniknout právo na plnění pojišťovny, tedy obmyšlený, byla určena vztahem k pojištěnému, např. jako manželka, vztahuje se toto určení na ženu, která je manželkou pojištěného v době pojistné události, a nikoli na ženu, která jí byla

v době sjednání pojistné smlouvy. Není rozhodující, zda pojištěný v době své smrti žil nebo nežil se svou manželkou ve společné domácnosti. Je-li osoba budoucího příjemce plnění pojišťovny označena v pojistné smlouvě jménem, byla-li v době, kdy k tomuto určení došlo, manželkou pojištěného, vznikne jí v případě pojistné události právo na plnění, i když mezitím její manželství s pojištěným zaniklo rozvodem. Pojištěný může až do vzniku pojistné události určení obmyšlené osoby změnit. Podle § 51 odst. 2 a 3 citovaného zákona, nebyl-li v době pojistné události určen obmyšlený nebo nenabude-li obmyšlený práva na pojistné plnění, nabývají tohoto práva manžel pojištěného, a není-li ho, děti pojištěného. Není-li těchto osob, nabývají práva na pojistní plnění rodiče pojištěného, a není-li jich, nabývají práva na pojistné plnění osoby, které žily s pojištěným po dobu nejméně jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a které z tohoto důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na pojištěného; není-li ani těchto osob, nabývají tohoto práva dědici pojištěného. Ustanovení závěti, kterým by zůstavitel zamýšlel s pojistným plněním naložit odchylně od uvedené právní úpravy, by bylo pro rozpor se zákonem neplatné. Ten, jemuž má smrtí pojištěného vzniknout právo na plnění pojišťovny, toto právo však nenabude, způsobil-li pojištěnému smrt úmyslným trestným činem, pro který byl soudem uznán vinným. Současná právní úprava vychází ze zásady, že právo na plnění je právem vyplývajícím z pojistné smlouvy, a nikoli z dědictví. Jestliže nejsou obmyšlené osoby podle § 51 odst. 1 citovaného zákona nebo nejsou osoby nebo nesplňují podmínky uvedenou v odst. 2 a 3, nepřichází ani v úvahu ustanovení § 462 Obč.z., podle něhož „dědictví, jehož nenabude žádný dědic, připadne státu,“ neboť stát, kterému připadá dědictví v případě, že ho nenabyl žádný dědic, se nepovažuje za dědice. Povinnost pojišťovny v tomto případě zaniká a pojistitel plnění nevyplatí. Stát by tuto částku mohl získat pouze tehdy, byl-li výslovně určen za osobu obmyšlenou, neboť tato úprava v zákoně o pojistní smlouvě platí i pro ostatní subjekty, a ne jen pro fyzické osoby, takže jím může být právnická osoba i stát.

Nebo by stát musel být zůstavitelem určen za dědice ze závěti, a pokud by nebylo osob v předchozích skupinách pro určení obmysleného, získal by plnění jako dědic.

h) Peněžité nároky ze stavebního spoření

Úpravu stavebního spoření obsahuje zákon číslo 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření, ve znění pozdějších předpisů.

K případům zvláštního nástupnictví patří i ustanovení § 8 citovaného zákona. Toto ustanovení obsahuje úpravu samostatné mimodědické sukcese v případě smrti účastníka stavebního spoření. Podle tohoto ustanovení přecházejí práva a povinnosti vyplývající ze stavebního spoření v případě smrti účastníka na zůstavitelova manžela. K této podmínce přihlédne soud v řízení o dědictví. Jedná se zde o obligatorní přechod zmíněných práv a povinností (uspořené částka včetně státní podpory) na zůstavitelova manžela a to bez ohledu na to, zda v této době společné jmění manželů existovalo či nikoli. Ustanovení tedy zasahuje do normálního dědického řízení hned okamžikem smrti zůstavitele a rovněž do vypořádání společného jmění manželů v případě jeho existence a zániku smrtí zůstavitele. Není zde ani možnost úpravy závěti ani dohodou dědiců. Naopak při projednání dědictví se k tomuto ustanovení musí přihlédnout. Teprve tehdy, není-li zůstavitelův manžel, nastupuje možnost dědiců dohodnout se při vypořádání dědictví, který z nich práva a povinnosti ze stavebního spoření získá. Tato dohoda musí však stanovit jen jednoho z dědiců jako oprávněného. Pokud se dědicové nedohodnou a dojde k potvrzení dědictví podle zákonných podílů, pak smlouva o stavebním spoření zaniká dnem úmrtí, přičemž dědicové mají nárok pouze na uspořenou částku, nikoli však na státní podporu.

i) Autorská práva

Základní právní úprava autorského práva je obsažena v zákoně číslo 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorských a o změně některých zákonů.

Autorský zákon rozlišuje tzv. výlučná práva osobnostní a výlučná práva majetková.

Mezi osobnostní autorská práva patří :

- právo rozhodnout o zveřejnění díla
- právo osobovat si autorství, včetně práva rozhodnout, zda a jakým způsobem má být autorství uvedeno při zveřejnění díla
- právo na nedotknutelnost díla, zejména právo udělit svolení k jakékoli změně nebo jinému zásahu do díla

Osobnostní autorská práva jsou nepřevoditelná, autor se jich nemůže vzdát a jeho smrtí zanikají. Po smrti autora si však nikdo nesmí osobovat jeho autorství k dílu, dílo smí být užito jen způsobem nesnižujícím jeho hodnotu a musí být uveden autor díla, nejedná-li se o dílo anonymní. Ochrany se může domáhat kterákoli z osob autorovi blízkých, která by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, důvodně pocítovala jako újmu vlastní.

Osobnostní autorská práva nejsou předmětem dědictví.

Mezi majetková autorská práva patří :

- právo dílo užít (např. právo na rozmnožování díla, na rozšiřování originálu nebo rozmnoženiny díla, na pronájem, vystavování, na sdělování díla veřejnosti apod.) a udělit jiné osobě smlouvou oprávnění k výkonu tohoto práva
- právo na odměnu při opětovném prodeji originálu díla uměleckého
- právo na odměnu v souvislosti s rozmnožováním díla pro osobní potřebu

Autor se majetkových práv nemůže vzdát, tato práva jsou nepřevoditelná a nelze je postihnout výkonem rozhodnutí; to neplatí pro pohledávky z takových majetkových práv vzniklé.

V § 26 odst. 2 citovaného zákona se stanoví, že majetková práva jsou předmětem dědictví. Zdědí-li majetková práva k dílu více dědiců, použije se na jejich vzájemné vztahy k dílu ustanovení autorského zákona o spoluautorech. Z právních úkonů týkajících se díla jsou oprávněni a povinni všichni spoluautoři společně a nerozdílně. O nakládání s dílem pak rozhodují jednomyslně.

Případnou-li majetková práva státu (např. na základě závěti nebo odúmrtí), vykonává je svým jménem Státní fond kultury ČR, a pokud jde o díla audiovizuální, Státní fond ČR pro podporu a rozvoj české kinematografie.

Majetková práva trvají po dobu autorova života a 70 let po jeho smrti, po uplynutí této doby se dílo stane volným a každý ho může volně užít i bez souhlasu dědiců (§ 27 odst. 1 a § 28 odst. 1 zákona)

Co se týká vztahu autorského práva a společného jmění manželů, ustálila se právní teorie i praxe na názoru, že do společného jmění manželů patří pouze pohledávky autorských odměn, byly-li za života autora autorovi vyplaceny, popř. pro něj přijaty ochrannou organizací autorskou.¹²

j) Nároky založené restitučními normami

Nárok na vydání nemovitosti oprávněné osobě upravuje zákon číslo 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

V případě, kdy zemřela oprávněná osoba, která ještě za svého života uplatnila nárok na vydání majetku, ale rozhodnutí pozemkového úřadu o schválení dohody o vydání nemovitosti dosud nebylo vydáno, přechází nárok na dědice této osoby.

¹² Zhodnocení rozhodování státních notářství o autorských právech v řízení o dědictví ze dne 29.1.1983, Cpj.337/83.

Zemřela-li oprávněná osoba až poté, kdy bylo vydáno rozhodnutí pozemkového úřadu o schválení dohody o vydání věci a toto rozhodnutí nabylo právní moci, vlastnické právo k věci již na oprávněnou osobu přešlo a samotná nemovitost se zařadí do aktiv dědictví.

k) Právo na ochranu osobnosti zemřelé osoby

Právo fyzické osoby na ochranu osobnosti upravují ustanovení § 11 až 16 Občanského zákoníku. Jedná se zejména o ochranu života, zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, jména a projevů osobní povahy.

Fyzická osoba má zejména právo domáhat se, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo poskytnuto přiměřené zadostiučinění, popřípadě též právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích (§ 13 Obč.z.).

Tato tzv. osobnostní práva smrti fyzické osoby zanikají. V § 15 Obč.z. je však stanovena výjimka z výše uvedeného pravidla, kdy po smrti fyzické osoby přísluší právo na ochranu její osobnosti manželu a dětem a není-li jich, jejím rodičům. Výčet oprávněných osob je taxativní. Právo na ochranu mají vyjmenované osoby přímo na základě zákona, tedy bez ohledu na dědictví. Proto ho může uplatnit i ten, kdo se z jakéhokoli důvodu nestal dědicem po zůstaviteli.

l) Odškodnění za nucené nasazení

Jedná se o výjimečný institut, neboť jeho trvání je časově omezeno. S ohledem na jeho aktuálnost v současné době však považuji za vhodné jej zmínit. Oficiální partnerskou organizací německé nadace v České republice je Česko-německý fond budoucnosti – Kancelář pro oběti nacismu, který rovněž zprostředkovává žádosti osob nuceně nasazených v Rakousku.

Pro dědické řízení po nuceně nasazených vyplývá, že odškodnění nemá charakter nároku, jde pouze o humanitární gesto. Proto nemůže být samo odškodnění předmětem dědického řízení. Pokud již však Česko-německý fond budoucnosti kladně rozhodl o žádosti, okamžikem doručení tohoto rozhodnutí vzniká na přesně vyčíslenou částku nárok a tato částka může být předmětem dědického řízení, jestliže oprávněný zemřel před jejím vyplacením. V případě, že žadatel zemře před doručením rozhodnutí, nestává se obnos předmětem dědického řízení.

III. Odmítnutí dědictví

Odmítnutí dědictví, má-li mít požadované následky, musí splňovat náležitosti, od nichž se nelze odchýlit. Odmítnutí dědictví je totiž jednostranným, výslovným a adresným projevem vůle spojeným s nezvratnými hmotněprávními účinky. Nemůže být určen nikomu jinému než soudu (notáři jako soudnímu komisaři), u něhož se vede řízení o dědictví po zůstaviteli. Může se stát ústním prohlášením u tohoto orgánu nebo písemným prohlášením jemu zasláným.

Povoláný dědic má být vyrozuměn o svém dědickém nápadu a poučen o možnosti dědictví do jednoho měsíce od vyrozumění odmítnout, jakož i o právních následcích odmítnutí či neodmítnutí dědictví. Tohoto vyrozumění a poučení se mu má dostat od soudu (notáře jako soudního komisaře) v rámci řízení o dědictví. Jestliže projev o odmítnutí dědictví, má-li vyvolat právní účinky, musí se stát jen vůči soudu (notáři jako soudnímu komisaři) projednávajícím dědictví po zůstaviteli, je zřejmé, že má své místo teprve po zahájení uvedeného řízení, a tím samozřejmě až po smrti zůstavitele. I když se

v zákoně pamatuje na uvedené úřední vyrozumění dědice, nelze odpírat právní účinky prohlášení o odmítnutí či neodmítnutí dědictví učiněnému předepsaným způsobem vůči soudu (notáři jako soudnímu komisaři) v rámci řízení o dědictví po zůstaviteli, jemuž v té době nepředcházelo uvedené vyrozumění a poučení, např. do protokolu o předběžném šetření.

Podle ustanovení § 466 Obč.z., „k odmítnutí dědictví nemůže dědic připojit výhrady nebo podmínky; rovněž nemůže odmítnout dědictví jen zčásti. Taková prohlášení nemají účinky odmítnutí dědictví.“

K odmítnutí dědictví musí dojít nejpozději v zákonné jednoměsíční lhůtě, jejíž běh počíná dnem následujícím po vyrozumění o dědickém nápadu a o poučení o možnosti dědictví odmítnout. Jedná se o hmotněprávní lhůtu, kterou lze sice z důležitých důvodů prodloužit, např. jedná-li se o dědice v cizině, jenže o její prodloužení musí být požádáno před jejím uplynutím. Ve většině případů se povolanému dědici dostane uvedeného vyrozumění a poučení ze strany soudu (notáře jako soudního komisaře) při jednání v rámci řízení o dědictví a očekává se, že s ohledem na požadovanou rychlost a hospodárnost řízení se v uvedeném směru vyjádří již při uvedeném jednání.

Podle Městského soudu v Praze, „neučiní-li dědic, který byl o svém dědickém právu, o možnosti odmítnout dědictví a o následcích tohoto odmítnutí, ve lhůtě podle § 464 Obč.z. žádné prohlášení, hledí se na něho po marném uplynutí lhůty stejně, jako by prohlásil, že dědictví neodmítá.“¹³

Právo dědictví odmítnout není převoditelné, ale přechází na dědice dědice, který před uplynutím lhůty k odmítnutí zemřel. Běh lhůty k odmítnutí dědictví po prvním zůstaviteli pro jeho dědice však neskončí před uplynutím uvedené lhůty po druhém zůstaviteli.

Možnost dědictví odmítnout či neodmítnout patří ryze k osobním právům dotčeného dědice. Prohlášení o odmítnutí dědictví může učinit sám nebo prostřednictvím svého zástupce, který však k provedení tohoto úkonu za

¹³ Městský soud v Praze z 30.8.1996 sp.zn. 24 Co 214/96

zastoupeného musí být vybaven zvláštní plnou mocí, která jej k němu výslovně opravňuje. Je třeba v této souvislosti mít také na paměti určitou zábranu vyplývající z ustanovení § 22 odst. 2 Obč.z., podle něhož zastupovat jiného nemůže ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného.

K právní účinnosti projevu vůle učiněného zákonným zástupcem za zastoupeného dědice nezpůsobilého k právním úkonům je třeba schválení soudu (§ 28 Obč.z.), jedná-li se v něm o odmítnutí dědictví. Uvedeného souhlasu však není zapotřebí k prohlášení o neodmítnutí dědictví za zastoupeného.

I když projev o odmítnutí či neodmítnutí dědictví se řadí mezi ryze osobní práva dotčeného dědice, nehledí se na ně tak v případě, když povolaný dědic je úpadcem. Podle ustanovení § 14 odst. 1 zákona o konkursu a vyrovnání č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, může totiž úpadce odmítnout dědictví jen se souhlasem správce konkurzní podstaty.

K tomu, aby povolaný dědic mohl využít možnosti dědictví odmítnout, je zapotřebí, aby se distancoval ve svém počínání se zřetelem k zanechanému majetku od všeho, co by mohlo být projevem i mlčky učiněným o tom, že dědictví nechce odmítnout. V opačném případě by jeho prohlášení o odmítnutí dědictví nemohla být přiznána účinnost. Vyplývá to z ustanovení § 465 Obč.z., podle kterého „dědictví nemůže odmítnout dědic, který svým počínáním dal najevo, že dědictví nechce odmítnout.“ I ze znění tohoto ustanovení lze dovodit, že povolanému dědici i přes to, že se z úřední povinnosti vede řízení o dědictví po zůstaviteli, nic nebrání v tom, aby se ujal dědictví a vystupoval jako alter ego zůstavitele.

Za počínání, kterým dal povolaný dědic najevo, že dědictví nechce odmítnout, lze považovat nakládání s majetkem, který je předmětem dědění, např. jeho převodem na jiné osoby, uplatňování zůstavitelových pohledávek, dovolání se relativní neplatnosti závěti, podání žaloby na vydání dědictví od nepravého dědice aj.

Podle usnesení Městského soudu v Praze, „dědic, který z prostředků náležejících do dědictví platil dluhy zůstavitele, nemůže dědictví odmítnout (§ 465 Obč.z.). Pro nepřípustnost odmítnutí není rozhodující, zda si takto dědic počínal před poučením o dědickém právu a možnosti odmítnout dědictví nebo až po tomto poučení. – Nakládá-li však s majetkem zůstavitele dědic, který je zároveň zákonným zástupcem nezletilého dítěte jako dalšího dědice, nelze z toho bez dalšího dovozovat, že si jako dědic počínal i za nezletilé dítě.“¹⁴

Podle usnesení Krajského soudu v Brně, „dovolal-li se potomek relativní neplatnosti závěti (§ 479 Ob.z.), dal tím najevo, že chce dědit, a proto již nemůže dědictví odmítnout.“¹⁵

Toto počínání je však třeba odlišit od jednání, při kterém se jedná o ochranu zanechaného majetku, o odvrácení hrozící újmy, např. zpeněžením věcí podléhajících rychlé zkáze, opatrováním živočichů, podnětem k zajištění zůstavitelova majetku a zabránění jeho zavlčení. Podle okolností nelze za počínání, kterým dal povolaný dědic najevo, že dědictví nechce odmítnout, označit operace v rámci vedení podniku, který patřil zůstaviteli.

Protože za nabyvatele dědictví nelze bez dalšího považovat dědice neznámého nebo neznámého pobytu, když s ním nebylo možno navázat spojení a zjistit, jaký postoj by zaujal k možnosti dědictví odmítnout, vytváří mu podle ustanovení § 468 Obč.z. zákon příležitost uvedenou možnost využít. „K dědici neznámému nebo k dědici neznámého pobytu, který byl o svém dědickém právu vyrozuměn vyhláškou soudu a který v určené lhůtě nedal o sobě vědět, se při projednání dědictví nepřihlíží. Jeho opatrovník nemůže prohlášení o odmítnutí či neodmítnutí dědictví učinit“. V řízení o dědictví se vyrozumí o svém nápadu dědictví vyhláškou, která se uveřejní na úřední desce soudu, u něhož se vede řízení o dědictví po zůstaviteli. Ve vyhlášce je vyzýván, aby do stanovené doby dal soudu o sobě vědět, s poučením, že jinak se k němu při projednání dědictví

¹⁴ Usnesení Městského soudu v Praze čj. 24 Co 321/99-171 z 30.11.1999

¹⁵ Usnesení Krajského soudu v Brně z 19.2.1996 sp. zn. 18 Co 324/95

nebude přihlížet. Opatrovník, který je v takovém případě dědici ustanoven, nemůže za zastoupeného prohlášení o odmítnutí nebo neodmítnutí dědictví učinit. Jestliže se k takovému dědici, který se na výzvu do stanovené lhůty neohlásil, při projednání dědictví nepřihlíží, nelze na něho pohlížet jako na účastníka řízení, z něhož závěrečné rozhodnutí o potvrzení dědictví vzešlo. Může se s odkazem na ustanovení § 175y odst. 2 OSŘ, „mimo případ, kdy byla provedena likvidace dědictví, nebrání usnesení soudu tomu, kdo nebyl účastníkem řízení o dědictví, z něhož usnesení vzešlo, aby se domáhal svého práva žalobou“, domáhat svého dědického práva žalobou podle ustanovení § 485 an. Obč.z.

Je-li dědictví právně účinným způsobem odmítnuto, má se za to, že k nápadu dědictví původně povolaným dědicem nedošlo. V takovém případě je k dědění povolán ten, kdo by jako dědic přicházel v úvahu, kdyby se původní dědic nápadu dědictví nedožil. I tento následný dědic nabývá dědictví dnem smrti zůstavitele. Na uvolněné místo po odmítnutím dědici ze závěti nastoupí náhradí dědic, je-li v závěti na tuto záměnu pamatováno. V opačném případě by na uvolněné místo po dědici ze závěti nastoupil dědic ze zákona. Jedná-li se o dědění ze zákona, tak v první skupině dědiců na uvolněné místo po dítěti zůstavitele nastoupí právem reprezentace podle kmenů jeho nejbližší potomci, stejně je tomu při dědění ve třetí skupině při povolání zůstavitelova sourozence za dědice. V případě, že dědic ze zákona, na jehož místo by mohli nastoupit jeho potomci, žádné potomky nezanechal, zvětší se o uvolněný podíl podíly ostatních dědiců ze zákona.

Platným prohlášením o odmítnutí dědictví vylučuje se původně povolaný dědic z dědění nejen ohledně majetku, který mu byl v době uvedeného prohlášení znám, ale i takového, který třeba teprve později vyjde najevo, např. při dodatečném řízení o dědictví. Platí to i ohledně dluhů zatěžujících dědictví. Jednou učiněné prohlášení o odmítnutí či neodmítnutí dědictví nelze zbavit účinnosti pro omyl dědice o stavu aktiv a pasiv dědictví.

Podle usnesení Krajského soudu v Brně „dědice, k němuž v důsledku postupu podle § 468 Obč.z. jako k dědici neznámého pobytu nebylo při projednání dědictví přihlíženo, je třeba opět považovat za účastníka řízení, jakmile se zjistí místo jeho pobytu (např. tak, že tento dědic podá odvolání proti rozhodnutí soudu a současně sdělí svou adresu), pokud k tomu dojde dříve, než bylo dědické řízení pravomocně skončeno.“¹⁶

IV. Dědická nezpůsobilost

Jedná se o určité těžké poklesky k dědění povolané osoby vůči zůstaviteli a jeho rodině, pro které by bylo nespravedlivé a v rozporu s obecnou morálkou, aby se jí mělo z dědictví cokoli dostat. Mnohé z toho, co může být podle platné právní úpravy příčinou dědické nezpůsobilosti, by mohlo být i důvodem pro vydědění, byl-li by provinilec potomkem. Tato možnost však nepřichází v úvahu, chybí-li zůstaviteli pořizovací způsobilost nebo nemá-li o činu pachatele vědomost. Pro dědickou nezpůsobilost podle ustanovení § 469 Obč.z. může být vyloučen z dědění jak dědic ze zákona, tak dědic ze závěti.

Na rozdíl od námitky relativní neplatnosti závěti či odmítnutí dědictví k uplatnění dědické nezpůsobilosti není třeba žádného úkonu. Právní účinky dědické nezpůsobilosti nastávají ze zákona. K dědické nezpůsobilosti se přihlíží z úřední povinnosti jak v řízení o dědictví, tak v případném sporu před soudem, jakmile vyjdou najevo skutečnosti zakládající dědickou nezpůsobilost. Může na ni upozornit kterýkoli účastník dědického řízení, a to aniž by pro tento úkon byla stanovena jakákoli lhůta. V případě, že dědická nezpůsobilost vyjde najevo až

---

¹⁶ Usnesení Krajského soudu v Brně z 24.1.2000, sp. zn. 18 Co 121/99

po pravomocném skončení řízení o dědictví, nezbyvá než postupovat podle ustanovení § 485 a násl. Obč.z. o ochraně oprávněného dědice.¹⁷

V zákoně se jedná o taxativní výčet důvodů dědické nezpůsobilosti, a nelze je proto rozšiřovat o důvody v něm neuvedené.

Důvody dědické nezpůsobilosti lze po skutkové stránce zařadit do dvou skupin. Nezpůsobilým dědicem je ten, kdo se dopustil :

- a) úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům

Důraz je kladen na úmyslnost trestného činu. Nedbalostní delikty by tudíž neměly negativní dopad na dědickou způsobilost. Výčet uvedených osob je taxativní, nelze ho proto rozšiřovat o další osoby, i kdyby je bylo možno zařadit mezi osoby zůstaviteli blízké, např. prarodiče, sourozenci, druh či družka, snoubenec či snoubenka.

Úmyslný trestný čin nemusí nutně směřovat proti životu či zdraví těchto osob (vražda, ublížení na zdraví aj.), ale může se jednat i o trestný čin proti majetku (např. krádež, zpronevěra, podvod), trestný čin proti svobodě a lidské důstojnosti (např. loupež, vydírání, porušování domovní svobody, znásilnění), trestný čin proti rodině a mládeži (např. týrání svěřené osoby, únos) apod.

Z povahy věci vyplývá, že k takovému úmyslnému trestnému činu muselo dojít nejpozději dnem smrti zůstavitele. Nezáleží na tom, byl-li pachatel za takový trestný čin odsouzen nebo bylo-li proti němu vůbec zahájeno trestní stíhání. Nezáleží ani na tom, že zanikla možnost trestního postihu v důsledku promlčení, amnestie, abolice.

Při rozhodování o této věci týkající se dědické nezpůsobilosti je sice soud podle ustanovení § 135 odst. 1 OSŘ vázán rozhodnutím příslušných orgánů o tom, že byl spáchán trestný čin, a kdo jej spáchal. Pokud k takovému rozhodnutí skutečně došlo, je uvedená vázanost mimo

¹⁷ ADN č. 2/2004, Mgr. Jitka Králová, Lothar Eck – Dědická nezpůsobilost

jakýchkoli pochybností. Vyjde-li inkriminovaný trestný čin najevo v rámci řízení o dědictví, mohlo by to být podnětem k trestnímu řízení (§ 109 odst. 2 písm. c) OSŘ). Jinak by bylo nezbytné posoudit uvedenou otázku jako otázku předběžnou (§ 135 odst. 2 OSŘ).

Podle usnesení Městského soudu v Praze, „byl-li dědic zůstavitele pravomocně odsouzen pro úmyslný trestný čin proti zůstaviteli, je soud v dědickém řízení při posuzování tohoto důvodu dědické nezpůsobilosti vázán pravomocným rozsudkem. Dědické právo odsouzeného dědice je však v tomto případě závislé na tom, zda mu zůstavitel tento čin odpustil (§ 469 druhá věta Obč.z.)“¹⁸

Rozhodnutím Krajského soudu v Ústí nad Labem bylo potvrzeno rozhodnutí státního notářství o tom, že pozůstalý manžel, který zabil zůstavitelku a proti němuž bylo trestní řízení zastaveno kvůli jeho duševní chorobě, dědí. Jednání dědice, které objektivně vykazuje znaky skutkové podstaty trestného činu, namířeného vůči zůstavitelce, nevede k jeho dědické nezpůsobilosti, pokud toto jednání nelze kvalifikovat jako úmyslný trestný čin ve smyslu příslušných ustanovení trestního zákona.¹⁹

b) zavrženíhodného jednání proti projevu zůstavitelovy poslední vůle

Podle usnesení Krajského soudu v Brně, „za zavrženíhodné jednání proti projevu poslední vůle zůstavitelovy, které by přivedilo dědickou nezpůsobilost dědice, nelze považovat, jestliže dědic v průběhu dědického řízení tvrdil, že předložená závěť zůstavitele je psána jeho vlastní rukou, ačkoli v navazujícím soudním řízení bylo pravomocně rozhodnuto, že zůstavitel tuto závěť vlastní rukou nenapsal.“²⁰

¹⁸ Usnesení městského soudu v Praze čj. 24 Co 35/2001-80 z 28.2.2001

¹⁹ rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 13 Co 859/76

²⁰ Usnesení Krajského soudu v Brně z 12.12.1997 sp.zn. 18 Co 60/97

Dědickou nezpůsobilostí se postihuje počínání toho, kdo by byl k dědění po zůstaviteli povolán za dědice, jestliže by jím bylo zůstaviteli bráněno o majetku pro případ smrti poříditi závěti určitého obsahu, popřípadě zřízenou závěť změnit nebo zrušit. Se stejným dopadem by bylo spojeno potlačení již zřízené závěti jejím zatajením, zničením, ale také jejím zfalšováním nebo dokonce podvržením.

Třebaže počínání dědice z obou důvodů dědické nezpůsobilosti je společensky se zřetelem k dobrým mravům neúnosné, nemusí vést s konečnou platností k vyloučení takové osoby z okruhu dědiců, jestliže mu zůstavitel inkriminovaný čin odpustil. Vyplývá to z druhé věty ustanovení § 469 Obč.z. Z podstaty věci plyne, že odpuštění musí následovat po jednání, ale dříve, než dojde k dědickému nápadu. Prvotním předpokladem je, že zůstaviteli muselo být takové jednání známo. Pro odpuštění není zákonem stanovena žádná forma. Může se tak stát výslovně, např. povoláním jeho osoby v následně zřízené závěti za dědice, ale i mlčky, lze-li z počínání zůstavitele usuzovat, že mu čin dědice zakládající dědickou nezpůsobilost byl znám, aniž by chtěl z něho vyvozovat důsledky z hlediska dědického nástupnictví.

Jednou projevené odpuštění je neodvolatelné a nelze za činy, které mu předcházely, opětovně vyvolat důsledky vyplývající z dědické nezpůsobilosti.

Dědická nezpůsobilost se vždy vztahuje pouze na osobu, které se důvod nezpůsobilosti bezprostředně týká, nikoli už např. na její potomky. Dědický podíl nezpůsobilého „dědice“ se uvolňuje ve prospěch dalších dědiců. Při uvolnění zákonného dědického podílu se prioritně uplatňuje princip reprezentace před principem akrescence.

Na místo dědickou nezpůsobilostí postiženého dědice nastoupí při dědění ze závěti náhradní dědic, a není-li ho, pak se podíl nezpůsobilého dědice uvolní pro dědění ze zákona. V případě dědění ze zákona nabývají podíl nezpůsobilého dědice, je-li jím zůstavitelův potomek (při dědění v I. skupině) nebo sourozenec (při dědění ve III. skupině) rovným dílem jeho potomci, a není-li jich, dojde ke

zvětšení podílů dědiců povolaných k dědění v téže skupině jako nezpůsobilý dědic.

V. Vydědění

Právní úprava vydědění vytváří určitý protipól právní ochrany tzv. neopominutelných dědiců (§ 479 Obč.z.), která do značné míry omezuje pořizovací volnost zůstavitele, který po sobě zanechává potomky. Kdyby této ochrany nebylo, nemělo by v kontextu právní úpravy dědění své místo ani vydědění. Zůstavitel by totiž mohl projevem vůle naložit se svým majetkem pro případ smrti zcela libovolně, když tak může učinit i za současné právní úpravy právním jednáním mezi živými, aniž by přitom musel brát jakýchkoli ohled na své potomky.

Právní úprava vydědění navazuje na právní úpravu dědické nezpůsobilosti, i když podobnost obou institutů co do důsledků je jen vzdálená. Mezi oběma instituty jsou výrazné rozdíly.

1. Dědická nezpůsobilost se neomezuje jen na zůstavitelovy potomky a postihuje jak dědice ze zákona, tak dědice ze závěti. Nezpůsobilý dědic je vyloučen z dědického nástupnictví, a je-li jím potomek zůstavitele, připadá jeho podíl, který by mu připadl jako dědici ze zákona, jeho potomkům. Pokud by byl povolán k dědění ze závěti, uvolnil by se jeho podíl pro dědice ze zákona. O podíl dědice, který nezanechá potomky, by se rozdělili zbývající dědici ze zákona.

Naproti tomu vyděděním, ukáže-li se důvodným, je z dědění vyloučen ten, kdo by se mohl, byl-li by zcela pominut v závěti, dovolat její neplatnosti jako neopominutelný dědic v rozsahu povinného podílu, tj. nezletilý potomek

v rozsahu celého zákonného podílu a zletilý potomek v rozsahu poloviny zákonného podílu. Na uvolněné místo po vyděděném dítěti nastoupí jeho dítě, ale jen do podílu odpovídajícímu podílu předchůdce. Není přitom rozhodující, zda vzdálenější potomek je zletilý či nezletilý.

2. Při dědické nezpůsobilosti ve vlastním slova smyslu již samo počínání dědice zakládající dědickou nezpůsobilost má za následek ztrátu práva na dědictví po zůstaviteli. Na rozdíl od toho vydědění, i když jsou pro ně důvody v zákoně uvedené, může nastat jen na základě platného projevu vůle zůstavitele.

3. Čin zakládající dědickou nezpůsobilost může zůstavitel dědici prominout nejen výslovně, ale i jinak než slovy, tedy způsobem nevyvolávajícím pochybnosti o tom, co chtěl projevit. Změna postoje k vyděděnému by však od zůstavitele musela být doprovázena obsahově i formálně bezvadným projevem vůle směřujícím ke zrušení ustanovení závěti, v níž byl potomek vyděděn, popřípadě listiny o vydědění.

Důvody vydědění jsou taxativně vypočteny v ustanovení § 469a odst. 1 pod písmeny a) až d) Obč.z.

a) Zůstavitel může vydědit potomka, jestliže v rozporu s dobrými mravy neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nemoci, ve stáří nebo v jiných závažných případech (§ 469a odst. 1 písm. a) Obč.z.).

Aby důvod vydědění vznikl, nebude proto stačit pouhé konstatování, že potomek zůstaviteli pomoc neposkytl, ale je potřeba zkoumat i to, zda pomoc byla skutečně potřebná a nutné bude splnění i dalších podmínek, např. to, že si zůstavitel nemohl pomoc opatřit sám, že o tom, že zůstavitel pomoc potřebuje potomek věděl a že pomoc poskytnout mohl a také že zůstavitel nabízenou pomoc neodmítl.

V souladu s dobrými mravy se v určitých případech očekává aktivita v první řadě ze strany potomků, aby hrozící nepříznivé následky zásahů do osobních poměrů předků odvrátili nebo alespoň co nejvíce zmírnili. Zůstane-li potomek za této situace nečinný, záleží na tom, co bylo příčinou jeho nečinnosti.

Je třeba zjišťovat, zda o stavu zůstavitele věděl nebo vědět mohl a zda si svou případnou nevědomost způsobil sám chováním odporujícím dobrým mravům.

Mají-li být z chování vyděděného vyvozovány uvedené důsledky, musí být mimo jakoukoli pochybnost skutečnost, že vyděděnému byla dána v inkriminovaném případě příležitost i reálná možnost zůstaviteli potřebnou pomoc také skutečně poskytnout, že zůstavitel tuto pomoc neodmítal (např. zůstavitel měl sám zájem se s vyděděným stýkat a udržovat s ním běžné příbuzenské vztahy). Potřebnost pomoci se pak musí posuzovat s ohledem na nemohoucnost nebo neschopnost zůstavitele související s jeho nemocí nebo stářím, pro kterou je odkázán na pomoc někoho jiného, a jinak by nemohl uspokojovat své základní životní potřeby (zdravotní, hygienické aj.). Bude záležet také na tom, nemá-li nikoho, od koho jako od osoby sdílející s ním společnou domácnost se mu potřebné pomoci dostává. Pokud se jedná o jiné závažné případy, při nichž se poskytnout pomoc zůstaviteli může stát nezbytností, je i zde zapotřebí posuzovat věc z hlediska dobrých mravů. Sem lze zahrnout případy nouze vyvolané nenadálou událostí, živelnou pohromou, úrazem, ohrožením života, zdraví nebo majetku zůstavitele bezprávným zásahem třetí osoby aj. Podle obecné morálky se v takových případech očekává aktivita ze strany především potomků, aby se odvrátily hrozící následky těchto zásahů nebo alespoň co nejvíce zmírnily.

Neposkytnutí pomoci bude mít zpravidla trvalejší charakter, nelze však vyloučit ani případy, kdyby i její neposkytnutí jednorázové vzhledem k závažnosti věci bylo k vydědění důvodem dostačujícím.

b) Zůstavitel může vydědit potomka, jestliže o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl (§ 469a odst. 1 písm. b) Obč.z.).

Formulace tohoto ustanovení je značně abstraktní. Zákonodárce zde použil vágní výrazy, pod kterými si lze představit ledacos a argumentovat účelově ve prospěch ledasčeho. Poskytuje tak poměrně širokou možnost pro

dvojí libovůli. Jednak pro samotného zůstavitele, ale následně i pro rozhodující soudce, kterému nedává žádná konkrétní vodítka a nestanoví přesnou hranici posuzování; soudce se pak může přiklonit k čemukoli. V daném případě bude velmi záležet na konkrétních skutečnostech, uvedených zůstavitelem v listině o vydědění nebo v závěti, a na důkazech těchto skutečností.

V praxi tento důvod vydědění přináší při aplikaci nemalé problémy už proto, že se dotýká velmi citlivých otázek rodinných vztahů, které jsou chápány výrazně subjektivně. Snaha o objektivní hodnocení bude klást na posuzujícího soudce značné nároky nejen ohledně znalosti konkrétních okolností každého jednotlivého případu, ale i co se týká jeho životních zkušeností, morálních vlastností, i vlastních rodinných poměrů.

Při výkladu tohoto ustanovení je zapotřebí vyjít z toho, že zákon vyžaduje, aby potomek o zůstavitele projevoval zájem. Zájmem se zde rozumí udržování osobního nebo alespoň písemného styku potomka se zůstavitelem. Otázkou zůstává, zda lze vyžadovat osobní styk jen od potomka žijícího v tomtéž městě jako zůstavitel, popř. v ne příliš vzdálené jiné obci nebo i v České republice, anebo i v přiměřeně vzdáleném místě v zahraničí. Dalším problémem je, zda se požadavku zákona vyhoví jednou návštěvou za týden, měsíc či rok v trvání několika minut, desítek minut nebo hodin. Ohledně písemného styku se opět nabízí otázka, zda postačí pohlednice k vánocům a k narozeninám nebo zda se bude po potomkovi vyžadovat dopis o určité délce a počtu slov v určitých časových intervalech. Kontakt se zůstavitelem bude možné udržovat také telefonicky a s ohledem na rozvoj techniky i jinými prostředky, jako je fax nebo e-mail.

Říká-li zákon, že potomek svůj opravdový zájem o zůstavitele neprojevuje trvale, vyžaduje tak, aby v úvahu bylo vzato i časové hledisko. K vydědění by tedy nepostačovalo, pokud by potomek zájem o zůstavitele neprojevoval pouze přechodně. Pouhá dočasnost neprojevoování zájmu znamená, že potomek opravdový zájem o zůstavitele projevoval, po určitou dobu jej

z nějaké momentální příčiny sice neprojevuje, ale zároveň je zde objektivní předpoklad, že po odpadnutí této překážky jej opět projevovat bude. Délka doby, od které už půjde o nezáměr trvalý, se posoudí podle konkrétních okolností, které mohou být opět rozmanité a objektivně těžko zhodnotitelné.

Předpokladem pro uplatnění tohoto vydělovacího důvodu bude i to, že zůstavitel o zájem potomka stál, jeho snahu neodmítal a potomek měl i objektivně možnost svůj zájem o zůstavitele projevit. Bylo by proti smyslu zákona klást na potomka takový požadavek, aby zájem projevoval proti vůli zůstavitele, který o něj nestojí a stýkat se s ním nechce. Nelze žádat po dítěti, které s rodičem nikdy nežilo a případně jej ani nezná, aby pátralo po místě jeho pobytu nebo po jeho totožnosti. Rozvedený rodič, který se svým dítětem ve společné domácnosti nežil, často o potomka v jeho dětství žádný opravdový zájem nejevil a sám se tím vůči dítěti provinil a zákonodárce by mu zde při volném výkladu tohoto ustanovení dal možnost potrestat dítě za něco, co sám ve vztahu k němu zanedbal.

Z publikované judikatury soudů (rozsudek Nejvyššího soudu z 26.9.1997 sp. zn. 2 Cdn 86/97, rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích z 9.8.1996, 6 Co 10/96) se lze domnívat, že ustanovení týkající se tohoto důvodu vydělení je zcela rozdílně interpretováno pořizovateli při projevech jejich poslední vůle a soudem ve sporech o platnost projevu zůstavitelovy vůle probíhajících v následném řízení o dědictví. Vychází totiž najevo, že při rozhodování ve věci nelze ponechat bez povšimnutí příčinu nezájmu potomka o zůstavitele spočívající v zůstaviteli samém. Bývá zvažováno, zda to nebyl on sám, kdo si „vysloužil“ trvalý nezáměr potomka o svou osobu.

c) Zůstavitel může také vydědit potomka, jestliže byl odsouzen pro úmyslný trestný čin k trestu odnětí svobody, v trvání nejméně jednoho roku (§ 469a odst. 1 písm. c) Obč.z.).

Důvodnost pořizovatelova právního úkonu o vydědění lze kdykoli bezpečně prokázat vyhotovením pravomocného rozsudku o vině a trestu dotčeného potomka.

d) Posledním důvodem pro vydědění je skutečnost, že potomek trvale vede nezřízený život (§ 469a odst. 1 písm. d) Obč.z.).

Tento důvod je v zákoně sice formulován jasně, ale s jistou mírou obecnosti a vágnosti. Jeho posouzení bude opět náročnější. I tady se uplatní kritérium dobrých mravů a obecné morálky.

Protože společnost je vnitřně strukturovaná a rozpadá se do různých vrstev, z nichž každá si vytváří životní styl a rytmus, svádí to k tomu, aby byl pojem nezřízený život vykládám subjektivně. Taková situace by však byla neúnosná. Je potřeba setrvat na zásadě rovnosti před zákonem. Aby byla zachována, není možné vykládat pojem odlišně pro různé společenské skupiny, ale vždy objektivně, pro každého stejně. Tímto ustanovením by asi měly být pokryty jen nejzávažnější případy závadného chování potomka. Bude nutné vytvořit určitou hranici, aby bylo jasné, jaké chování je pod slova zákona podřaditelné tak, aby to nemohlo být zpochybněno. Bez problémů by sem bylo možné zahrnout alkoholismus nebo toxikománii v pokročilém stadiu, hráčskou vášeň, opakované páchání drobných trestných činů, pokud se jedná o vícenásobnou recidivu, nebo neplnění zákonné vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem, případně i trvalé vyhýbání se práci a promrhávání rodinného majetku.

Uplatnění tohoto vyděd'ovacího důvodu bude opodstatněné připustit v případech takového chování potomka, které by vedlo k tomu, že pokud by mu dědictví připadlo, bylo by jím promrháno a jeho hodnoty by přišly vniveč.²¹

Ustanovení § 469a odst. 2 umožňuje zůstaviteli, aby výslovně spolu s projevem o vyloučení svého nejbližšího potomka, např. syna, z dědictví, vyjádřil svou vůli, aby důsledky vydědění byly vztaženy i na potomky

---

²¹ Mgr. Jitka Šubrtová – Důvody vydědění – ADN č.5/1999

vyděděného, kteří by jinak nastoupili na jeho místo. Nezáleží však na tom, zda by proti nim samým bylo možno uplatnit některý z důvodů vydědění či nikoli.

VI. Právní důvody dědění

1. Způsoby dědění obecně

Právním důvodem dědění může být podle současné právní úpravy jen závěť anebo zákonná dědická posloupnost.

Podle ustanovení § 461 Obč.z., „dědí se ze zákona, ze závěti nebo z obou těchto důvodů. Nenabude-li dědictví dědic ze závěti, nastupují místo něho dědici ze zákona. Nabude-li se ze závěti jen část dědictví, nabývají zbývající části dědici ze zákona“.

Jiný dědický titul, jakým byla např. smlouva, zákon jako důvod dědického nástupnictví nepřipouští. I když se dědění ze zákona uvádí v § 461 v odstavci prvním jako důvod dědění na prvním místě, nelze z toho dovozovat, že by mělo mít přednost před děděním ze závěti. Přichází totiž v úvahu jen tehdy, když zůstavitel závěť nezanechal nebo když osoba v ní povoláná za dědice z nějakých důvodů dědictví nenabude.

Zákon v této souvislosti vyjadřuje také myšlenku, že lze dědit z obou uvedených důvodů, což některé právní systémy nepřipouštějí. Může-li tedy někdo nabýt část dědictví jako dědic ze závěti a část, na kterou závěť nedopadá, ze zákona, je třeba z tohoto dovodit, že musí přijmout nebo odmítnout dědictví z obou uvedených důvodů. Nemůže tedy dědictví např. ze závěti odmítnout a ze zákona přijmout.

Protože zákon v právní úpravě tzv. intestátní dědické posloupnosti pamatuje jen na osoby, které jsou se zůstavitelem v příbuzenském nebo obdobném vztahu, nemůže jako dědic přicházet v úvahu právnická osoba. Naopak podle závěti může být za dědice povolána jak fyzická osoba, tak osoba právnická, a to již existující anebo teprve závětí zřízovaná (nadace).²²

Z dikce druhého odstavce § 461 je zřejmý úmysl zákona vyloučit přirůstání dědických podílů mezi dědici ze závěti, protože namísto odpadnuvšího závětního dědice nastupují dědici ze zákona. Osoba povolána za dědice závěti nenabude dědictví tehdy, zemře-li před zůstavitelem, stane-li se nezpůsobilou dědit, odmítne-li dědictví, popřípadě je-li následným projevem poslední vůle zůstavitele vyděděna. Zůstavitel by předvídavě mohl těmto následkům v závěti čelit tím, že by za povolaného dědice pro případ, že by z jakýchkoli důvodů dědictví nenabyl, ustanovil někoho jiného jako náhradního dědice. Tak lze ustanovit vzájemnými náhradníky i dědice povolane v závěti.

Státu může připadnout majetek z dědictví nebo jeho část buď jako dědici ze závěti, je-li v ní za dědice povolán, anebo jako subjektu, jemuž je vyhrazeno právo k věcem, popřípadě k jiným hodnotám, které nemají vlastníka, popřípadě oprávněný subjekt. V tomto případě se přechod dědictví na stát označuje jako odúmrt'.

Je-li stát povolán za dědice závětí, má stejné postavení jako jiný dědic, a může tedy i dědictví odmítnout. To mu však nepřísluší, připadne-li mu dědictví, které nenabyl žádný dědic. V tomto druhém případě přecházejí na něho stejně jako na jiného dědice povinnosti uhradit zůstavitelovy dluhy a nést přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele, je však v tomto ohledu do určité míry zvýhodněn, jak to vyplývá z ustanovení § 472 odst. 2 Obč.z., podle kterého „není-li možno uhradit peněžitý dluh zcela nebo z části penězi z dědictví, může

---

²² § 476d odst. 1, § 477 odst. 2, § 3 odst. 3 zákona č. 227/1997 Sb.

stát použit k úhradě i věci, které jsou předmětem dědictví a které svou hodnotou odpovídají výši dluhu“.

2. Dědění ze zákona

Při demokratickém principu povolávání fyzických osob za dědice není výběr nijak ovlivněn jejich pohlavím, např. předností mužského pohlaví před ženským, ani pořadím zrození aj. Jedná se o odlišný princip než někdejší aristokratický princip, při němž byl jako první k dědění povoláván prvorozený mužský potomek s povinností postarat se o uspokojení dědických nároků ostatních potomků výplatou v penězích nebo jinými způsoby. Tento systém byl ovládan myšlenkou zachování celistvosti děděného majetku, protože jen tak s ním byla spojena významná hospodářská a zvláště také politická práva.

Co se týká pořadí, v jakém by určitá skupina dědiců měla mít přednost před jinou, měli by takto být zvýhodněni potomci (descendenti) před předky (ascendenty). Zanechaný majetek by měl především sloužit k zajištění budoucnosti dětí, popřípadě dalších potomků zůstavitele. I při tomto zvýhodnění mladších před staršími považuje se za spravedlivé, když bližší příbuzní, které od zůstavitele odděluje menší počet zrození, vylučují z dědění vzdálenější, jejich vlastní potomky, jejichž příbuzenský vztah k zůstaviteli je zprostředkován větším počtem zrození, např. u vnuka dvěmi, u pravnuka třemi.

Klasickým systémem při roztrídění příbuzenstva z hlediska dědického nástupnictví ze zákona odpovídajícím přirozeným vzájemným vazbám mezi generacemi je systém parentelní doplněný principem reprezentace, tj. vstup vzdálenějších potomků na uvolněné místo jejich předka, bližšího potomka v poměru k zůstaviteli.

Parentelní posloupnost (z latinského slova „parens“ tj. rodič, znamenající jak otce, tak matku) má povahu obecné dědické posloupnosti zprostředkované

zrozením (lhostejno zda manželským či mimomanželským), popřípadě osvojením. Parentelou se rozumí souhrn osob odvozujících svůj příbuzenský vztah od společného předka spolu s tímto předkem.

Z hlediska biologických zákonitostí podmiňujících lidskou existenci dochází svého nejčastějšího uplatnění první parentela. Je tvořena zůstavitelem a jeho potomky, mezi nimi v první řadě jeho dětmi (descendenty prvního stupně), a není-li již v době smrti zůstavitele některého z nich, tedy jeho vnuky, vnučkami (descendenty druhého stupně), atd. Při parentelním systému doplněném principem reprezentace nastupují na místo zůstavitelova dítěte, které nedědí, podle kmenů (in stirpes) jeho děti, které se o podíl svého předchůdce dělí mezi sebou rovným dílem. Velikost podílů ostatních dětí, které zůstavitele přežily, při uvedeném principu reprezentace zůstává nedotčena.

V druhé parentele se dědické nástupnictví odvíjí od rodičů zůstavitele (ascendentů prvního stupně), tj. jeho otce a matky. Na uvolněné místo po některém z nich rovněž podle kmenů nastupují jeho potomci, tj. bratr či sestra v poměru k zůstaviteli, popřípadě podle stejného pravidla potomci těchto potomků, tj. synovec či neteř v poměru k zůstaviteli.

Východiskem seskupení příbuzenstva z hlediska dědického nástupnictví jsou osoby ascendentů druhého stupně, tj. prarodičovský pár z otcovské strany a prarodičovský pár z mateřské strany. Namísto některého z nich právem reprezentace podle kmenů nastupují jejich potomci, nejprve prvního stupně, tj. strýc či teta v poměru k zůstaviteli, popřípadě druhého stupně, tj. bratranec či sestřenice v poměru k zůstaviteli.

Uplatnění dědění v dalších parentelách by mělo za následek přílišnou rozdrobenost zůstavitelem zanechaného majetku. Se společenskou etikou by bylo v rozporu, kdyby se nějakého prospěchu ze zůstavitelova majetku mělo dostat tzv. smějícím se dědicům (lachende Erben), v jejichž citové sféře se smrt zůstavitele nijak neprojeví.

Obecně k parentelnímu systému lze dodat, že zůstavitelovi příbuzní jsou seskupeni linerárně do řad odpovídajících do jisté míry věkovým pásmům, nichž se ocitají. Uspořádání je za tohoto stavu věcí horizontální, a to i při uplatnění principu reprezentace, při němž starší člen sestavy je vystřídán mladším či mladšími členy.

Zcela jinak je tomu při systému graduálním, který se vedle systému parentelního uplatňuje v uspořádání dědického nástupnictví ze zákona. Je orientován vertikálně, takže i jen jediný člen starší generace vylučuje z dědění mladší generaci, nejen svou vlastní descendenci, ale i descendenci po jiných členech starší generace. Přednost má tak ten, koho od zůstavitele odděluje menší počet zrození, před tím, kdo je, takto měřeno, zůstaviteli vzdálenější.

Dědici ze zákona nabývají dědictví, nedědí-li se ze závěti (ať již proto, že zůstavitel závěť nezanechal, nebo proto, že závěť je neplatná) nebo dědí-li se ze závěti pouze část dědictví.

Dědění ze závěti je na prvním místě; dědění ze zákona nastupuje jen tehdy, když zůstavitel nezanechal závěť nebo zanechal závěť, která se z nějakého důvodu nemůže uplatnit (je neplatná, ať již absolutně či dle § 479 Obč.z. , vztahuje se na majetek, který již zůstavitel nevlastnil, závětní dědic se nedožil smrti zůstavitele apod.).

Občanský zákoník v § 473 až § 475a rozděluje dědice ze zákona podle příbuzenského či obdobného vztahu k zůstaviteli do čtyř dědických skupin. Vzhledem k tomu, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele, je nutné, aby zde tento vztah byl ke dni smrti zůstavitele.

K dosavadním třem skupinám dědiců ze zákona přibyla novelizací občanského zákoníku od 1.1.1992²³ skupina další, čtvrtá, ve které je pamatováno na zůstavitelovy prarodiče a potomky prarodičů, tj. strýce či tetu v poměru k zůstaviteli. V této skupině dochází k ještě výraznějšímu uplatnění systému graduálního. Okruh dědiců třetí skupiny se rozšířil o děti sourozenců, tj. synovce

---

²³ zákon č. 509/1991 Sb.

a neteře, kteří právem reprezentace mohou nastupovat na uvolněné místo po svém předchůdci. Snížila se tak do určité míry naděje tzv. spolužijící osoby na nabytí celého dědictví.

Podle ustanovení § 473 Obč.z. „V první skupině dědí zůstavitelovy děti a manžel, každý z nich stejným dílem. Nedědí-li některé dítě, nabývají jeho dědického podílu stejným dílem jeho děti. Jestliže nedědí ani tyto děti nebo některé z nich, dědí stejným dílem jejich potomci.“

V první skupině se o dědictví dělí stejným dílem manžel (předpokladem je existující manželství v době smrti zůstavitele, nezáleží však na tom, že manželé spolu trvale nežili) a děti zůstavitele. O podíl, který nenabude některý z dědiců této skupiny, se zvětší podíly ostatních dědiců. Manžel v této skupině může dědit nejvýše jednu polovinu, dědí-li spolu s ním alespoň jeden potomek. Dědění manžela nelze však zaměňovat s jeho účastí na společném jmění manželů, jehož vypořádání určí, co z tohoto majetku připadá do dědictví po zůstaviteli a co manželu zůstavitele. Děťmi, o které se tady jedná, jsou děti zůstavitele, a nikoli děti manžela zůstavitele (nevlastní děti), když žily ve společné domácnosti se zůstavitelem.

Pokud zůstavitelovo dítě, popřípadě některé z jeho dětí, z jakýchkoli důvodů nedědí (zemřelo před zůstavitelem, je nezpůsobilé dědit, dědictví odmítne), připadne jím uvolněný podíl jeho žijícím dětem, které se o něj podělí stejným dílem. Nedědí-li dítě zůstavitelova dítěte (vnuk), uvolňuje se tím podíl, který by mu jinak připadl, pro jeho dítě (pravnuka zůstavitele).

Dítětem zůstavitelky je dítě, které zůstavitelka porodila (§ 50a ZoR).

Dítětem zůstavitele je dítě, ke kterému bylo určeno otcovství zůstavitele některým ze způsobů uvedených v § 51 až § 54 ZoR. Jedná se tedy o případ, kdy zůstavitel je považován za otce dítěte, protože byl manželem matky v rozhodné době (§ 51 ZoR), nebo neplatí-li tato domněnka a zůstavitelovo otcovství k dítěti bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů (§ 52 ZoR) anebo konečně určil-li otcovství zůstavitele k dítěti soud (§ 54 ZoR). Soud může podle § 54 ZoR určit

otcovství zůstavitele k dítěti i po úmrtí zůstavitele, dokonce i na návrh, podaný po úmrtí zůstavitele; k podání návrhu je v takové situaci oprávněna matka dítěte a dítě, případně i potomci dítěte do šesti měsíců po smrti dítěte, prokáží-li právní zájem na tomto určení (§ 56 odst. 1 ZoR) a návrh se podává proti opatrovníkovi, kterého soud ustanovil (§ 54 odst. 1 a § 55 ZoR).

Otázka otcovství zůstavitele (mateřství zůstavitelky) je otázkou osobního stavu a rodný list dítěte (jeho potomků), popřípadě pravomocný rozsudek o určení otcovství je veřejnou listinou. Tyto doklady jsou pro posouzení vztahu rozhodující. Popírání tohoto stavu po smrti zůstavitele jinými dědici ve snaze vyloučit určitého potomka z dědění nepřichází v úvahu, neboť se nejedná o osoby, které by vůbec byly k popírání otcovství zůstavitele oprávněny (aktivně legitimovány). Popírat otcovství lze jen ve lhůtě stanovené zákonem, která je šestiměsíční, a počítá se u manžela matky ode dne, kdy se dozví, že se jeho manželce narodilo dítě, u matky dítěte od narození dítěte, při určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů ode dne tohoto určení, neskončí však před uplynutím šesti měsíců od narození dítěte (§ 57 odst. 1, § 59 odst. 2, § 61 odst. 1 a 2 ZoR). Právo popírat otcovství má jen manžel matky (§ 57 ZoR) a muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů (§ 61 odst. 1 ZoR), tj. v uvedené situaci zůstavitel, který již své otcovství po úmrtí popírat nemůže. Mohl by to však v uvedené lhůtě učinit jeho opatrovník (§ 57 odst. 2 ZoR). Kromě toho může otcovství popírat ve výše uvedené lhůtě matka dítěte (§ 59 odst. 2, § 61 odst. 2 ZoR). Jinak může podat návrh na popření otcovství jen nejvyšší státní zástupce, je-li to v zájmu dítěte, za podmínek uvedených v ustanovení § 62 a § 62a ZoR (i po uplynutí uvedené lhůty).

Stejně dědické právo, jaké má pokrevní dítě (potomek) zůstavitele, má i dítě osvojené (§ 63 a násl. ZoR), neboť mezi osvojencem a osvojitelem vzniká stejný poměr jako mezi rodiči a dětmi.

Naproti tomu dědicem v první zákonné dědické skupině není dítě, které měl zůstavitel pouze v pěstounské péči (§ 45a a násl. ZoR), o které pečoval jako

poručník (§ 78 a násl. ZoR), dítě, kterému byl zůstavitel opatrovníkem (§ 83 a násl. ZoR) ani dítě manželky, na jehož výchově se zůstavitel podílel (§ 33 ZoR), které však neosvojil. Jestliže však zůstavitel neměl pokrevní či osvojené děti (jejich potomky), mohly by tyto děti (v pěstounské péči, děti jeho manželky apod.) dědit ve druhé či třetí zákonné dědické skupině jako osoby, které žily se zůstavitelem ve společné domácnosti za podmínek uvedených v ustanovení § 474 a § 475 Obč.z.

Je patrné, v první skupině se dostává ke slovu první parentela dědiců doplněná principem reprezentace podle kmenů (in stirpes), takže na uvolněné místo se dostávají stejným dílem první potomci dítěte, popřípadě potomci těchto potomků, když některý z nich dědictví nenabude. V jedné řadě s dětmi je k dědění povolán i pozůstalý manžel, který na rozdíl od potomků je se zůstavitelem spřízněn jinak než svým původem.

Ve druhé skupině dědí manžel (sám v první skupině dědit nemůže) nejméně jednu polovinu, dědí-li s ním alespoň jeden z dalších dědiců této skupiny, jinak mu připadne celé dědictví. Vedle manžela jsou dědici této skupiny zůstavitelův otec, zůstavitelova matka a osoby, které se zůstavitelem žily ve společné domácnosti alespoň po dobu jednoho roku před jeho smrtí a z toho důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na zůstavitele. Tito dědici se dělí stejným dílem o druhou polovinu dědictví. Uvolněný podíl po některé z těchto osob přirůstá ostatním dědicům z této poloviny dědiců druhé skupiny, a nikoli manželovi. Pokud se jedná o rodiče, má zde zákon na zřeteli zůstavitelovy vlastní rodiče, a nikoli manžela matky nebo otce (nevlastní rodiče).

Dochází-li k dědění ve druhé skupině, může celé dědictví připadnout manželovi, jestliže spolu s ním nepřichází v úvahu žádný dědic této skupiny. Podobně může celé dědictví připadnout buď otci zůstavitele, nebo matce zůstavitele, nedědí-li druhý z rodičů ani manžel zůstavitele. Protože na uvolněné místo po některém z rodičů nemohou v této skupině právem reprezentace

vstupovat jejich potomci, může i jen jeden z rodičů vyloučit z dědění své vlastní potomky, ale i potomky druhého z rodičů, kteří nejsou jeho potomky (mohly by se jednat i tzv. nevlastní děti). Naproti tomu spolužijící osoba splňující předpoklady pro dědění ze zákona sama v této skupině dědit nemůže, přihlíží se k ním však při dědění ve třetí skupině.

Zatímco u případných spoludědiců tzv. spolužijící osoby je jejich příbuzenský vztah k zůstaviteli průkazný matričními doklady (oddacím listem, rodnými listy), u této osoby jsou zákonem vyžadované předpoklady předmětem dokazování, zejména co se týká společné domácnosti a jejího trvání. Společná domácnost předpokládá soužití dvou či více osob ve spotřebním společenství, v němž jednotliví členové přispívají podle svých schopností a možností k úhradě společných nákladů i k obstarávání společných potřeb.

Vedle společné domácnosti, jak je definována v ustanovení § 115 Obč.z., záleží také na minimální délce soužití ve společné domácnosti alespoň po dobu jednoho roku před smrtí zůstavitele, tedy do posledního společného dne života zůstavitele. Za skončení nebo přerušeni se však nepovažuje, když se spolužijící osoby zdržují dočasně, bez úmyslu skončit se společnou domácností na různých místech, např. někdo z nich je dlouhodobě upoután na lůžko ve zdravotnickém zařízení.

Co se týká odkázanosti výživou na zůstavitele, nelze tuto podmínku chápat tak, že by se mělo jednat o vzájemnou alimentární povinnost. Odkázaným výživou na zůstavitele je ten, kdo nemá vlastní příjem nebo nemá nikoho, kdo by měl za povinnost přispívat na jeho výživu. Spolužijící osobou může být např. sourozenec zůstavitele, který o něho pečuje nebo o kterého zůstavitel pečuje.

Zařazení tzv. spolužijící osoby mezi dědice ze zákona bývá zdůvodňováno tím, že cestou dědění by se jim mělo dostat určité odměny za vynaloženou péči o společnou domácnost poskytovanou bezúplatně nebo sloužit

k zaopatření toho, koho se zůstavitel ujal, aniž by tím plnil povinnost uloženou mu zákonem.

K dědění ve třetí dědické skupině může docházet, nedědí-li manžel ani žádný z rodičů. V této skupině dědí stejným dílem zůstavitelovi sourozenci a tzv. spolužijící osoba či osoby. Sourozenci mají postavení samostatných dědiců nevstupujících na uvolněné místo po jednom nebo po obou svých rodičích, takže je mezi nimi navzájem setřen rozdíl mezi polorodými (mají se zůstavitelem společného jen jednoho z rodičů) a plnorodými (mají oba rodiče společné se zůstavitelem) potomky svých předchůdců.

Nedědí-li některý ze sourozenců, nastoupí na jeho místo právem reprezentace podle kmenů jejich první potomci, tj. synovci či neteře v poměru k zůstaviteli. Jejich potomci pro případ, že by tyto děti sourozenců zůstavitele dědictví nenabýly, jako dědici ze zákona však už nepřicházejí v úvahu.

Na dědictví v této skupině se může podílet i spolužijící osoba, která se sourozenci dědí stejným dílem. Není vyloučeno, že tzv. spolužijící osobou může být i zůstavitelův sourozenec nebo synovec či neteř. V takovém případě se nabízí otázka, měla-li by taková osoba právo na dva podíly, jeden z důvodu příbuzenského poměru se zůstavitelem a druhý jako spolužijící osoba. Na tuto otázku byla svého času již dána judikaturou jednoznačná odpověď, že i v takovém případě patří takové osobě jen jeden dědický podíl.

Kterýkoli z dědiců této skupiny může nabýt celé dědictví, jestliže s ním nikdo jiný jako dědic nevystupuje.

Dědění ve čtvrté dědické skupině se uplatní, nenabude-li dědictví nikdo z dědiců třetí skupiny. K zavedení této skupiny nepochybně přispělo poznání nežádoucí asymetrie projevující se tím, že pravnuk je povolán za dědice po dědovi či bábě, ale naopak tomu tak dříve nebylo. Při biologických zákonitostech lidské existence budou takové případy nepochybně vzácné, vyloučeny však nejsou. Už v nedávné minulosti bylo možné se o tom přesvědčit, když majetek převedený prarodiči přes nejbližší generaci přímo na vnuka,

k tomu ještě nezletilého, připadl jako majetek bez dědiců státu, když uvedený vnuk spolu se svými rodiči zahynul při dopravní nehodě.

Uvádí-li se v ustanovení § 475a Obč.z., že „nedědí-li žádný dědic ve třetí skupině, ve čtvrté skupině dědí stejným dílem prarodiče zůstavitele, a nedědí-li žádný z nich, dědí stejným dílem jejich děti“, opakuje se zde v poněkud jiné podobě, na co již bylo upozorněno při srovnání dědického nástupnictví ve druhé a třetí skupině, zaměří-li se pozornost toliko na osoby odvozující svůj původ od předka společného se zůstavitelem.

Namísto parentelního systému s principem reprezentace se zde uplatňuje systém graduální, při němž i jen jediný ze členů starší generace vylučuje z dědění kohokoli z generace mladší.

Ve čtvrté skupině jsou na prvním místě povoláni stejným dílem prarodiče, tedy dědové a báby, bez rozdílu, jsou-li se zůstavitelem spřízněni po otcovské či mateřské linii. Dědické právo prarodičů není odvozeno od dědického práva některého ze zůstavitelových rodičů. Mají v této skupině samostatné dědické právo, takže, jsou-li z této čtveřice všichni naživu, připadne každému jedna čtvrtina dědictví, jsou-li jen tři, tak jedna třetina, při dvou jedna polovina, a je-li tu jen jeden, nabude sám celé dědictví. Dostane se mu tak i majetku pocházejícího z rodiny sešvagřené.

Potomci prarodičů bez rozdílu, od koho ze svých předchůdců odvozují svůj původ, mohou dědit, nenabude-li dědictví žádný z prarodičů. V takovém případě se o dědictví dělí stejným dílem bez ohledu na to, od koho pocházejí. Připomíná to dědění sourozenců jako dědiců třetí skupiny, u nichž na původu také nezáleží.

Okruh dědiců za tohoto stavu věcí se uzavírá prvními descendenty prarodičů (strýcem či tetou), takže jejich případní potomci (bratranec, sestřenice) vycházejí naprázdno.

Zanechaný majetek nebo jeho část, u které dochází k dědění ze zákona, případně jako „majetek bez pána“ odúmrtí státu, nenabude-li dědictví žádný z uvedeného seskupení dědiců.

3. Dědění ze závěti

Má-li dědění ze závěti přednost před děděním ze zákona, platí to v plné míře jen tehdy, nedochází-li při něm ke střetu s právy na dědictví nebo na jeho část, která přísluší potomkům, tzv. neopomenutelným dědicům. V českém právním řádu již z období padesátých let minulého století setrvává totiž přednost dědění ze zákona před děděním ze závěti. Nejvýrazněji se to projevuje u potomků. Není tomu ani tak tím, že by měli v určitém rozsahu podílet na majetkovém prospěchu odpovídajícímu zanechanému majetku, ale tím, že jim zákon v rozsahu povinného dílu vyhrazuje určitý podíl na každé jednotlivé položce spadající do dědictví. Z hlediska pořizovací volnosti to znamená, že zůstavitel může pro případ smrti nakládat jen s určitým podílem na svém majetku bez rizika vyplývajícího z relativní neplatnosti, využijí-li neopomenutelní dědici této možnosti nebo nebudou-li z možnosti dědit vyloučení platným projevem vůle zůstavitele o vydědění.

Pořizovací volnosti by však – jak je tomu v jiných právních řádech – nebylo na újmu, kdyby ochrana tzv. neopomenutelných dědiců záležela v jejich právu na výplatě povinného dílu od závětního dědice.

Závěť je jednostranný, kdykoli odvolatelný nebo změnitelný projev vůle ryze osobní povahy (nepřipouštějící zastoupení), kterou o svém majetku na případ smrti pořizuje fyzická osoba (společné závěti dvou nebo více osob jsou nepřipustné). Podstatnou obsahovou náležitostí tohoto projevu vůle je ustanovení dědice k dědictví jako k celku nebo k jeho poměrné části, popřípadě i jen k jednotlivé věci nebo jiné hodnotě z dědictví, anebo nařízení jiného

způsobu naložení se zanechaným majetkem, jakým je zřízení nadace (§ 477 odst. 2 Obč.z.).

Dědickým titulem pro dědění ze závěti může být nejen závěť pořízená za účinnosti nyní platné právní úpravy, ale i závěť pořízená podle dřívějších předpisů. Platnost takové závěti se posuzuje podle předpisů platných v době jejího pořízení (§ 859 odst. 1, § 873 Obč.z.).

Dědit lze také podle závěti pořízené v zahraničí podle cizího práva. Existuje-li mezinárodní smlouva, která upravuje ve vztahu k příslušnému státu otázku posuzování závěti, pořízené na jeho území, bude pro posouzení platnosti takové závěti rozhodující obsah mezinárodní smlouvy (viz § 2 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním). Není-li takto posuzování závěti upraveno, řídí se způsobilost zřídit takovou závěť, jakož i účinky vad vůle a jejího projevu právem státu, jehož příslušníkem byl zůstavitel v době projevu vůle a totéž právo je rozhodné i pro určení, které další druhy pořízení pro případ smrti jsou přípustné. Byl-li zůstavitel v době pořízení závěti občanem České republiky, řídí se tyto otázky právem České republiky (viz § 18 odst. 1 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním). Také forma závěti se řídí právem státu, jehož příslušníkem byl zůstavitel v době, kdy závěť učinil, stačí však, vyhoví-li právu státu, na jehož území byla závěť učiněna (§ 18 odst. 2 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním).

Měl-li pořizovatel závěti v rozhodné době více občanství, z toho jedno české, je rozhodné státní občanství české. Byl-li v rozhodné době zároveň příslušníkem několika států (a nikoli České republiky), rozhoduje státní příslušnost nabytá naposled. Na toho, kdo v rozhodné době nebyl příslušníkem žádného státu nebo jehož státní příslušnost nelze zjistit nebo nelze zjistit, které příslušnosti byl naposled, se hledí, jako by byl příslušníkem státu, na jehož území měl v rozhodné době bydliště, a nelze-li to zjistit, na jehož území měl pobyt. Nelze-li zjistit ani to, je třeba postupovat jako by se jednalo o českého občana (§ 33 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním).

Při zřízení závěti je nutno dbát všech náležitostí, které zákon vyžaduje pro platnost jakéhokoli právního úkonu, a vedle toho i náležitostí zvláštních vztahujících se k projevu vůle pro případ smrti. Zpřísněné požadavky jsou odůvodněny tím, že se závěť uplatní až v době, kdy už ten, kdo ji zřídil, nebude naživu a kdy už nebude možno jeho prostřednictvím zjistit, zda vůbec zamýšlel závěť zříditi a co v ní sledoval. Všem druhům závěti je proto společný požadavek písemné formy a uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla podepsaná.

Testovací způsobilost (způsobilost zříditi závěť) má v zásadě ten, kdo je plně způsobilý k právním úkonům. Přiznává-li právní řád způsobilost k právním úkonům i nezletilci, jsou-li svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jeho věku (§ 9 Obč.z.), závěť mezi tyto právní úkony nepatří.

Platnost závěti, pokud se jedná o způsobilost k jejímu zřízení, se posuzuje podle momentu, kdy byla zřízena. Následná ztráta způsobilosti k právním úkonům je proto bez vlivu na její platnost. Nedostatek z hlediska způsobilosti pořizovatele závěti k tomuto úkonu, který zde byl v době zřízení závěti, se však nezhojí, i kdyby následně odpadl důvod její neplatnosti.

Platnou závěť může zříditi jen zletilý jedinec, kterým je ten, kdo dovršil osmnáctý rok svého života (§ 8 odst. 2 Obč.z.). Jedná se v takovém případě o plnou způsobilost k právním úkonům. Výjimečně dosáhne zletilosti i osoba mladší osmnácti let, uzavře-li mezi svým šestnáctým a osmnáctým rokem života se souhlasem soudu manželství (§ 194 OSŘ). Takto nabytou plnou způsobilost k právním úkonům uvedená osoba nepozbude, i když dojde k zániku manželství nebo k jeho prohlášení za neplatné.

Odchylně od této zásady ustanovení § 476d odst. 2 Obč.z. připouští, aby i osoba, která dovršila patnáctý rok svého života, mohla zříditi závěť, jenže musí se tak pod sankcí neplatnosti stát jen formou notářského zápisu. Má tím být garantováno, že pořizovatelova vůle bude odpovídajícím způsobem vyjádřena,

ale zároveň spolupůsobením notáře při tomto úkonu umožněno poučení pořizovatele o povaze uvažovaného úkonu i o jeho účinnosti.

I když se v daném případě jedná o velmi závažný právní úkon, kterým je nakládáno s majetkem nezletilce a k němuž by při jednání mezi živými byl nezbytný souhlas soudu (§ 28 Obč.z.), nepřichází zde tento postup vůbec v úvahu. Neuplatňuje se v tomto případě hledisko, zda úkon je pro nezletilce prospěšný či nikoli. Navíc nevystupuje při něm zákonný zástupce nezletilce.

I co se týká věku pořizovatele, podobně jak je tomu u jiných předpokladů platnosti závěti, rozhoduje stav v době zřízení závěti. Např. u vlastnoruční závěti je to doba, kdy byl úkon dovršen, to znamená, kdy byl text uzavřen podpisem s uvedením data, kdy se tak stalo.

Jestliže k plné způsobilosti k právním úkonům dochází dovršením osmnáctého roku fyzické osoby, lze mít za to, že v dalším období života jedince je dosažená způsobilost trvalým atributem. U převážné většiny osob lze z této skutečnosti vycházet. Neplatí to však beze zbytku.

I u zletilého jedince se mohou vyskytnout situace, v nichž pro duševní poruchu trvalého rázu může být zbaven způsobilosti k právním úkonům anebo kdy duševně jinak zdravý jedinec je v době provedení právního úkonu postižen duševní poruchou, která jej činí k takovému úkonu nezpůsobilým.

Co se týká závěti, není ji způsobilý zřídit ten, kdo byl pro duševní poruchu, která není jen přechodná, zbaven soudem způsobilosti k právním úkonům (§ 10 odst. 1 Obč.z.). Z hlediska pořizovací způsobilosti není na tom lépe ani ten, kdo byl ve způsobilosti k právním úkonům rozhodnutím soudu pouze omezen (§ 10 odst. 2 Obč.z.).

Rozhraním mezi dosavadní způsobilostí jedince k právním úkonům a jejím zbavením či omezením je den, v němž nabude právní moci rozhodnutí soudu zasahujícího do právní způsobilosti. U takto postižené osoby nepřichází v úvahu možnost platného zřízení závěti, a to ani tehdy, kdyby k ní došlo ve

„světlém okamžiku“ (lucida intervala). Na tuto výjimku není v zákoně pamatováno.

Nemůže-li taková osoba zřídit platnou závěť, přichází v případě její smrti k uplatnění pouze tzv. zákonná dědická posloupnost.

Zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům nemusí být vždy nevratnou záležitostí. Dojde-li ke změně duševního stavu osoby, u níž relevantnost právních úkonů byla takto postižena, může soud zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům zrušit pro změnu nebo odpadnutí důvodů, které k nim vedly (§ 10 odst. 3 Obč.z.). Teprve ode dne právní moci takového rozhodnutí soudu může ten, koho se to týká, platně o svém majetku pro případ smrti pořídit závěti. Neplatnost závěti zřízené v době, kdy pořizovatel nebyl způsobilým k právním úkonům, se nezhojí, i kdyby dotčený na svém původním záměru setrval i nadále.

Platnost právního úkonu, závěť nevyjímaje, může být ohrožena i u osoby jinak plně k právním úkonům způsobilé, jestliže by jej vykonala v duševní poruše, která ji činila k tomuto právnímu úkonu (ad hoc) neschopnou (§ 38 odst. 2 Obč.z.). Jedná se přitom o neschopnost pouze přechodného rázu vyskytnuvší se ve chvíli prováděného úkonu. Příčin tohoto stavu může být celá řada. K zastření mysli, která překáží postiženému učinit si jasný úsudek o jednání a o jeho právních následcích, může dojít v důsledku opojení nadměrným požitím alkoholického nápoje nebo působením nervových jedů nebo některých druhů léčiv. Někdy příčinou takového stavu může být šok nebo euforie, nelze vyloučit ani stav apatie, při němž dotčený sice ví, co činí, jenže se nedokáže vzepřít na něho učiněnému naléhání vyvolávajícímu v něm traumatizující účinky.

Tento případný defekt pořizovatelova projevu vůle může vyjít najevo teprve v době, kdy již není naživu a nemůže sám přispět ke zjištění pravého stavu věci. Důkazní břemeno spočívá na tom, kdo platnost uvedeného právního úkonu zpochybňuje. Posouzení této problematiky se neobejde bez náročného dokazování za účelem odstranění sporných skutečností. Uvedeného zpochybnění

nemusí být ušetřena ani závěť sepsaná ve formě notářského zápisu, při jehož zřízení chování jednajícího nevyvolávalo v notáři žádné pochybnosti o jeho způsobilosti právní úkon platně provést.

Popírání platnosti závěti s odkazem na tento defekt, k němuž při jejím zřízení došlo, nemusí být ušetřena kterákoli a kdykoli sepsaná závěť. Věrohodnost takových pochybností může být posilována odkazem na vážné onemocnění pořizovatele, pro které musel být hospitalizován, takže pod vlivem těchto okolností se odhodlal k něčemu, o by jinak neučinil. Někdy snížená způsobilost ke zřízení závěti bývá spojována s pokročilým věkem pořizovatele, popřípadě s jeho nemohoucností, pro kterou byl odkázán na pomoc jiných osob.

Tyto poznatky vyplývající z praxe lze shrnout v poučení, že by zůstavitel s úmyslem zřídit závěť, dává-li přednost dědění podle ní před děděním ze zákona, neměl otálet a přistoupit k jejímu zřízení v době, kdy pro uvedené pochybnosti nebude žádná opora. Podaří se mu tak bez komplikací prosadit svou vůli a ušetří tak své nástupce případných dlouhodobých a tím i nákladných sporů, které ani při úspěchu ve věci nejsou bez traumatizujících účinků na dědice.

Pokud se jedná o formu závěti, záleží vždy na tom, jedná-li se o pořizovatele plně způsobilého k právním úkonům, který může číst a psát nebo o pořizovatele, který nemůže číst nebo psát, popřípadě je nevidomý. Chce-li zřídit závěť osoba, která umí číst a psát, může se rozhodnout mezi zřízením závěti napsané vlastní rukou (holografní) nebo závěti sepsané jiným způsobem (allografní) nebo závěti ve formě notářského zápisu. Na rozdíl od toho osoba, která nemůže číst nebo psát, popřípadě je nevidomá, se může rozhodnout mezi závětí ve formě notářského zápisu a zpřísněnou allografní závětí.

Vlastnoruční závěti nemůže pořizovat o svém majetku osoba, která nemůže číst nebo psát. Není nutné, aby šlo o stav trvalý. I dočasná nemožnost čtení nebo psaní brání tomu, aby byla závěť v této formě platně pořízena. Sepsání vlastnoruční závěti je však vyloučeno jen skutečnou nemožností čtení či

psaní. Nestačí tedy, je-li čtení či psaní pouze obtížné (např. čtení jen se silnými brýlemi, psaní levou rukou po úraze pravé ruky, psaní rukou s omezenou pohyblivostí – např. fixovanou v sádře). Judikatura připouští i napsání závěti s podpíráním ruky jinou osobou (R 202/49).

Zatímco faktická nemožnost psaní také fakticky znemožňuje pořízení vlastnoruční závěti, při dočasné nemožnosti čtení (např. pro zrakové onemocnění) bude sepsání závěti vlastní rukou zpravidla možné (po paměti). V případě, že pořizovatel vlastnoruční závěti trpěl takovou poruchou zraku, resp. byl v takové situaci, která mu čtení zcela znemožňovala (např. neprůhledný obvaz na očích, znemožňující vidění), nemohla by být považována vlastnoruční závěť za platnou. Osoba, která nemůže číst (třeba jen dočasně), si nemůže text svého právního úkonu přečíst a závěť takto pořízena by byla dle § 39 Obč.z. neplatná. Naproti tomu, může-li pořizovatel alespoň s obtížemi psát, může pořídit i vlastnoruční závěť. Skutečnost, že písmo pořizovatele bude v takovém případě odlišné než je jeho obvyklé písmo (např. proto, že závěť napsal levou rukou), neznamena, že se nejedná o závěť psanou vlastní rukou. Na druhé straně je však nutno mít na zřeteli, že v případě sporu o dědické právo na základě takové závěti by se závětní dědic mohl ocitnout v důkazní nouzi, kdyby pravost takového písma pořizovatele, zjevně odlišného od jeho obvyklého písma, nemohla být prokázána jinak než znaleckým posudkem, a soudní znalec pro neobvyklost písma a rozpor se srovnávacím materiálem nemohl přijmout jednoznačný závěr o pravosti písma.

Vlastnoruční závěť nemůže pořídit ani osoba, která nemůže číst či psát proto, že číst či psát neumí. Pokud by tato osoba vlastní rukou obkreslila či napodobila text závěti předepsaný (jako vzor) jinou osobou, tj. pokud by mechanicky nakreslila na papír znaky písma, jejichž význam nechápe, byla by taková závěť neplatná podle § 39 Obč.z. pro rozpor se zákonem. Kromě toho by dalším důvodem neplatnosti byl nedostatek svobodné vůle, neboť ten, kdo

napodobuje text pořízený jiným, nečiní svůj vlastní svobodný úkon (§ 37 odst. 1 Obč.z.)

U vlastnoruční závěti (§ 476a Obč.z.) záleží na tom, aby byla celým svým obsahem zůstavitelem vlastnoručně napsána a na závěr podepsána s uvedením dne, měsíce a roku, kdy byla podepsána. Nebyla by proto platná závěť, která sice byla zůstavitelem vlastnoručně sepsána a podepsána, ale ve které je den, měsíc a rok jejího podpisu vyznačen jinak než vlastní rukou zůstavitele.

Pořizovatel může závěť sepsat i předem a jiného dne připojit svůj podpis a datum, kdy ji podepsal. Zákon nepředepisuje, na které místě závěti má být datum umístěno. Může být tedy umístěno jak v záhlaví závěti, tak i v jejím textu nebo až na konci závěti u podpisu.

Podpis pořizovatele na závěti musí být rovněž jeho vlastnoručním podpisem. Není však podmínkou, aby šlo o podpis celým jménem. Judikatura výslovně připouští podpis pouze příjmením (R 51/84) a za nedostatečný nelze považovat ani podpis pouhou paraťou. Bude však vždy záležet také na okolnostech konkrétního případu. Pro dodržení náležitosti vlastnoručního podpisu je irelevantní, zda se jedná o podpis čitelný či nečitelný. Podpis však nelze nahradit jeho mechanickým vyhotovením (např. razítkem). Pravost podpisu pořizovatele na závěti nemusí být ověřena.

Podpis se připojuje na konec textu, neboť podpisem se právní úkon dovršuje. To co je za podpisem, nelze již považovat za součást platné závěti. Za výjimku lze považovat jen uvedení dne, měsíce a roku, kdy byla závěť podepsána, je-li tento údaj uveden v bezprostřední blízkosti podpisu.

Allografní forma závěti byla zavedena znovu účinností od 1.1.1992 novelizací občanského zákoníku, provedenou zákonem č. 509/1991 Sb..

Jedná se o tradiční formu závěti, přípustnou podle právní úpravy platné před 1.4.1964. S účinností Občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., tj. od 1.4.1964 byla tato forma závěti zrušena a do 31.12.1991 nebyla přípustná. V právním vědomí veřejnosti však byla natolik zakořeněna, že i v období od 1.4.1964 do

31.12.1991 byly závěti v této formě pořizovány, což mělo za následek jejich neplatnost.

Závěť podle § 476b Obč.z. není psána vlastní rukou zůstavitele, musí jí však být vlastnoručně podepsána a před dvěma svědky současně přítomnými musí zůstavitel výslovně projevít, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Svědci se musí na závěť podepsat.

Způsob vyhotovení této závěti není rozhodující. Může se jednat o závěť napsanou zůstavitelem na psacím stroji, vyhotovenou zůstavitelem prostřednictvím výpočetní techniky a vytištěnou na tiskárně, nebo o závěť, kterou podle pokynů zůstavitele vyhotovila jiná osoba, ať již svojí vlastní rukou nebo mechanickým způsobem (psací stroj, počítač a tiskárna).

Skutečnost, že tento text odpovídá vůli zůstavitele, je zajištěna jednak vlastnoručním podpisem zůstavitele na listině a dále tím, že před dvěma současně přítomnými svědky musí zůstavitel výslovně projevít, že listina obsahuje jeho poslední vůli a tito svědci se musí na závěť podepsat.

Tato závěť může být sepsána v jakémkoli jazyce. Vzhledem k tomu, že však zákon u této formy závěti vyžaduje přítomnost dvou svědků, musí znát jazyk, ve kterém se závěť sepisuje nejen pořizovatel, ale také oba svědci.

Svědci, jejichž přítomnost tato závěť vyžaduje, nemusí být přítomni při samostatném sepsání závěti. Závěť může být sepsána kdykoli dříve, v nepřítomnosti svědků, ať již zůstavitelem nebo jinou osobou. Ze zákona ani jednoznačně nevyplývá, že by svědci museli být přítomni při podpisu této závěti zůstavitelem. Jejich přítomnost vyžaduje ustanovení § 476b Obč.z. pouze při výslovném projevu zůstavitele, že listina (která již mohla být dříve sepsána, případně i zůstavitelem podepsána) obsahuje jeho poslední vůli. V bezprostřední návaznosti na tento projev vůle zůstavitele však musí svědci listinu podepsat.²⁴

Při projevu zůstavitele, že listina obsahuje jeho poslední vůli, musí být oba svědci přítomni současně. Pokud by tento projev zůstavitel učinil nejprve

²⁴ Usnesení Krajského soudu v Brně sp.zn. 18 Co 397/98

před jedním svědkem a později v jeho nepřítomnosti před svědkem druhým, byla by závěť v rozporu s § 476b Obč.z., což by mělo za následek její neplatnost.

Výslovný projev vůle zůstavitele o tom, že listina obsahuje jeho poslední vůli, může být učiněn ústně, písemně, případně i jiným jednoznačným, nesporným a pochyby nevzbuzujícím způsobem, z něhož je zřejmé, že listina obsahuje jeho poslední vůli a že s jejím obsahem souhlasí. O takový projev se bude jednat i tehdy, předloží-li zůstavitel napsanou (případně i podepsanou) listinu svědkům k podpisu a odpoví kladně na jejich dotaz, zda listina obsahuje jeho poslední vůli (Rv I 992/26). Pro platnost závěti není nezbytné, aby bylo přímo v jejím textu uvedeno, že pořizovatel „před oběma svědky současně přítomnými výslovně projevil, že listina obsahuje jeho poslední vůli“. Rozhodující je, zda se tak fakticky stalo. Právě svědci závěti jsou povoláni k tomu, aby o tom podali svědectví.

Na rozdíl od vyhotovitele závěti, kterým může být kdokoli, jsou z funkce svědků v tomto případě vyloučeny osoby uvedené v § 476e a § 476f Obč.z. Svědky nemohou být závětní dědici ani zákonní dědici, ani osoby blízké závětním či zákonným dědicům a nemohou jimi být ani osoby, které nejsou způsobilé k právním úkonům, osoby nevidomé, neslyšící, němé a ty, které neznají jazyk, ve kterém se projev vůle činí.

Zpřísněná allografní závěť (§ 476c Obč.z.) umožňuje osobám, které nemohou číst nebo psát, pořídit závěť v přítomnosti tří svědků, za přítomnosti pisatele a předčitatele. Také tato závěť může být pořízena v jakémkoli jazyce, za předpokladu, že tento jazyk zná nejen pořizovatel, ale také svědci, pisatel a předčítatel.

Zákon požaduje pro tuto formu závěti přítomnost tří svědků, kteří musí být současně přítomni při projevu poslední vůle zůstavitele v listině, která musí být před těmito svědky přečtena a jimi podepsána. Pořizovatel musí před svědky potvrdit, že listina obsahuje jeho poslední vůli.

Svědky závěti nemohou být osoby, které nejsou způsobilé k právním úkonům, osoby nevidomé, neslyšící, němé a ty, které neznají jazyk, ve kterém se projev vůle činí, ani dědic ze závěti či dědic ze zákona a osoby jim blízké.

Svědka může plnit i funkci pisatele nebo předčitatele, ale pisatel nesmí být zároveň předčitelem. Nic ovšem nebrání tomu, aby jeden ze svědků byl pisatelem závěti a jiný předčitelem.

Pisatelem je osoba, která poslední vůli pořizovatele zachytila písemnou formou v listině. Nezáleží na tom, zda tuto poslední vůli sepsala za pomoci technických prostředků či vlastní rukou. Pisatel činí za pořizovatele písemný projev, který nemůže pořizovatel učinit sám. Zákon proto klade na osobu pisatele závěti obdobné požadavky jako na svědka – pisatelem nemůže být závětní ani zákonný dědic, ani osoby jim blízké.

Způsob, jakým se pisatel závěti podílí na vzniku tohoto právního úkonu, případně již samotná povaha této činnosti vylučuje, aby pisatelem byla osoba, která není způsobilá k právním úkonům, osoba nevidomá, neslyšící, němá nebo osoba, která nezná jazyk, v němž se projev vůle činí.

Předčitelem je ten, kdo v listině zachycenou poslední vůli pořizovatele přečetl v přítomnosti pořizovatele a tří svědků. Také předčítatel zde činí za pořizovatele to, co nemůže pořizovatel činit sám, tj. předčítá listinu namísto pořizovatele. I na osobu předčitatele jsou proto kladeny stejné požadavky jako na svědka a pisatele.

Tato forma závěti se týká závětí osob, které nemohou číst nebo psát. Nezáleží na tom, z jakého důvodu – platí to tedy stejně tak pro osoby, které nemohou číst nebo psát z neznalosti, neboť se číst nebo psát nenaučily, jako pro osoby, které nemohou číst nebo psát pro svůj zdravotní stav.

Touto formou závěti mohou projevit poslední vůli i osoby nevidomé.

Také neslyšící osoby, které nemohou číst nebo psát, mohou pořídit závěť před třemi svědky; listina musí být v tomto případě po sepsání tlumočena do

znakové řeči a musí to být v listině uvedeno. Svědci musí listinu podepsat a mohou jimi být jen osoby ovládající znakovou řeč (§ 476d odst. 4 a 5 Obč.z.)

Osoby nevidomé mohou projevit poslední vůli ve formě notářského zápisu nebo též před třemi současně přítomnými svědky v listině, která musí být přečtena. V listině musí být uvedeno, že pořizovatel nemůže číst nebo psát, kdo listinu napsal a kdo nahlas přečetl a jakým způsobem pořizovatel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Svědci musí listinu podepsat.

Osoby neslyšící, které nemohou číst nebo psát, mohou projevit poslední vůli ve formě notářského zápisu nebo před třemi současně přítomnými svědky, ovládajícími znakovou řeč, v listině, která musí být přetlumočena do znakové řeči. Tato listina musí obsahovat stejné náležitosti jako závěť osob nevidomých, a navíc v ní musí být uvedeno, že její obsah byl po jejím sepsání přetlumočen do znakové řeči.

Pokud se jedná o závěť ve formě notářského zápisu, je postup při zřizování této listiny upraven v ustanoveních § 62 až 71 NotŘ (zákon č. 358/1992 Sb., ve znění novel). O sepsání závěti formu notářského zápisu může být požádán kterýkoli notář bez ohledu na to, kde má pořizovatel své trvalé bydliště. Notářský zápis zůstane v úschově notáře, u něhož byl sepsán. Z notářského zápisu o závěti se nevydávají stejnopisy, lze z něho vydat pouze prostý opis (§ 90, druhá věta NotŘ). Prostý opis notářského zápisu o závěti lze vydat jen pořizovateli nebo jeho zmocněnci, který se vykáže plnou mocí s úředně ověřeným podpisem (§ 91 odst. 3 NotŘ).

Při novelizaci občanského soudního řádu k 1.1.2001 zákonem č. 30/2000 Sb., byla nepřímou novelizací notářského řádu zavedena Centrální evidence závětí, právních úkonů o vydědění, jakož i o odvolání poručení pro případ smrti včetně vydědění u Notářské komory České republiky. Předmětem této evidence jsou uvedené právní úkony, které byly sepsány formou notářského zápisu, dále listiny o těchto právních úkonech, které byly přijaty do úschovy notáře, jakož i uvedené listiny, které do té doby byly evidovány u okresních soudů podle místa

bydliště pořizovatele. Podle § 35a odst. 2 NotŘ Notářská komora ČR sdělí na požádání soudu nebo jinému státnímu orgánu, notáři jako soudnímu komisaři, popřípadě osobě, která má na tom právní zájem, zda o shora uvedených právních úkonech je vedena evidence a u koho je listina obsahující takový právní úkon uložena.

Novelizací provedenou zákonem č. 554/2004 Sb., s účinností od 1.1.2005 byl zaveden nový hmotněprávní institut správce dědictví, který může být ustanoven též listinou zůstavitele. Kromě závětí, listin o vydědění a listin o odvolání těchto úkonů, které byly sepsány notářským zápisem nebo které notář přijal do úschovy, jsou nyní předmětem evidence v Centrální evidenci závětí i listiny o ustanovení správce dědictví, listiny o odvolání ustanovení správce dědictví a listiny o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví.

Obsahem závěti, má-li se vůbec jednat o právní úkon tohoto druhu, musí být v první řadě ustanovení dědice (jednoho nebo i více). Jedná se o podstatnou složku jejího obsahu (*essentialia negotii*). Pořizovatel už tím, že povolá někoho za svého dědice vlastně určí, kdo jej vystřídá v případě smrti jako nositele práv a povinností k zanechanému majetku.

Občanský zákoník neobsahuje definici závěti a o jejím obsahu se zmiňuje až v ustanovení § 477, „v závěti zůstavitel ustanoví dědice, popřípadě určí jejich podíly nebo věci a práva, které jim mají připadnout. Nejsou-li podíly více dědiců v závěti určeny, platí, že podíly jsou stejné. Zůstavitel může závěti zřídit nadaci“. Dědiců může být i více a mohou být určeni bez uvedení podílů (v tomto případě platí, že jejich podíly jsou stejné), anebo s uvedením podílů každého z uvedených dědiců. Podílem je třeba rozumět spoluúcast na právech a povinnostech spojených se zanechaným majetkem v rozsahu vyjádřeném zlomkem ($1/2$, $1/3$, $7/12$ aj.) v poměru k uvedenému celku. Dochází tak k podílovému spoluvlastnictví k jednotlivým věcem z dědictví anebo majetkovému společenství k jiným druhům majetku, které nemají věcnou povahu.

Z této definice obsahu závěti nikterak nevybočuje ustanovení o zřízení nadace. Obmyšlenou osobou je v tomto případě právnická osoba, která na rozdíl od jiných právnických osob povolanych k dědění, má na podkladě závěti teprve vzniknout.

Pokud by v závěti byly určeny pomyslné (ideální) podíly dědiců nebo jejich podíly nebo bez tohoto určení byly stejné, pak by i majetek, o němž pořizovatel v době zřízení závěti nevěděl, připadl těmto dědicům v takových podílech. Spočívá-li určení dědiců v tom, aby nabyli jednotlivé věci nebo práva z dědictví, pak jiné majetkové hodnoty představují předmět dědění, o němž zůstavitel závěti nepořídil. V takovém případě by k jeho dědění byli povoláni dědici ze zákona, a kdyby jich nebylo, připadl by tento majetek státu jako odúmrt', tj. majetek bez dědiců.

Pokud by v závěti byli dědicové povoláni k jednotlivým věcem nebo právům, které by v okamžiku smrti zůstavitele už nebyly v jeho vlastnictví, prodal je nebo daroval nebo je pozbyl jiným způsobem, ustanovení závěti v této části, týkající se této věci nebo práva, by bylo bez právních následků.

„Uvedla-li zůstavitelka v závěti výslovně jen konkrétní nemovitost, jež má připadnout závětní dědičce, ale později tuto nemovitost prodala, takže v době smrti již nebyla její vlastníci, nestává se takto určená osoba platně závětní dědičkou jiných věcí z tohoto dědictví. Nedostatek projevu vůle zůstavitelky o ustanovení téže osoby dědičkou ze závěti ohledně jiných věcí zůstavitelky nemůže být zhojen tím, že dědic ze zákona uznal vůli zůstavitelky v tom smyslu, že původně povolané dědičce ze závěti připadne např. jiná nemovitost z dědictví.“²⁵

Povolá-li zůstavitel někoho za dědice peněžní částky, která není v zanechaném majetku, je ustanovení závěti platné. Ostatní dědici, kterým

---

²⁵ R 50/1984

případly jiné hodnoty, mají pak za povinnost uvedenému dědici uhradit peněžní částku, kterou má podle závěti dostat.

Požadavek určitosti závěti se však nevyčerpává jen spojením, z něhož vyplývá, že pořizovatel v ní realizuje svůj úmysl nastolit testamentární dědickou posloupnost namísto tzv. posloupnosti ze zákona. V dané souvislosti musí být kladen zároveň důraz i na označení fyzické nebo právnické osoby povolané za dědice.

Praxe i ustálená judikatura právě ve snaze vystihnout skutečnou vůli pořizovatele se v tomto ohledu spokojují i s jinými způsoby označení obmyšlených osob, které při dvoustranných právních úkonech by nebylo myslitelné. Požadavku určitosti není v těchto věcech tudíž na závadu, když osoba dědice namísto jména a příjmení je označena příbuzenským vztahem k pořizovateli, např. „syn“, „bratr“, nevyskytuje-li se v tomto vztahu více osob. Mě-li by pořizovatel např. více bratrů, stačilo by označení „bratr Karel“, není vyloučeno označit dědice bez uvedení jména a příjmení jako „soused“, není-li více osob v takovém vztahu k zůstaviteli. Nemělo by se však přitom zapomínat, že některé z těchto vztahů, které zde byly při zřízení závěti, se mohou do dne její účinnosti změnit a nemuselo by pak být bez obtíží vypátrat situaci, v jaké tyto vztahy byly v době zřízení závěti.

Podle rozsudku Krajského soudu v Brně, „ustanovení závěti, kterým pořizovatel poroučí svůj majetek „svým dětem“ bez uvedení bližších údajů o těchto dětech, nelze považovat za neurčité; je prokazatelné, kdo je dítětem pořizovatele. Neobsahuje-li závěť další omezení, je třeba ji vykládat tak, že pořizovatel ustanovil za dědice všechny své děti. Nestanovil-li podíly jednotlivých dětí, jsou jejich podíly stejné.“²⁶

Rozhodne-li se pořizovatel z jakýchkoli důvodů dát zřízením závěti přednost před děděním ze zákona, může tím v povolaných dědicích vyvolat dojem, že tím dává průchod autonomii své vůle a nepřijímá pasivně zákonné

²⁶ Rozsudek Krajského soudu v Brně z 14.2.1994 čj. 18 Co 218/93-32

dědické pretence, i kdyby k dědění povolal tytéž osoby, které by i bez závěti byly povolány za dědice. Na první pohled by se to mohlo jevit jako jedno a totéž. Nemuselo by to být za všech okolností tak. Byl-li by za testamentárního dědice povolán např. syn, který by sice i tak dědil ze zákona, ocitá se v poněkud rozdílném postavení. Kdyby totiž z jakýchkoli důvodů nedědil (odmítl by dědictví, stal se nezpůsobilý dědit, nedožil se smrti zůstavitele), uvolněný podíl by právem reprezentace se nestal předmětem dědění pro jeho potomky (tj. vnuky zůstavitele), ale uvolnil by se pro zůstavitelovy dědice ze zákona.

Vyplývá to především z ustanovení § 461 odst. 2 Obč.z., „nenabude-li dědictví dědic ze závěti, nastupují místo něho dědici ze zákona“. Uvolněný podíl nepřirůstá k podílu ostatních závětních dědiců. Zákon nedopouští přirůstání (akrescenci) dědických podílů ze závěti.

Mezi zřízením závěti a její účinností může proběhnout kratší či delší lhůta. Faktor času by neměl být ani při tomto právním úkonu podceňován. Skutkový stav se může změnit, ať již co se osob dědiců týká, popřípadě jejich příbuzenského vztahu, který se může přičiněním pořizovatele samého rozšiřovat či zmenšovat anebo vlivem vnějších událostí být vystaven zkáze.

Na tyto stěží předvídatelné změny by se při uvážlivém postupu v době zřizování závěti nemělo zapomínat. Možnosti, že by závětí povolaný dědic z jakýchkoli důvodů dědictví nenabyl, lze čelit tím, že mu už v závěti ustanoví pořizovatel náhradníka. Mohl by dokonce ustanovit i náhradníka náhradníku. Z majetkových hodnot mohou být předmětem dědění jen ty, které existují v době smrti zůstavitele.

Připouští-li platná právní úprava, že namísto ustanovení dědice, popřípadě dědiců v závěti s určením nebo bez určení velikosti jejich podílů, lze ustanovení někoho za dědice spatřovat i v tom, že jej zůstavitel označí jako nabyvatele určité věci nebo práva ze zanechaného majetku, patří do této kategorie také zjednání povolanému dědici oprávnění odpovídajícího věcnému břemeni zatěžujícímu nemovitost nabyvanou jiný dědicem. Tato možnost má oporu

v ustanovení § 151o odst. 1 Obč.z., podle kterého věcná břemena vznikají písemnou smlouvou, na základě závěti ve spojení s výsledky řízení o dědictví, schválenou dohodou dědiců, rozhodnutím příslušného orgánu nebo ze zákona.

Z uvedené formulace zákona je zřejmé, že ke vzniku oprávnění nebo také zatížení odpovídajícího věcnému břemeni nedochází závětí bezprostředně, jakmile smrtí pořizovatele se stane účinnou, ale že k pořízení zůstavitele v závěti musí přistoupit ještě další skutečnost, a to rozhodnutí soudu potvrzujícího s tímto obsahem nabytí dědictví. Zatížen takovýmto věcným břemenem může být pouze dědic, který podle závěti je povolán k nabytí „služebné“ nemovitosti.

S takovýmto postupem lze se často setkat v případech, v nichž je k nabytí nemovitosti povolán např. pozůstalý syn, a oprávnění odpovídající věcnému břemeni má připadnout na dobu života pozůstalé manželce. V takovém případě se jedná o oprávnění odpovídající věcnému břemeni, které patří určité osobě a zanikne nejpozději její smrtí.

Na velikosti dědického podílu této oprávněné osoby lze usuzovat z výše ocenění provedeného podle ustanovení § 18 zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku. Podle tohoto ustanovení se právo odpovídající věcnému břemeni oceňuje výnosovým způsobem na základě ročního užitku ve výši obvyklé ceny, např. čisté výše nájemného, které by bylo možno v případě pronájmu od nájemce požadovat. Patří-li právo určité osobě na dobu jejího života, oceňuje se desetinásobkem ročního užitku. Představuje-li cena oprávnění odpovídajícího věcnému břemeni výši dědického podílu takto obmyšleného dědice, pak o tuto částku musí být snížen podíl nabyvatele nemovitosti. Od obvyklé (obecné) ceny nemovitosti se cena uvedeného oprávnění odečte a cenovému rozdílu odpovídá pak výše dědického podílu takového dědice.

Netradiční, v českém právu se vyskytující úprava, podle které lze někoho z více dědiců ustanovit dědicem určité věci nebo práva ze zanechaného majetku, si vynutila také potřebu zaujmout stanovisko (stalo se tak judikaturou soudů) k platnosti takovéto závětní dispozice, týká-li se věci či práva patřícího do

společného jmění manželů. I když za trvání tohoto institutu patří každému z manželů věc nebo jiná majetková hodnota celá, může s ní sám nakládat, např. převést ji na jiného, děje-li se tak se souhlasem druhého manžela, nemá-li být takový právní úkon vystaven možnosti uplatnění relativní neplatnosti, jestliže této možnosti druhý z manželů využije (§ 145 odst. 2, § 4a Obč.z.).²⁷

V závěti se však o nic takového nejedná, takže případný souhlas druhého z manželů, ať již v době zřízení závěti, či v době, kdy nabude účinnosti, nemůže vůbec přicházet v úvahu. Skutečnost, že někdo byl povolán za dědice věci či práva patřících do společného jmění manželů, není však platnosti tohoto ustanovení na závadu. V jaké podobě se dědici něčeho z majetku tvořícího předmět dědění dostane, bude záviset na tom, jakým způsobem dojde k vypořádání společného jmění manželů, které provede z úřední povinnosti soud v rámci řízení o dědictví po zůstaviteli. Případně-li uvedená věc nebo právo do majetkové podstaty dědictví, pak dědic nabude některou z těchto hodnot tak, jak to zůstavitel v závěti zamýšlel. Dědici namísto věci či práva, s kterými bylo na něho v závěti pamatováno, případně peněžní částka odpovídající hodnotě této věci či práva, zůstanou-li po vypořádání pozůstalému manželu.

Podle § 478 jsou bez právních následků jakékoli podmínky připojené k závěti.

Podmínkou bez právních následků nelze však rozumět ustanovení náhradního dědice pro případ, že by dědic ustanovený na prvním místě dědictví z jakéhokoliv důvodu nenabyl (obecné náhradnictví).

Za podmínku, jakou má citované ustanovení na zřeteli, nelze dále považovat ani ustanovení závěti, podle kterého může věcné břemeno vzniknout na základě závěti ve spojení s výsledky řízení o dědictví.

Za nepřípustnou podmínku nebo příkaz v závěti se nepovažuje její ustanovení, aby na dědický podíl bylo započteno to, co za života zůstavitele od

---

²⁷ R 43/1986 „Závěť není neplatná, i když v ní zůstavitel bez souhlasu svého manžela pořizoval o majetku, který byl v jejich bezpodílovém spoluvlastnictví.“

něho bezplatně obdržel, pokud se nejedná o obvyklá darování, dědic sám nebo dědicův předek, jedná-li se o potomky zůstavitele.

Platnost závěti v zájmu ochrany tzv. neopomenutelných dědiců může být zcela nebo zčásti ohrožena tím, že se zůstavitelův potomek, na kterého nebylo v závěti pamatováno, v rámci řízení o dědictví dovolá neplatnosti závěti. Uvedený důvod neplatnosti závěti je uveden mezi důvody tzv. relativní neplatnosti právních úkonů v § 40a odst. 1 Obč.z.. Uvedený úkon se podle tohoto ustanovení považuje za platný, pokud se ten, kdo je takovým úkonem dotčen, neplatnosti právního úkonu nedovolá.

Neopomenutelnými dědici jsou pouze potomci zůstavitele (děti, vnuci, pravnuci). Co do velikosti dědického podílu, který má ve smyslu ustanovení § 479 připadnout neopomenutelnému dědici, činí se v zákoně rozdíl mezi potomky nezletilými, kterým má připadnout celý podíl, jaký by jim připadl při dědění ze zákona, a potomky zletilými, kteří se mohou domáhat práva na dědictví do výše poloviny svého zákonného podílu. Nastupují-li však na místo zůstavitelova syna nebo dcery, kteří dědictví neodmítli, jejich nezletilé děti, mohou se z titulu povinného podílu dožadovat jen poloviny zákonného podílu svých předchůdců.

Pro určení výše povinného podílu je rozhodný stav v době zůstavitelovy smrti, a nikoli stav v době zřízení závěti. Velikost podílu závisí na počtu dědiců, kterým by jako dědicům prvé skupiny dědiců ze zákona dědictví připadlo, kdyby zůstavitel platně o svém majetku na případ smrti nepořídil závěti.

Například ustanoví-li zůstavitel svým závětním dědicem svého přítele P, ale v době smrti zanechal manželku M a zletilého syna S1 a nezletilého syna S2, rozdělí se dědictví, dovolají-li se neopomenutelní dědici neplatnosti závěti, takto: Kdyby závěť nebyla, dědila by M 1/3, S1 1/3 a S2 1/3. Podíl S2 nemůže být zkrácen, dostane tedy 1/3, podíl S1 se zkrátí na polovinu, tj. na 1/6, manželka M vyjde naprázdno, protože nepatří mezi neopomenutelné dědice.

Závětnímu dědici připadne tedy podíl, který by jinak připadl manželce, tj. $1/3$, a z podílu S1 jedna polovina, tj. $1/6$, dohromady tedy $3/6$ neboli jedna polovina.

Možnost zrušení závěti zůstavitelem je jednou z charakteristických stránek projevu poslední vůle. Podává se z toho, že její zřízení není a ani nemůže být spojováno s právním následky, protože projev vůle v ní vyjádřený může dojít svého uplatnění až v době smrti zůstavitele.

Zrušení závěti se považuje rovněž za právní úkon stejně jako její zřízení. Musí být při něm dodrženy všechny předepsané náležitosti, pokud se jedná o subjekt tohoto úkonu, o náležitosti vůle a jejího projevu. Není přitom rozhodující, dojde-li ke zrušení závěti některým z formálních způsobů upravených v zákoně, anebo faktickým počínáním zůstavitele namířeným proti materiálnímu substrátu, na němž je závěť vyjádřena.

Jednou z možností, jak lze zrušit dosavadní závěť, je zřízení nové, tedy pozdější závěti, která už jen tím, že je novějšího data, nahradí závěť dříve zřízenou, avšak jen tehdy, je-li platným projevem vůle zůstavitele a překrývá-li obsahově závěť dřívější. Kdyby zůstavitel v dřívější závěti povolal dědice A k určitému druhu svého majetku a v pozdější závěti dědice B k jinému druhu, nebylo by možno z této skutečnosti dovozovat zrušení dřívější závěti. Nezáleží na tom, byla-li původní závěť zřízena například formou notářského zápisu a nová, která ji má v celém rozsahu nahradit, je zřízena vlastnoručně.

Jiným způsobem kterým je možno závěť zrušit, je projev vůle zůstavitele odpovídající náležitostem pro zřízení závěti, kterým dříve zřízenou závěť výslovně odvolává. Může se tak stát přímo citací data, popřípadě i obsahu této listiny, anebo paušálním ustanovením, že mají být zrušeny všechny předchozí závěti zůstavitele.

Zůstavitel může svou vůli zrušit závěť projevít i tím, že listinu, má-li ji u sebe, zničí nebo její obsah jinak znehodnotí. Zničením listiny obsahující závěť se rozumí její roztrhání, spálení, vymazání textu, přeškrtnání podpisu, data aj.

Zůstavitel může však zmařit dědické nástupnictví podle závěti tím, že s předměty, které by měly spadat do dědictví, naloží za svého života tak, že v době jeho smrti nebudou v jeho majetku.

VII. Společné jmění manželů a dědické řízení

1. Společné jmění manželů

Společné jmění manželů vzniká ze zákona zásadně se vznikem manželství. Subjektem společného jmění mohou být pouze manželé po dobu trvání manželství a to bez ohledu na to, jestli spolu i fakticky žijí, nebo nežijí.

Platná právní úprava v § 143a odst. 2 a 3 Obč.z. umožňuje, aby manželé smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu odložili vznik společného jmění až ke dni zániku manželství, a to kromě věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti. Obdobným způsobem mohou upravit své majetkové vztahy muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství. Po uzavření takové smlouvy manželé nabývají vlastnictví každý pro sebe a jestliže nabývají vlastnictví společně, vzniká k takto nabytým věcem podílové spoluvlastnictví.

Podle platné právní úpravy - § 143 odst. 1 Obč.z. tvoří předmět společného jmění manželů :

- a) „majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství, s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem, majetku nabytého jedním z manželů za

majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, a věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka,

b) závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou závazků, týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich, a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého“.

Majetkem je třeba rozumět především věci movité i nemovité, pohledávky, jiná práva, např. průmyslová, která nejsou spjata s osobou některého z manželů a jiné hodnoty ocenitelné penězi, např. cenné papíry, pohledávky z vkladových a jiných účtů, z vkladových listů.

Do společného jmění manželů tedy spadají všechny příjmy obou manželů, zejména příjmy z pracovního poměru, případně z poměrů obdobných poměrům pracovních, dále příjmy z výnosu odděleného-samostatného majetku manželů (příjmy z kapitálového majetku – dividendy, podíly; úroky z vkladových vztahů, i když kapitálový majetek nebo vklad samy o sobě tvoří předmět odděleného vlastnictví některého z manželů; příjmy z důchodu nebo nemocenských dávek, z autorské odměny, odměny za vynálezy, průmyslové vzory a zlepšovací návrhy, stipendia atd.

Aby se majetek stal předmětem společného jmění, musí k jeho nabytí dojít jedním či oběma manžely za trvání manželství. Občanský zákoník výslovně stanoví v § 144, že pokud není prokázán opak, má se za to, že „majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů“. Jedná o případ tzv. vyvratitelné právní domněnky, neboť právní

úprava připouští značné modifikace společného jmění manželů na základě smluv uzavřených mezi manžely, případně mezi mužem a ženou, kteří chtějí uzavřít manželství, které se mohou dotknout práv třetích osob. Právní domněnku lze vyvrátit zejména poukazem na smlouvy uzavřené mezi manžely, případně mezi snoubenci, kteří chtějí uzavřít manželství, podle § 143a Obč.z. Třetí osobě by však obsah této smlouvy musel být znám. Na druhé straně, pokud bude některý z manželů tvrdit, že určitý majetek je v jeho výlučném vlastnictví a jeho vztah k tomuto majetku nebude prokázán, bude platit zákonná domněnka, že jde o součást společného jmění manželů.

U nabývání vlastnického práva k nemovitostem rozhoduje den, k němuž se vážou právní účinky vkladu. Právní účinky vkladu nastávají ke dni podání návrhu na vklad vlastnického práva u příslušného katastrálního úřadu. Jestliže právní účinky vkladu do katastru nemovitostí nastanou po uzavření manželství, nemovitost spadá do společného jmění manželů bez ohledu na to, zda v kupní smlouvě jsou jako kupující uvedeni oba manželé. Naopak podal-li jeden z manželů návrh na vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí ještě před uzavřením manželství, nově nabytá věc je výlučně v jeho vlastnictví.

Ustanovení § 143 Obč.z. o nabytí za trvání manželství se musí vykládat s dodatkem „při existenci společného jmění manželů“, neboť podle § 143a Obč.z. mohou manželé vznik společného jmění manželů odsunout do doby zániku manželství. Musí jít o nabytí za existence společného jmění manželů, které předpokládá existující manželství. Cokoli se tedy nabývá kterýmkoli z manželů při neexistenci společného jmění, nemůže přijít do tohoto jmění a přichází do vlastnictví buď individuálního nebo podílového. Na prvním místě tedy do společného jmění manželů nepatří nic, co nabyli manželé při neexistenci společného jmění za trvání manželství. Z toho také plyne, že žádný majetek nemůže rozmnožit nevypořádanou masu společného jmění manželů po jeho zániku.

Závazky, které tvoří společné jmění manželů, plní oba manželé společně a nerozdílně. Manželé jsou v tomto případě společnými dlužníky, tedy solidárními dlužníky (§ 145 odst. 3 Obč.z.). Pokud na sebe závazek vzali společně oba manželé nebo pouze jeden z nich, avšak se souhlasem druhého, tak bez zřetele k rozsahu přijatého závazku platí, že tento závazek plní oba manželé společně a nerozdílně. Z povahy solidární odpovědnosti manželů vyplývá, že manželé odpovídají za splnění takového závazku jak veškerým majetkem, který mají ve společném jmění, tak každý z nich svým výlučným majetkem.

Podle § 143 odst. 2 Obč.z., „stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev“.

Podle § 146 Obč.z., „může majetek ve společném jmění manželů nebo jeho část jeden z manželů použít k podnikání se souhlasem druhého manžela. Souhlas je třeba udělit při prvním použití majetku ve společném jmění manželů nebo jeho části. K dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním již souhlas druhého manžela není třeba“.

Zákon nestanoví formu, kterou má druhý manžel dát souhlas k použití majetku ve společném jmění manželů nebo jeho části. Lze proto vyvodit, že tento souhlas nemusí mít ani písemnou formu, může být tedy i ústní nebo dokonce konkludentní a nelze vyloučit, že by mohlo jít i o souhlas dodatečný. Pokud však nebyl dán potřebný souhlas k použití majetku ve společném jmění manželů, je právní úkon neplatný (§ 145 odst.2 Obč.z.).

Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR, k vymezení věci, která nepatří do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, protože podle své povahy sloužila výkonu povolání jen jednoho z manželů, „předpokladem vyloučení věci z bezpodílového spoluvlastnictví manželů z důvodu, že podle své povahy slouží výkonu povolání jen jednoho z manželů (§ 143 Obč.z., ve znění před novelou

provedenou zákonem č. 91/1998 Sb.), je také to, že současně neslouží i druhému z manželů.“

Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR, k nabytí věci do bezpodílového spoluvlastnictví manželů při použití prostředků jen jednoho z nich, „jestliže kupní cena zakoupené věci byla zcela zaplacená z výlučných prostředků jednoho z manželů, avšak kupujícími byli oba manželé a oba při uzavření kupní smlouvy projevili vůli nabýt kupovanou věc do bezpodílového spoluvlastnictví, pak se tato věc stala předmětem jejich bezpodílového spoluvlastnictví“.

Jestliže zanikne manželství, zaniká i společné jmění manželů. K zániku společného jmění manželů dochází smrtí některého z manželů, případně prohlášením manžela za mrtvého, právní mocí rozsudku o rozvodu manželství, případně právní mocí rozsudku o prohlášení manželství za neplatné, nařízením likvidace majetku jednoho z manželů (§ 352 odst. 2 OSŘ), pravomocným výrokem trestního soudu o propadnutí majetku nebo jeho části státu (§ 52 odst. 1 a 2 TrZ) nebo prohlášením konkurzu (§ 14 odst. 1 písm k), § 26 ZKV). K zániku společného jmění manželů může dojít i za trvání manželství pravomocným rozhodnutím soudu v občanském soudním řízení.

Smrt jednoho z manželů je právní událost, se kterou je spojen zánik manželství i zánik společného jmění manželů, jestliže v době smrti existovalo. Samozřejmě je zánik spojen i se společnou smrtí obou manželů, například při autohavárii. Jestliže při takové příležitosti zemřel nejprve jeden z manželů a později i druhý, došlo k zániku manželství již při smrti prvního manžela. Tím také zaniklo i společné jmění manželů. Důsledkem toho je, že nejprve se musí projednat dědictví po prvním zemřelém manželovi a přitom i provést vypořádání společného jmění manželů. Teprve pak se projednává dědictví po druhém zemřelém manželovi, v němž už se vypořádání společného jmění manželů neprovádí. V praxi to znamená, že pokud při autohavárii zemřou oba manželé, je třeba zjistit přesný časový údaj o tom, který z manželů zemřel dřív a podle toho projednat dědictví po něm a přitom provést vypořádání společného jmění

manželů. V případě, že bude prokázáno, že oba manželé zemřeli ve stejnou dobu, může si notář jako soudní komisař pověřený příslušným soudem k projednání dědictví sám určit, který z manželů zemřel jako první a po něm projednat dědictví a zároveň i vypořádat společné jmění manželů.

Jestliže zanikne společné jmění manželů, má se provést vypořádání ve smyslu § 149 odst. 2 Obč.z.. Obdobně se vypořádání provádí v případě, že došlo k zúžení společného jmění smlouvou uzavřenou manžely formou notářského zápisu nebo došlo k zúžení společného jmění soudním rozhodnutím.

Vypořádáním společného jmění se rozumí rozdělení majetku i závazků, patřících do společného jmění v den jeho zániku, mezi oba manžely. K vypořádání společného jmění může dojít dohodou bývalých manželů podle § 149a a § 150 Obč.z., soudním rozhodnutím podle § 150 odst. 3 Obč.z. a uplatněním zákonné domněnky podle § 150 odst. 4 Obč.z.. V rámci dědického řízení v případě smrti jednoho z manželů, měl-li zůstavitel s pozůstalým manželem majetek ve společném jmění, rozhodne soud o obvyklé ceně tohoto majetku v době smrti zůstavitele a podle zásad uvedených v § 149 Obč.z. určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi (§ 1751 OSŘ).

2. Vypořádání společného jmění manželů a dědické řízení

Občanský zákoník neoponechává na vůli, zda zaniklé společné jmění manželů má či nemá být vypořádáno.

V případě zániku společného jmění manželů dochází k zániku z hlediska časového, ale zůstává zde masa zaniklého společného jmění manželů, kterou je třeba vypořádat. Období, kdy sice společné jmění manželů zaniklo, ale nebylo

ještě vypořádáno, může být dosti dlouhé. Neexistují žádná konkrétní ustanovení pro nakládání s věcmi, patřícími do masy zaniklého společného jmění manželů, proto právní vztahy týkající se zaniklého a dosud nevypořádaného společného jmění manželů se řídí ustanoveními o společném jmění manželů. Je nutno vycházet z toho, že jde o zaniklé společné jmění manželů, které je v občanském zákoníku upraveno a musí být respektováno.

„Zanikne-li společné jmění manželů, provede se vypořádání, při němž se vychází z toho, že podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou stejné. Každý z manželů je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek. Stejně tak se vychází z toho, že závazky obou manželů, vzniklé za trvání manželství, jsou povinni manželé splnit rovným dílem“ (§ 149 odst. 2 Obč.z.). „Při vypořádání se přihlédne především k potřebám nezletilých dětí, k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, a k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Při určení míry přičinění je třeba vzít též zřetel k péče o děti a k obstarávání společné domácnosti“ (§ 149 odst. 3 Obč.z.).

Podstata vypořádání společného jmění manželů je v likvidaci tohoto zvláštního vlastnictví. Likviduje se zejména proto, že mimo manželství takové společné jmění neexistuje.

Základní právní domněnkou pro vypořádání je, že podíly obou manželů na společném majetku i společných závazcích jsou stejné. Z dikce zákona lze vyvodit, že tato zákonná domněnka je vyvratitelná, takže není vyloučeno, pokud to kterýkoli z manželů prokáže, že podíly budou hodnoceny jako různé, a to v závislosti na zjištěných skutkových okolnostech. Vypořádání společného majetku bude vycházet jak z obecné úpravy, tak i ze smluv uzavřených podle § 143a Obč.z..

Formální náležitosti vypořádání společného jmění manželů jsou upraveny v § 150 odst. 1 Obč.z., který stanoví, že „dohoda o vypořádání společného jmění

manželů musí mít písemnou formu. Jestliže do společného jmění manželů náleží též nemovitost, nabývá dohoda účinnosti vkladem do katastru nemovitostí“. Zákon nepředepisuje v tomto případě formu notářského zápisu, to znamená, že platnou je jakákoli dohoda, která má základní náležitosti právních úkonů uvedené v § 37 Obč.z., tedy že musí být učiněna svobodně a vážně, určitě a srozumitelně, že nesmí být jejím předmětem plnění nemožné a dále, že se dohoda nesmí přičít ustanovení § 39 Obč.z., podle něhož „je neplatný právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům“.

Podle § 150 odst.3 Obč.z., „neprovede-li se vypořádání dohodou, provede jej na návrh některého z manželů soud“. Dohodu o vypořádání společného jmění manželů lze uzavřít nejpozději v poslední den tříleté lhůty po zániku společného jmění manželů. Také návrh na vypořádání společného jmění manželů lze podat nejpozději poslední den tříleté lhůty po zániku společného jmění.

Pokud nebyla v poslední den tříleté lhůty uzavřena dohoda o vypořádání společného jmění manželů nebo pokud v poslední den tříleté lhůty nebyl podán návrh na vypořádání společného jmění manželů soudem, platí zákonné domněnky stanovené v ustanovení § 150 odst. 4 Obč.z., z něhož vyplývá, že „nedošlo-li do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, platí ohledně movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných“.

Nejvyšší soud ČR řešil vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů dohodou po uplynutí tří let od jeho zániku tak, že : „1.Nevyvratitelná právní domněnka vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů podle ustanovení § 149 odst. 4 Obč.z., ve znění před novelou provedenou zák.č. 91/1998 Sb., nemohla nastoupit, bylo-li v tříleté lhůtě v tomto ustanovení uvedené zahájeno řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví. 2.Za trvání řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví zahájeného včas v uvedené lhůtě nelze po uplynutí této lhůty platně uzavřít (mimosoudní) dohodu o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů.“²⁸

Východiskem pro vypořádání společného jmění manželů v dědickém řízení, tedy zůstavitele a pozůstalého manžela, je úplný soupis všech hodnot tvořících majetkovou podstatu tohoto společného jmění. Na základě soupisu vydá okresní soud rozhodnutí, v němž se jednak určí obvyklá cena tohoto majetku v době smrti zůstavitele a jednak to, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi.

Při zániku společného jmění manželů smrtí se provede vypořádání úředně, a to soudem podle ustanovení § 175a a násl. OSŘ. Jsou zde však některé zvláštnosti, které navazují na kogentní ustanovení při vypořádání. Především se nárok na vypořádání nepromlčuje, protože jde o nárok vyplývající z výkonu vlastnického práva. Jestliže jednou návrh na vypořádání byl podán, soud vypořádání provést musí. Neprovede ho jedině tehdy, zjistí-li, že vypořádání již provedeno bylo.

Třebaže se vypořádání nepromlčuje a může být provedeno s časovým odstupem od zániku společného jmění manželů, provádí se zásadně ex tunc, tedy od okamžiku zániku. Ukončené vypořádání má retroaktivní účinek.

Mezidobí, kdy došlo k zániku a ještě nikoli k vypořádání společného jmění manželů, je obdobím potencionálního vlastnictví každého z manželů k jednotlivé věci. Teprve vypořádáním se nastolí skutečné vlastnictví. Celý

---

²⁸ SR R NS ČR sp.zn.22 Cdo 2574/98.

soubor zaniklého a nevypořádaného společného jmění manželů nepředstavuje nový druh vlastnictví. Jedná se o podobné pojetí jako u dědictví, kdy byla odstraněna stará římská zásada *hereditas iacens*, tedy „ležící pozůstalost“ a dědictví se nabývá smrtí zůstavitele, i když po určitou dobu, než se dědictví projedná, může být nejistota, komu z dědiců co připadne.

Vypořádáním společného jmění manželů v rámci dědického řízení se stanoví, které věci zůstanou ve výlučném vlastnictví žijícího manžela a které ve vlastnictví zemřelého manžela. Vypořádáním se vlastnictví nezřizuje, nenabývá a nejde o žádný převod ani přechod.

Podle § 175l odst. 1 OSŘ, „měl-li zůstavitel s pozůstalým manželem majetek ve společném jmění, soud rozhodne o obvyklé ceně tohoto majetku v době smrti zůstavitele a podle zásad uvedených v občanském zákoníku určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi. Závisí-li rozhodnutí na skutečnosti, která zůstala mezi pozůstalým manželem a některým z dědiců sporná, postupuje soud podle § 175k odst. 3“. Podle § 175k odst. 3 OSŘ, „jsou-li aktiva a pasiva mezi účastníky sporná, omezí se soud jen na zjištění jejich spornosti; při určení obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví, popřípadě výše jeho předlužení, k nim nepřihlíží“. Smyslem vypořádání je určit, které z věcí nebo z jiných majetkových hodnot náležejících do společného jmění, popřípadě jaká jejich část, tvoří předmět dědictví a které z nich, popřípadě jaká jejich část, připadá pozůstalému manželovi; případný rozdíl je třeba vyrovnat tzv. náhradovou pohledávkou, tedy podílem zůstavitele na nevypořádaném společném jmění manželů, která se zařadí do soupisu majetku dědictví.

Při vypořádání společného jmění musí být přihlédnuto k tomu, že některá majetková práva po zůstaviteli, která tvoří součást společného jmění, přechází podle zvláštní právní úpravy přímo na stanovené subjekty. Jedná se například o přechod členství v bytovém družstvu na pozůstalého manžela ve smyslu § 707 odst. 2 Obč.z. a o přechod práv a povinností ze stavebního spoření na

pozůstalého manžela ve smyslu § 8 odst. 1 zákona o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření. K tomuto přechodu se při vypořádání společného jmění, prováděném v dědickém řízení, přihlíží, jen jestliže to zvláštní předpisy stanoví. Přihlédnutí znamená, že hodnota práv a povinností přešlých přímo na pozůstalého manžela se započte na jeho podíl ze společného jmění. Při vypořádání společného jmění je třeba přihlédnout rovněž k dílčímu vypořádání ohledně některých věcí nebo majetkových práv, které bylo za trvání společného jmění před smrtí zůstavitele provedeno v souvislosti se zúžením nebo rozšířením rozsahu společného jmění manželů podle § 149 odst. 4 Obč.z.. Smyslem tohoto přihlédnutí je dosáhnout stavu, aby jednotlivá dílčí vypořádání spolu s vypořádáním prováděným při úmrtí zůstavitele byla jako celek v souladu se zásadami vypořádání uvedenými v § 149 odst. 2 a 3 Obč.z..

V praxi přichází v úvahu při vypořádání společného jmění manželů několik alternativ vypořádání, případně jejich kombinace.

A) Jedním z nejobvyklejších způsobů vypořádání je případ, kdy pozůstalý manžel se stane výlučným vlastníkem všech věcí nebo jiných majetkových hodnot tvořících společné jmění a je povinen do aktiv dědictví vyplatit částku odpovídající hodnotě podílu zůstavitele na tomto majetku, tedy tzv. náhradovou pohledávku zůstavitele z vypořádání společného jmění manželů.

Příklad :

Předmětem společného jmění manželů je majetek v hodnotě 1.230.000 Kč. Zůstavitelův manžel převezme do svého vlastnictví veškerý majetek tvořící společné jmění manželů v hodnotě 1.230.000 Kč a do aktiv dědictví vyplatí jeho poloviční hodnotu, tedy částku 615.000 Kč.

B) Druhý obvyklý případ vypořádání je opačný, tedy všechny věci nebo jiné majetkové hodnoty tvořící společné jmění jsou zahrnuty do aktiv dědictví a do pasiv dědictví je zařazena pohledávka zůstavitelova

manžela k dědictví, odpovídající hodnotě podílu na společném majetku.

Příklad :

Předmětem společného jmění manželů je majetek v hodnotě 1.230.000 Kč. Do aktiv dědictví bude zařazen veškerý majetek tvořící společné jmění manželů v hodnotě 1.230.000 Kč a do pasiv dědictví bude zařazena pohledávka pozůstalého manžela z titulu vypořádání společného jmění manželů ve výši 615.000 Kč.

C) Nejméně používanou variantou v dědickém řízení je k majetku tvořícímu společné jmění manželů založeno podílové spoluvlastnictví dědiců a zůstavitelova manžela.

Příklad :

Předmětem společného jmění manželů je majetek v hodnotě 1.230.000 Kč, který tvoří nemovitost v hodnotě 1.000.000 Kč, osobní automobil v hodnotě 120.000 Kč, vklad na běžném účtu u peněžního ústavu ve výši 100.000 Kč a televizor v hodnotě 10.000 Kč. Do aktiv dědictví bude zařazena polovina nemovitosti v hodnotě 500.000 Kč, polovina osobního automobilu v hodnotě 60.000 Kč, polovina vkladu na běžném účtu ve výši 50.000 Kč a polovina televizoru v hodnotě 5.000 Kč. Pozůstalému manželovi připadne polovina nemovitosti v hodnotě 500.000 Kč, polovina osobního automobilu v hodnotě 60.000 Kč, polovina vkladu na běžném účtu ve výši 50.000 Kč a polovina televizoru v hodnotě 5.000 Kč.

D) Velmi často používanou variantou při vypořádání společného jmění manželů je kombinace všech principů, kdy některé věci nebo majetkové hodnoty přejdou jako celek do výlučného vlastnictví zůstavitelova manžela nebo do jeho podílového spoluvlastnictví, jiné věci nebo majetkové hodnoty přejdou do dědictví a pohledávka

zůstavitele nebo pozůstalého manžela se zařazuje různě do aktiv nebo pasiv dědictví.

Příklad :

Předmětem společného jmění manželů je majetek v hodnotě 1.230.000 Kč, který tvoří nemovitost v hodnotě 1.000.000 Kč, osobní automobil v hodnotě 120.000 Kč, vklad na běžném účtu u peněžního ústavu ve výši 100.000 Kč a televizor v hodnotě 10.000 Kč. Do aktiv dědictví připadne celá nemovitost v hodnotě 1.000.000 Kč a pozůstalý manžel se stane výlučným vlastníkem osobního automobilu v hodnotě 120.000 Kč, připadne mu vklad na běžném účtu ve výši 100.000 Kč a televizor v hodnotě 10.000 Kč, s tím, že do pasiv dědictví připadne pohledávka zůstavitelova manžela z titulu vypořádání společného jmění manželů ve výši 385.000 Kč.

Příklad :

Předmětem společného jmění manželů je majetek v hodnotě 1.230.000 Kč, který tvoří nemovitost v hodnotě 1.000.000 Kč, osobní automobil v hodnotě 120.000 Kč, vklad na běžném účtu u peněžního ústavu ve výši 100.000 Kč a televizor v hodnotě 10.000 Kč. Pozůstalému manželovi připadne celá nemovitost v hodnotě 1.000.000 Kč a do aktiv dědictví bude zařazen osobní automobil v hodnotě 120.000 Kč, vklad na běžném účtu ve výši 100.000 Kč a televizor v hodnotě 10.000 Kč, s tím, že do aktiv dědictví připadne pohledávka zůstavitele z titulu vypořádání společného jmění manželů ve výši 385.000 Kč.

VIII. Potvrzení dědictví a vypořádání dědiců

1. Potvrzení a vypořádání dědictví podle hmotného práva

O tom, že i při nabytí dědictví ipso iure již událostí smrti zůstavitele, je tento přechod spojen s ingerencí soudu, jsou toho dokladem ustanovení § 481 Obč.z. a násl. o potvrzení a vypořádání dědictví. Vydání usnesení o potvrzení nabytí dědictví nebo o schválení dohody o vypořádání dědictví musí předcházet šetření za účelem zjištění, že zákonem požadované předpoklady pro nabytí dědictví dědicem byly splněny.

Jak vyplývá z publikované judikatury, v období mezi nabytím dědictví a potvrzením nabytí dědictví jsou z právních úkonů týkajících se zanechaného majetku povinno i oprávnění vůči jiným osobám všichni dědici, kteří dědictví neodmítli, a to rukou společnou a nerozdílnou. Dědický podíl přitom vyjadřuje míru, jakou se dědici navzájem podílejí na právech a povinnostech týkajících se majetkových práv z dědictví.²⁹

Usnesení potvrzující nabytí dědictví za daného stavu věcí nemůže mít pravotvorné účinky, slouží toliko k deklarování právního stavu, k němuž s účinky ke dni smrti zůstavitele došlo. Pro dědice má toto usnesení význam legitimace osvědčující jeho postavení právního nástupce zůstavitele.

Rozhodnutí, kterým soud potvrdil jedinému dědici, že dědictví nabyl, v podstatě deklaruje stav, jehož východiskem byla smrt zůstavitele a splnění předpokladů dědění na straně dědiců (důvod dědění, dědická nezpůsobilost, neexistence skutečností vylučujících dědění).

---

²⁹ R 42/1974

Tutéž povahu má rozhodnutí soudu, kterým každému z více dědiců potvrdí, že mu podle závěti nebo podle dědické posloupnosti ze zákona připadl určitý podíl z dědictví vyjádřený zlomkem nebo procentem v poměru k dědictví jako celku.

V případě, že dědici se o vypořádání dědictví dohodnou a soud jejich dohodu schválí, zakládá se jejich oprávnění k jednotlivým věcem nebo právům z dědictví nejen na skutečnostech, na nichž závisí přechod zůstavitelova majetku na dědice, ale zároveň také na uvedené dohodě jako hmotněprávní skutečnosti.

Tato dohoda má však své místo jen v rámci řízení o dědictví a upravuje právní vztahy jen mezi dědici navzájem. Nemůže se však týkat osob třetích, zejména zůstavitelových věřitelů. Dohoda dědiců, v níž by upravili odpovědnost za zůstavitelovy dluhy odlišně od právní úpravy této odpovědnosti v ustanovení § 470 bez souhlasu věřitelů, by zavazovala jen dědice, z nichž každý by i nadále odpovídal za zůstavitelovy dluhy podle poměru ceny podílu k ceně celého dědictví.

Jestliže se však dědici nedohodnou o tom, jak by se měl majetek z dědictví mezi ně rozdělit, anebo jestliže jejich dohodu soud neschválí, protože odporuje zákonu nebo dobrým mravům, nabízí se za dané právní úpravy jediné východisko; potvrdit nabytí dědictví podle dědických podílů (§ 484, první věta Obč.z.) těm, jejichž dědické právo bylo prokázáno (§ 483 Obč.z.).

Podíl v této souvislosti představuje míru účasti jednotlivého dědice na každé jednotlivé věci nebo každém jednotlivém právu z dědictví vyjádřenou zlomkem nebo procentem z dědictví jako celku (1/2, 1/5, 50%, 20% apod.). Tímto způsobem lze určit velikost podílů při dědění ze zákona, při dědění ze závěti však jen tehdy, povolá-li zůstavitel dědice bez určení nebo s určením podílů. Jestliže však zůstavitel v závěti určí věci a práva, které jednotlivým dědicům mají připadnout (§ 477 odst. 1 Obč.z.), vyvstane otázka, jak v takovém případě dostát požadavku zákona a potvrdit nabytí dědictví podle podílů.

Připadá-li dědictví, jehož předmětem je členský podíl v bytovém družstvu, více dědicům a nedošlo-li mezi nimi k dohodě o vypořádání dědictví, podle které by uvedený členský podíl měl připadnout jen jednomu z nich, potvrdí soud nabytí dědictví těm, jejichž dědické právo bylo prokázáno. Protože s výjimkou manželů může být členem družstva jen jeden, rozhodne o tom soud ve sporném řízení k návrhu některého z nich po pravomocném skončení o projednání dědictví.

Podle stanoviska Nejvyššího soudu „nedojde-li v řízení o dědictví k dohodě dědiců podle ustanovení § 482 o.z., potvrdí soud nabytí dědictví těm, jejichž dědické právo bylo prokázáno (§ 483 o.z.), i ohledně členského podílu v bytovém družstvu podle dědických podílů (§ 484 věta první o.z., § 175q odst. 1 o.s.ř.), pokud tento členský podíl nenáleží pozůstalému manželovi (§ 707 odst. 2, věta druhá o.z.). Nejde-li o dědice, kteří jsou manžel a manželka (a na něž tedy může přejít společné členství v bytovém družstvu a společný nájem družstevního bytu) nebo nedohodnou-li se ve shora uvedeném případě dědicové o tom, kdo z nich získá členský podíl v bytovém družstvu a kdo se stane nájemcem družstevního bytu (§ 706 odst. 2 o.z.), lze se žalobou domáhat, aby ji soud projednal a rozhodl o tomto sporu mezi dědici, kteří v řízení o dědictví získali členský podíl v bytovém družstvu, každý z nich podle svého dědického podílu.“³⁰

V usnesení potvrzujícím nabytí dědictví podle podílů více dědicům bude na místě i údaj o tom, že právo, které má podle závěti některému z dědiců připadnout, má povahu práva odpovídajícího věcnému břemeni zatěžujícímu nemovitost nabývanou jiným dědicem (§ 151o odst. 1 Obč.z.). Obsahem věcného břemene může být např. povinnost trpět doživotní bezplatné užívání děděné nemovitosti nebo její vymezené části dědicem jako nositelem uvedeného oprávnění.

³⁰ Nejvyšší soud-Stanovisko občanskoprávního kolegia z 23.3.1995, Sb.r.ci. 31/1995

Pro platnou právní úpravu je příznačné, že se v ní tradičně zachovává možnost uzavření dohody o vypořádání dědictví mezi více dědici, i když by ke splnění úkolu spojeného s projednáním dědictví stačilo potvrdit dědictví více dědicům podle velikosti jejich podílů. Jak si se společnými právy poradí, mohlo by být už jejich věcí.

V dohodě o vypořádání dědictví lze i odchylně od závěti se vypořádat o jednotlivé položky zanechaného majetku. Dědicům nic nebrání v tom, aby se nabyvatel nemovitosti dohodl s jiným dědicem, že namísto podílu na dědictví nabude právo odpovídající věcnému břemeni, kterým bude nemovitost zatížena (§ 151o odst. 1 Obč.z.). V rámci dohody o vypořádání dědictví lze výplatu dědického podílu jednomu z dědiců v penězích do stanovené doby splatnosti zajistit zatížením děděné nemovitosti připadající dědici povinnému uvedenou výplatou zástavním právem (§ 156 odst. 1 Obč.z.). K variantám, k nimž může při dohodě o vypořádání o dědictví dojít, lze přiřadit také tu, při níž jednomu dědici připadne všecken zanechaný majetek a druhému dědici nic. Toto řešení nezasahuje nikterak do práv zůstavitelových věřitelů, protože nabyvatel všeho majetku z dědictví odpovídá za všechny dluhy dědictví tížící do výše ceny tohoto majetku (§ 470 odst. 2 Obč.z.).

Dohodu o vypořádání dědictví ve smyslu § 482 Obč.z. lze uzavřít jen v rámci řízení o dědictví. Musí se týkat veškerého majetku patřícího do dědictví, jak byl zahrnut do soupisu aktiv a pasiv (§ 175m O.S.Ř.). Uzavírá-li dohodu o vypořádání dědictví za účastníka nezpůsobilého k právním úkonům jeho zákonný zástupce (rodič, opatrovník), vyžaduje se k jeho postupu souhlas podle § 28 Obč.z. ze strany soudu péče o nezletilé (§ 179 O.S.Ř.) nebo ze strany opatrovnického soudu (§ 193 odst. 3 O.S.Ř.). Bez tohoto souhlasu nelze v pozůstalostním řízení rozhodnout usnesením o schválení dohody, neodporuje-li zákonu nebo dobrým mravům.

Podle usnesení Krajského soudu v Brně „1. Účinky doručení rozhodnutí soudu nemohou nastat dříve, než je ten, se kterým dosud nebylo jednáno jako

s účastníkem řízení, podle § 5 o.s.ř. soudem poučen o důvodech doručování rozhodnutí.

2. Na existenci dohody o vypořádání dědictví nemá žádný vliv skutečnost, že po jejím uzavření dědic zemřel.

3. Samotný fakt, že některý z dědiců podle dohody o vypořádání dědictví z dědictví ničeho nenabývá, neznamená, že tato dohoda odporuje zákonu či dobrým mravům.“³¹

Proti usnesení schvalujícím dohodu o vypořádání dědictví je přípustné odvolání, i když v dohodě šlo a muselo jít o shodnou vůli účastníků, jejichž přirozeným zájmem by mělo být dosáhnout jejího schválení. Za tohoto stavu věcí nelze uvedenou dohodu připodobňovat smíru, který může docházet svého uplatnění ve sporném řízení.

U ustanovení § 484 Obč.z. je upraven rozdílný postup, co se týká zápočtů, jedná-li se o dědění ze zákona nebo jedná-li se o dědění ze závěti. Při dědění ze zákona se má přímo z úřední povinnosti dědici na jeho podíl započíst to, co za života zůstavitele od něho bezplatně obdržel, pokud se nejedná o obvyklá darování, např. k narozeninám, Vánocům, studijním úspěchům. Je-li k dědění ze zákona povolán např. vnuk, započte se mu na dědický podíl to, co od zůstavitele bezplatně obdržel dědicův předek, např. zůstavitelův syn nebo dcera.

Podle usnesení Městského soudu v Praze „i když smlouva, podle které nabytí dědic od zůstavitele za jeho života majetek, byla označena jako smlouva kupní, může být takové nabytí majetku důvodem pro započtení na dědický podíl (§ 484 Obč.z.), je-li prokázáno, že ve skutečnosti zůstavitel od nabyvatele žádné plnění nepožadoval (tj. šlo o disimulovaný právní úkon – darovací smlouvu, nebo že zůstavitel zaplacení kupní ceny nabyvateli prominul).“³²

Při dědění ze závěti dochází k započtení obligatorně, jestliže k němu dal zůstavitel v závěti příkaz, např. se zřetelem k neopomenutelnému dědici, kdyby

³¹ Usnesení Krajského soudu v Brně sp. zn. 18 Co 228/97 z 27.2.1998

³² Usnesení Městského soudu v Praze čj. 24 Co 315/97-82 z 30.12.1997

se dovolával relativní neplatnosti závěti, anebo fakultativně, aby neopomenutelný dědic nebyl proti závětnímu dědici s ohledem na darování, kterého se tomuto dědici za života zůstavitele dostalo, znevýhodněn.

2. Potvrzení a vypořádání dědictví podle procesního práva

Usnesením o dědictví se dědické řízení končí. Bez ohledu na dobu, která uplynula od smrti zůstavitele do vydání usnesení, se jím deklarují právní vztahy s účinností ke dni smrti zůstavitele.

Soud vydává usnesení na základě notářem (soudním komisařem) v rámci úkonů dle § 38 odst. 1 OSŘ připravených potřebných podkladů a návrhů na usnesení soudu. Nejsou-li podklady úplné, může soud věc vrátit notáři se žádostí o doplnění řízení nebo potřebné úkony provést sám.

a) Potvrzení nabytí dědictví jedinému dědici

Tímto způsobem končí dědické řízení, je-li pouze jeden dědic, ať již dědic ze zákona nebo ze závěti.

Takový stav může být zřejmý již od samého počátku řízení (např. zůstavitel nepořídil závěť, byl vdovec a měl jediné dítě, které je povoláno dědit celé dědictví jako jediný dědic ze zákona podle § 473 odst. 1 Obč.z.; zůstavitel pořídil platnou závěť, ve které ustanovil jedinou osobu dědicem veškerého majetku apod.); zda tato osoba bude skutečně dědit, závisí ale také na tom, zda dědictví neodmítne.

Jindy se může jednat o složitější případy, kdy teprve v průběhu řízení se okruh možných dědiců zúží na jednoho (např. v důsledku odmítnutí dědictví některými dědici nebo jako výsledek sporů o dědické právo).

Je-li výsledkem tohoto zjišťování, že dědic je pouze jeden, a tento dědic neodmítl dědictví nebo si počínal jako dědic (a proto již dědictví odmítnout nemůže), není podle zákona třeba k projednání dědictví nařizovat jednání (§ 175j OSŘ).

Závěr, že dědicem zůstavitele je jediná osoba, je vyjádřen v usnesení o dědictví, kterým soud tomuto dědici potvrdí nabytí dědictví /§ 481 Obč.z., § 175q odst. 1 písm. a) OSŘ/.

Výrok usnesení o dědictví pravidla zní: „...soud ... potvrzuje, že celé dědictví nabyl jako dědic ze zákona XY“ nebo „... soud ... potvrzuje, že celé dědictví nabyl jako dědic ze závěti XY“.

b) Potvrzení nabytí dědictví státu

Dědictví, které nenabude žádný dědic ze zákona ani ze závěti, připadne státu (§ 462 Obč.z.).

Půjde především o dědictví po zůstaviteli, který žádné dědice ze zákona ani ze závěti neměl, ale stejná situace nastane, jestliže se osoby, které by přicházely v úvahu, smrti zůstavitele nedožily (jedná-li se o fyzické osoby) nebo v době jeho smrti neexistovaly (jedná-li se o právnické osoby), nebo ve sporu o dědické právo jejich dědické právo nebylo prokázáno (např. tvrzené dědické právo na základě soužití ve společné domácnosti se zůstavitelem za podmínek uvedených v ustanovení § 475 Obč.z.) nebo bylo úspěšně vyvráceno (např. proto, že byla prokázána neplatnost závěti v jejich prospěch) nebo všichni dědici odmítli dědictví, jsou nezpůsobilí dědit apod.

V těchto případech soud v usnesení o dědictví potvrdí, že dědictví připadlo státu /§ 175q odst. 1 písm. b) OSŘ/.

Ani v tomto případě se nemusí konat jednání (§ 175j OSŘ).

Výrok usnesení o dědictví zní: „ ... soud ... potvrzuje, že celé dědictví připadlo státu. “

Zanechal-li zůstavitel závěť, která se vztahuje jen na část dědictví, případně státu pouze ta část dědictví, kterou žádný ze závětních dědiců nedědí. K tomu může dojít i tehdy, vztahuje-li se závěť sice na celé dědictví, ale je částečně neplatná nebo některý ze závětních dědiců nedědí.

Soud za takové situace potvrdí státu jen nabytí příslušné části dědictví.

Usnesení o dědictví pak bude obsahovat dva výroky:

Jedním výrokem bude potvrzeno, že část dědictví nabývá jediný dědic této části, nebo schválena dohoda více dědiců o vypořádání části dědictví, která jim má podle závěti připadnout nebo potvrzeno nabytí této části dědictví závětním dědicům podle jejich podílů. Druhým výrokem bude podle ustanovení § 175q odst. 1 písm. b) OSŘ potvrzeno, že zbývající část dědictví připadá státu.

V některých případech by mohlo být uzavření dohody mezi dědici a státem účelné, pokud by závětním dědicům vyhovovalo, aby z dědictví nabyli jiný majetek než odpovídá závěti a státu vyhovovalo, aby nabyl namísto majetku, na který závěť nedopadá, majetek, o kterém zůstavitel pořídil v závěti nebo např. finanční plnění (výplatu od závětních dědiců). Je však třeba vycházet z toho, že takovou dohodu nelze považovat za dohodu o vypořádání dědictví v pravé slova smyslu, která by byla obligatorní a jejíž neuzavření by vedlo k tomu, že soud potvrdí nabytí dědictví podle dědických podílů přesně tak, jak vyplývají ze zákona či ze závěti. Takový výklad by nepřipustně omezoval závětní dědice v možnosti uzavírání dohody o vypořádání dědictví, neboť stát, kterému má koneckonců připadnout to, co nenabývají dědici, by uzavřením takové dohody mohl zmařit vypořádání dědictví mezi závětními dědici navzájem.

c) Schválení dohody o vypořádání dědictví

Ke skutečnému „vypořádání“ dědictví může podle současné právní úpravy dojít pouze na základě dohody více dědiců.

Předpokladem vypořádání dědictví dohodou je existence nejméně dvou dědiců, neboť dohoda je shodným projevem vůle nejméně dvou osob.

Dohodu o vypořádání dědictví je možné uzavřít jen před soudem (soudním komisařem).

Dohoda o vypořádání dědictví se může týkat jen majetku a dluhů, které byly uvedeny v soupisu aktiv a pasiv dědictví.

Dojde-li k uzavření dohody o vypořádání dědictví, soud rozhoduje o jejím schválení či neschválení bez dalšího návrhu. Dohoda nemůže být soudem zrušena postupem podle § 99 odst. 3 OSŘ.

Dohodu o vypořádání dědictví uzavírají všichni dědici, kteří jsou vedle sebe povoláni dědit. Ke vzniku dohody je nutné, aby vyjadřovala shodnou vůli všech těchto dědiců. Nesouhlas třeba jen jediného z nich s navrhovanou dohodou má za následek, že k dohodě nedojde a dohoda vůbec nevznikne, i kdyby všichni ostatní dědici se na obsahu dohody shodli. Uzavření dohody nemůže být nahrazeno ani předběžným prohlášením některého z dědiců, např. že „souhlasí s tím, aby si jeho podíl rozdělili mezi sebe ostatní“, „nemá o nic zájem“, „přenechává svůj podíl sestře“ apod. K dohodě dojde pouze tehdy, projeví-li všichni dědici shodnou vůli, která se týká celého obsahu dohody.

Jinak nejsou ovšem při vypořádání dědictví dohodou dědici omezeni, kromě toho, že dohoda nesmí být v rozporu se zákonem a dobrými mravy. Mohou se proto odchýlit od podílů jak vyplývají ze zákona či ze závěti. V tom je právě podstata vypořádání. Nic nebrání ani tomu, aby některý z dědiců podle dohody o vypořádání dědictví neobdržel z dědictví nic přestože podle zákona či závěti má nárok na určitý podíl, nebo aby obdržel méně než činí tento podíl nebo aby obdržel něco jiného (např. místo věci, kterou má nabýt podle závěti nabude z dědictví podle dohody věc jinou). Dohoda, podle které je některý z dědiců takto „zkrácen“ není v rozporu se zákonem a není proto důvod, aby nebyla soudem schválena. Ke „zkrácení“ podílu dědice totiž v takovém případě dojde na základě jeho projevu vůle.

Uzavírá-li dohodu zákonný zástupce nezletilého dědice nebo opatrovník dědice zbaveného způsobilosti k právním úkonům nebo v této způsobilosti omezeného tak, že dohodu o vypořádání nemůže sám uzavřít, je nutné, aby tento právní úkon (uzavření dohody) byl za takto nezpůsobilého dědice schválen pravomocným rozsudkem soudu, tj. soudu péče o nezletilé (§ 176 odst. 1, § 179 OSŘ) nebo opatrovnického soudu (§ 193 odst. 3, § 176 odst. 1, § 179 OSŘ). Bez toho nelze považovat dohodu za uzavřenou a nelze rozhodovat o jejím schválení či neschválení v řízení o dědictví podle ustanovení § 175q odst. 1 písm. c), resp. odst. 2 OSŘ. Soud schválí právní úkon, je-li v zájmu nezletilého (osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům nebo v této způsobilosti omezené).

Obsahem dohody o vypořádání dědictví je především dohoda dědiců o tom, co kdo z nich nabývá z aktiv dědictví. Dohoda se musí týkat veškerého majetku, který je předmětem dědictví; nebylo by možné schválit dohodu, kterou by si dědici vypořádali pouze část dědictví.

V dohodě může být určeno, kdo z dědiců nabývá jednotlivé věci či jiné majetkové hodnoty z dědictví jako celek, jaký podílem nabývají dědici některé věci či celé dědictví společně, kdo z dědiců vyplatí jinému na jeho dědický podíl peněžitou částku, jak vysokou a v jaké lhůtě. Případnou pohledávku na výplatu dědického podílu lze v dohodě o vypořádání dědictví zajistit i zřízením zástavního práva na věci náležející do dědictví (§ 156 odst. 1 Obč.z.). Dohodou o vypořádání dědictví může být zřízeno také věcné břemeno (např. právo doživotního bezplatného užívání pro manželku zůstavitele k bytu v domku, který nabude zůstavitelův syn; právo cesty přes pozemek nabývaný jedním dědicem k pozemku nabývaném druhým dědicem apod.). Ten, koho zůstavitel v závěti ustanovil dědicem věcného břemene, je dědicem jako každý jiný závětní dědic; není však vyloučena ani dohoda, podle které se toto věcné břemeno uvedené v závěti nezřídí. Věcné břemeno může být naproti tomu zřízeno dohodou o vypořádání, i když to zůstavitel v závěti nestanovil.

Obsahem dohody může být také dohoda o odpovědnosti za pasiva dědictví (náklady pohřbu a dluhy zůstavitele). Není-li však v dohodě o vypořádání dědictví o této odpovědnosti nic ujednáno, platí, že dědici odpovídají za pasiva dědictví podle zákona, tj. podle poměru toho, co z dědictví nabyli, k celému dědictví (§ 470 odst. 2 Obč.z.). Pokud by však podle dohody o vypořádání dědictví měli dědici za pasiva odpovídat jinak než je stanoveno v § 470 odst. 2 Obč.z., byl by namíste souhlas věřitelů; podle § 175b OSŘ je v těchto případech účastníkem dědického řízení i věřitel, neboť se vypořádává jeho pohledávka.

Neodporuje-li dohoda o vypořádání dědictví zákonu nebo dobrým mravům, soud ji usnesením o dědictví schválí /§ 175q odst. 1 písm. c) OSŘ/. Tím je rozhodnuto o nabytí dědictví podle této dohody.

Výrok usnesení o dědictví bude znít např.: „... soud ... schvaluje dohodu o vypořádání dědictví, podle které AB jako dědic ze zákona nabývá dům čp. ... s pozemky ... a bytové zařízení, s tím, že odpovídá za všechny náklady pohřbu, a YX jako dědic ze závěti nabývá zůstatek vkladu ... a za náklady pohřbu neodpovídá.“

V případě, že soud usnesením dohodu neschválí (tj. rozhodne, že se uzavřená dohoda neschvaluje), lze v řízení pokračovat až po právní moci takového usnesení. Toto pokračování by spočívalo v potvrzení nabytí dědictví více dědicům podle jejich dědických podílů /§ 175q odst. 1 písm. d) OSŘ, § 483 a § 484 Obč.z./, pokud by ovšem dědici neuzavřeli jinou dohodu o vypořádání dědictví, kterou lze schválit.

d) Potvrzení nabytí dědictví podle dědických podílů

Je-li více dědiců, a tito dědici neuzavřeli dohodu o vypořádání dědictví nebo sice dohodu uzavřeli, ale soud pravomocně rozhodl, že ji neschvaluje, potvrdí soud dědicům nabytí dědictví podle jejich podílů.

Soud nemá při tomto postupu možnost dědictví „vypořádat“, tj. rozhodnout např. tak, že určitou věc z dědictví nebo i celé dědictví nabývají jen někteří z dědiců nebo jen jeden z nich, zatímco dědická práva ostatních se uspokojí v penězích nebo z ostatního majetku.

Podle právní úpravy platné před 1.1.1992 soud právě takové vypořádání prováděl, nedošlo-li k dohodě dědiců o vypořádání nebo nebyla-li schválena. Při posuzování, komu má určitá věc z dědictví připadnout, se řídil zejména požadavkem účelného využití věci.

Potvrdit nabytí dědictví podle podílů znamená dodržet dědické podíly jednotlivých dědiců na dědictví, a to přesně tak, jak vyplývají ze zákona nebo ze závěti, resp. ze zákona i ze závěti. K modifikaci těchto podílů může dojít jen v důsledku započtení.

Při dědění ze zákona představují podíly více dědiců na dědictví vždy určitý (zpravidla zlomkem vyjádřený) podíl na dědictví jako celku. V takovém případě soud potvrzuje, jaký díl dědictví nabývá každý z více dědiců. Výsledkem je vznik podílového spoluvlastnictví dědiců ke každé věci, resp. společné nabytí každého majetkového práva náležejícího do dědictví. Výjimkou není ani nabytí členského podílu zůstavitel v bytovém družstvu. Zrušení a vypořádání takto vzniklého spoluvlastnictví je možné jen obecným postupem o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví.

ZÁVĚR

Dosud aktuální úpravu obecného občanského práva poznamenává v jejím koncepčním základu politickopravní doktrína někdejšího komunistického státu.

Účelem nového občanského zákoníku je dosáhnout úplnou úpravu obecného práva občanského a stanovit všeobecné zásady platné pro soukromé právo vůbec. Oproti současnému stavu právní úpravy bude kladen vyšší důraz na práva osobní, resp. na problematiku statusovou. Občanský zákoník bude důsledně pojat jako všeobecný předpis soukromého práva, který upraví statusové, osobní, rodinné a majetkové poměry fyzických osob, se zvláštním důrazem na soustředění úpravy všech statusových otázek těchto osob do občanského zákoníku.

Právní úprava společného jmění manželů se především bude vyznačovat dispozitivitou, a to zásadně ve všech směrech. Takto bude platit, že se zákonný majetkový režim uplatní pouze v případě, že se snoubenci nebo manželé nedohodnou jinak.

Předmět dohody snoubenců či manželů nebude nijak omezen, t.j. budou si moci zvolit jakýkoli zákonem dovolený režim, včetně zrušení společného jmění.

Stávající rozsah společného jmění manželů bude zachován.

Jednotlivé součásti jmění (aktiva i pasiva) však budou přesněji vymezeny, stejně jako okamžiky, kdy se jimi stávají.

Nová právní úprava dědického práva bude respektovat základní principy dosavadní právní úpravy. Bude však posílena pořizovací svoboda zůstavitele, pokud jde o úpravu dědění ze závěti a vydědění, zároveň však bude brán zřetel na zájmy zůstavitelovy rodiny, bude rozšířen okruh zákonných dědiců, budou obnoveny instituty dědické smlouvy, odkazu, dědického nástupnictví a vykonavatele závěti.

Nová úprava lépe stanoví podmínky dědické nezpůsobilosti, zavádí institut zřeknutí se dědictví, upravuje institut náhradnictví, nyní sice též užívaný, avšak bez výslovné úpravy v zákoně.

Dědickým titulem bude kromě závěti a zákonu také dědická smlouva. Dědickou smlouvu spolu budou uzavírat manželé a také snoubenci, v takovém případě se však dědická smlouva stane účinnou jen tehdy, pokud manželství skutečně vznikne.

Úprava dědění ze závěti v zásadě zachová dosavadní normativní řešení. Dojde však k průlomům, že se upraví absolutní přednost závětních dědiců před zákonnými; odpadne-li některý ze závětních dědiců, přiroste jeho podíl ostatním závětním dědicům.

Posílení testovací svobody zůstavitele se promítne i do normativního opatření, podle něhož bude rozdělení majetku z pozůstalosti mezi dědice pro dědice závazné, a tudíž dohodou dědiců nezměnitelné.³³

---

³³ Věcný záměr občanského zákoníku (s úpravami po projednání v odborných komisích LRV a v Legislativní radě vlády).

Literatura

Knappová,M.,Švestka,J. a kolektiv: Občanské právo hmotné,1.,2.a 3.díl, ASPI Publishing,s.r.o., Praha 2002

Mikeš,J.: Dědictví a právo, Praha 1993

Mikeš,J.,Muzikář,L.: Dědické právo, Linde Praha,a.s., 2003

Pokorný,M.,Holub,M.,Borovský,J.: Společné jmění manželů, Linde Praha,a.s., 2000

Ad notam č.5-6/2001,č.1/2002 a č.2/2002-E.Špoková: Přejed práv jinak než děděním

Ad notam č.5/2003-K.Eliáš: Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro náš nový občanský zákoník

Ad notam č. 2/2004-Mgr. Jitka Králová, Lothar Eck: Dědická nezpůsobilost

Ad notam č.5/1999-Mgr. Jitka Šubrtová: Důvody vydědění

Zákon č.40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších právních předpisů

Zákon č.65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č.117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě

Zákon č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorských a o změně některých zákonů

Zákon č.229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku

Občanský zákoník, komentář - Kolektiv autorů, Praha - Panorama 1987

Občanský zákoník, komentář - Jehlička, Švestka, Škárová a kolektiv, C.H.Beck, 2002

Občanský soudní řád, komentář - Bureš, Drápal, C.H.Beck/SEVT, 1994

Notářský řád a řízení o dědictví, komentář – Bílek, Drápal, Jindřich, Wawerka, C.H.Beck, 2001

Judikatura

33 Ca 228/94

24 Co 281/98-199

Nález Ústavního soudu ČR z 10.2.1997, č. 2003/1997 Sb.r.us.

R 14/1971

24 Co 214/96

24 Co 321/99-171

18 Co 324/95

18 Co 121/99

24 Co 35/2001-80

13 Co 859/76

18 Co 60/97

R 202/49

18 Co 397/98

R 50/1984

18 Co 218/93-32

R 43/1986

R 42/1974

26 Cdo 349/99

2 Cdon 39/96

3 Cdon 59/96 SJ 34/1999

22 Cdo 2574/98.